

ΗΛΙΑΣ Ν. ΣΕΦΕΡΙΔΗΣ

Εισαγγελέας Εφετών ε.τ.

ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

ΗΛΙΑΣ Ν. ΣΕΦΕΡΙΔΗΣ

Εισαγγελέας Εφετών ε.τ.

**ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗ
ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ**

Αγαπητοί Συνάδελφοι,

Η Ένωση Εισαγγελέων Ελλάδος αποστέλλει στα μέλη της, σε ηλεκτρονική μορφή το σύγγραμμα με τίτλο: «Πραγματογνωμοσύνη στην Ποινική Διαδικασία», που ευγενικά μας προσέφερε για το σκοπό αυτό ο συγγραφέας του, Ηλίας Σεφερίδης, Εισαγγελέας Εφετών ε.τ., τον οποίο και ευχαριστούμε για την προσφορά του αυτή.

Ο συγγραφέας, έγκριτος εισαγγελικός λειτουργός, διορίστηκε στο δικαστικό σώμα το έτος 1983 και μέχρι την αφυπηρέτησή του, το έτος 2021 διακρίθηκε ιδιαίτερα για την επιστημοσύνη, την εργατικότητα, τη συμπεριφορά, το ήθος και τη συγγραφική του δραστηριότητα.

Με το έργο του αυτό επιχειρεί να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα που ανακύπτουν στη θεματική ενότητα που πραγματεύεται.

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2023
Το Διοικητικό Συμβούλιο
της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδος

Πρόλογος

Αθανασίου Ζαχαριάδη, Αν. Καθηγητή Ποινικής Δικονομίας, Νομικής Σχολής ΑΠΘ.

Η ταχύτατη επιστημονική και τεχνολογική εξέλιξη έχει ως συνέπεια να εγείρονται αρκετά συχνά στην ποινική διαδικαστική πράξη διάφορα ζητήματα που απαιτούν για τη διαλεύκανσή τους αντίστοιχες ειδικές επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις, τις οποίες εκ των πραγμάτων είναι αδύνατο να διαθέτει ένας δικαστής. Στο έργο αυτό καλείται να συνδράμει με τις εξειδικευμένες γνώσεις του ένα πρόσωπο, που δεν έχει μεν συνήθως νομική καλλιέργεια, διαθέτει όμως την απαραίτητη τεχνογνωσία για τη διάγνωση συγκεκριμένων πτυχών μιας ποινικής υπόθεσης. Αντίστοιχο ρόλο επιτελεί το πρόσωπο αυτό, ο πραγματογνώμονας, στην πολιτική και τη διοικητική δίκη. Τα ευρήματά του αποτυπώνονται σ' ένα ιδιαίτερο, κατά το άρθρο 178 ΚΠΔ, αποδεικτικό μέσο, την «πραγματογνωμοσύνη», που σαφώς διακρίνεται εννοιολογικά από τα λοιπά αποδεικτικά μέσα και ιδίως από τα «έγγραφα».

Με τη λειτουργία του αποδεικτικού μέσου της πραγματογνωμοσύνης κυρίως στην ποινική, αλλά και στην πολιτική και τη διοικητική δίκη, καταπιάνεται στο παρόν βιβλίο του ο γνωστός από προηγούμενα έργα του και πρόσφατα αφυπηρητήσας Εισαγγελέας Εφετών κ. Ηλίας Σεφερίδης. Η μακρόχρονη εμπειρία του κατά την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και η αποδεδειγμένη νομική κατάρτισή του, όπως προκύπτει από τις δεκάδες εμπειριστατωμένες εισαγγελικές προτάσεις του, που έχουν κατά καιρούς δημοσιευθεί σε νομικά περιοδικά, αλλά και τα προηγούμενα συγγραφικά εγχειρήματά του, εγγυώνται για την πρακτική χρησιμότητα και του συγκεκριμένου πονήματός του.

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' -Εισαγωγικά στοιχεία

1. Εισαγωγικά στοιχεία.....	15
2. Διορισμός πραγματογνωμόνων.....	16
3. Νομική φύση πραγματογνωμοσύνης.....	17
4. Αρχή αρμόδια να διατάξει την διενέργεια πραγματογνωμοσύνης.....	18
5. Η επιλογή των πραγματογνωμόνων.....	19
6. Περιπτώσεις υποχρεωτικής κατά νόμο διενέργειας πραγματογνωμοσύνης.....	20
7. Αντικείμενο πραγματογνωμοσύνης.....	24
8. Πρακτογνωμοσύνη και προβλήματα στην πράξη της ποινικής δίκης.....	26
9. Προκαταρκτική πραγματογνωμοσύνη.....	27
10. Ο ρόλος των τεχνικών συμβούλων των διαδίκων.....	28
11. Δικαιώματα τεχνικών συμβούλων.....	30
12. Αποτροπή σφάλματος επιβλαβούς για τα συμφέροντα του κατηγορουμένου κατά τη διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης.....	30
13. Δικαιώματα κατηγορουμένου και υπόπτου στον διορισμό πραγματογνωμόνων και τεχνικών συμβούλων.....	31
14. Διορισμός τεχνικών συμβούλων.....	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' - Επί μέρους ζητήματα πραγματογνωμοσύνης.

1. Πρακτογνωμοσύνη κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.....	34
2. Αμοιβή του πραγματογνώμονα.....	35
3. Πρακτογνώμονας στην πολιτική δίκη.....	36
3. Τεχνικός σύμβουλος στην πολιτική δίκη.....	38
4. Αποτελεσματικότητα της διενέργειας πραγματογνωμοσύνης κατά το Διοικητικό Δίκαιο.....	39
I. Η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης κατά τον Κ.Δ.Δ. Το κανονιστικό πλαίσιο.....	39
Η λειτουργία της πραγματογνωμοσύνης.....	39
II. Διαδικαστικές διατυπώσεις.....	39
III. Η ευχέρεια του δικαστή ουσίας να διατάξει πραγματογνωμοσύνη.....	40
IV. Η αποδεικτική αξία της πραγματογνωμοσύνης.....	40
V. Η δικαιοδοτική πρακτική: Η περιορισμένη αξιοποίηση της πραγματογνωμοσύνης.....	40
VI. Πρόσφορα πεδία διαφορών για την διενέργεια πραγματογνωμοσύνης.....	41
VII. Οι δυσχέρειες του δικαιοδοτικού έργου.....	42
VIII. Παθογένειες του συστήματος πραγματογνωμοσύνης υπό τον Κ.Δ.Δ.....	42
IX. Διαιώνιση της ένδικης διαφοράς.....	43
X. Πεδία επανεξέτασης του κανονιστικού πλαισίου.....	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' - Ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη.

1. Αναγκαιότητα της ψυχιατρικής-ψυχολογικής πραγματογνωμοσύνης.....	47
2. Ψυχική ή διανοητική διαταραχή ή διατάραξη της συνείδησης (: άρση του καταλογισμού - μειωμένος καταλογισμός- άρθρο 34 του ΠΚ).....	48
3. Βασικός όρος για την επανένταξη των κριθέντων ακαταλογίστων στην κοινωνία.....	52
4. Εγκλεισμός πάσχοντα από ψυχικές διαταραχές σε ψυχιατρικό κατάστημα κατόπιν διενέργειας ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης.....	54

5. Ακούσια νοσηλεία ως μέτρο ασφαλείας	54
6. Η κρίση περί της ικανότητας για καταλογισμό	55
7. Η συνεργασία ανάμεσα στο δικαστή και στον ψυχίατρο- πραγματογνώμονα	58
8. Η αποδεικτική αξία της πραγματογνωμοσύνης.....	59
9. Νομοθετικό πλαίσιο του ακουσίου εγκλεισμού πάσχοντα από ψυχικές διαταραχές	59
10. Προβλήματα στην εφαρμογή των διαδικαστικών προϋποθέσεων του Ν. 2071/1992 για ακούσιο εγκλεισμό. Α. Ζητήματα ιατρικών γνωματεύσεων	60
Β. Μεταφορά ασθενών από την Αστυνομία.....	61
11. Προσωπικά δεδομένα στην ψυχική υγεία.....	61
12. Το δικαίωμα στην αποκατάσταση.....	62
13. Έμπρακτη εφαρμογή των αρχών της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης.....	63

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' - Τα αποδεικτικά μέσα του Αστικοδικονομικού Δικαίου της Γαλλικής Πολιτικής Δικονομίας.

1. Τα αποδεικτικά μέσα του γαλλικού αστικού δικονομικού δικαίου που εκτελούνται από εμπειρογνώμονα. .	65
I. Γενικές παρατηρήσεις.	65
II. Οι κοινές διατάξεις (art.232-248 NCPC).....	66
III. Ο διορισμός του εμπειρογνώμονα.....	66
VI. Τα καθήκοντα και οι ευχέρειες του εμπειρογνώμονα.	67
V. Οι ευχέρειες του δικαστηρίου.....	67
VI. Η διαπίστωση (art.249-255 NCPC).....	67
VII. Η γνωμοδότηση (art.256-262 NCPC)	68
VIII. Η πραγματογνωμοσύνη (art.263-284 NCPC) Γενικές παρατηρήσεις	68
IX. Η απόφαση που διατάσσει την πραγματογνωμοσύνη.....	69
X. Οι εργασίες της πραγματογνωμοσύνης.....	69
XI. Το πόρισμα του πραγματογνώμονα.....	70
2. Συγκριτικό δίκαιο του Γαλλικού Αστικοδικονομικού Δικαίου με το Ελληνικό Δίκαιο.	70
I. Σύγκριση με τις αντίστοιχες διατάξεις του ελληνικού δικαίου.	70
Συμπεράσματα.....	71

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Εισαγωγικά στοιχεία

Το δικονομικό μας σύστημα στον ποινικό χώρο, βασιζόμενο στην ηθική απόδειξη (άρθρο 177 του ΚΠΔ) δίδει την ευχέρεια στον δικαστή να κρίνει κατά συνείδηση. Με τον τρόπο αυτό ο δικαστής δεν δεσμεύεται από νομικούς κανόνες και περιχαρακώσεις που κάποτε οι τυπολάτρες της νομικής σκέψεως θέσπισαν και λογοδοτεί μόνον στη συνείδησή του για την απονομή της δικαιοσύνης. Η ευρεία αυτή δυνατότητα η οποία δόθηκε από τον νόμο στο δικαστή, αναμφιβόλως αναβάθμισε το κύρος του.

Ο δικαστής όμως δεν είναι παντογνώστης με αποτέλεσμα να απαιτείται για την εκπλήρωση του καθήκοντός του, η συμπλήρωση των γνώσεων του ιδιαίτερα σε θέματα όπου απαιτείται ειδική κατάρτιση για την ανάλυση, τη διάγνωση, την επίλυση, την επεξήγηση των ερωτημάτων τα οποία εκ των γεγονότων τίθενται.

Η ανάγκη βοήθειας του δικαστού δια των ειδικών γνώσεων που απαιτούνται προκειμένου να επιλυθούν τα ζητήματα που εκάστοτε ανακύπτουν, δημιούργησε το θεσμό του Πραγματογνώμονος και της Πραγματογνωμοσύνης, ο οποίος συμπληρούμενος με τον θεσμό των Τεχνικών Συμβούλων, ρυθμίζεται στον ισχύοντα Κ.Π.Δ, υπό των άρθρων 183 έως και 208.

Την διεξαγωγή της πραγματογνωμοσύνης, έχουν τη δυνατότητα να αποφασίσουν: στην προδικασία οι ανακριτικοί υπάλληλοι, ο Ανακριτής και στην κυρία διαδικασία τα δικαστικά συμβούλια και τα δικαστήρια της ουσίας.

Η πραγματογνωμοσύνη διατάσσεται είτε αυτεπαγγέλτως ή με αίτηση των διαδίκων ή του εισαγγελέως.

Οι οριζόμενοι πραγματογνώμονες πρέπει να έχουν ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης και να προέρχονται από τον Πίνακα Πραγματογνομώνων ο οποίος συντάσσεται από την Πολιτεία κάθε χρόνο.

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούν να διορισθούν πραγματογνώμονες και άτομα που δεν περιλαμβάνονται στον Πίνακα των Πραγματογνομώνων.

Η πραγματογνωμοσύνη είναι υποχρεωτική και η άρνηση του πραγματογνώμονα να την εκτελέσει τιμωρείται ως απείθεια.

Στους πραγματογνώμονες καθορίζονται τα ζητήματα τα οποία είναι αναγκαίο να επιλυθούν και βάσει αυτών απαντούν, προσθέτοντας βεβαίως στο πόρισμά τους και ότι άλλο αξιόλογο θεωρούν ως ειδικοί. Στην περίπτωση που οι πραγματογνώμονες στην έκθεσή τους εκθέτουν αναληθή ή ψευδή γεγονότα τιμωρούνται κατά την διάταξη του άρθρου 226 παρ. 1 του ΠΚ. Στον πραγματογνώμονα επιβάλλεται ως παρεπόμενη ποινή η αποστέρηση άσκησης επαγγέλματος (άρθρο 226 παρ. 2 του ΠΚ).

Στην πραγματογνωμοσύνη μπορεί να παρίσταται και αυτός που την διέταξε και εάν ο διατάξας είναι το δικαστήριο, τότε δύναται να εξουσιοδοτηθεί κάποιο μέλος του να την παρακολουθήσει.

Διορισμός πραγματογνώμονα

Κατά την ποινική διαδικασία αν απαιτηθούν ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης ο ανακριτικός υπάλληλος, ο ανακριτής, ο Εισαγγελέας, ή το Δικαστήριο κατά την ακροαματική διαδικασία διατάσσει πραγματογνωμοσύνη. Την πραγματογνωμοσύνη μπορεί να ζητήσουν και οι διάδικοι. Η συμβολή της πραγματογνωμοσύνης στο πλαίσιο της ποινικής δίκης καθίσταται ουσιώδης και σε ορισμένες περιπτώσεις καθοριστική για την έκβαση της διαδικασίας, δεδομένου ότι τούτη αναλύει καταστάσεις και ζητήματα που γεννώνται κατά τη διάρκεια της ποινικής δίκης, των οποίων η ενδελεχής έρευνα είναι δυνατή μόνο μέσω πραγματογνωμοσύνης, η οποία διεξάγεται από ειδικά επιφορτισμένα προς τούτο πρόσωπα. Ενίοτε, παρουσιάζονται δυσχέρειες στην ανακάλυψη των αληθών πραγματικών περιστατικών μιας υπόθεσης, με συνέπεια τα αρμόδια πολιτειακά όργανα να έχουν την ανάγκη συνδρομής άλλων προσώπων που δεν έχουν την ιδιότητα του δικαστή για την επίλυσή τους.

Αποτελεί ένα από τα ασφαλέστερα αποδεικτικά μέσα, ιδίως στις περιπτώσεις που οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι έρευνας παρέχουν δυνατότητα λεπτομερούς ανάλυσεως και τα πρόσωπα που κάνουν χρήση των εν λόγω μεθόδων διαθέτουν επαρκή ειδίκευση και συστηματοποιημένες γνώσεις, οι οποίες θεμελιώνονται σε αναμφισβήτητους γενικούς ή ειδικούς κανόνες. Λαμβάνοντας υπόψη ότι για το αποτέλεσμα που προκύπτει μέσω της πραγματογνωμοσύνης εργάζονται εξειδικευμένα πρόσωπα, τα οποία διαθέτουν πείρα και ικανότητα σε ορισμένο κύκλο επιστημών, δημιουργείται η πεποίθηση ότι η θεμελίωση των συλλογισμών της στηρίζεται σε αναμφισβήτητους επιστημονικούς και τεχνικούς κανόνες. Οι πραγματογνώμονες που διορίζονται είναι δύο ή και περισσότεροι. Σε κατεπείγουσες εξαιρετικές περιπτώσεις ο πραγματογνώμονας μπορεί να είναι και ένας. Σε περίπτωση που οι πραγματογνώμονες είναι περισσότεροι των δύο, ο Εισαγγελέας Εφετών αυτεπαγγέλτως με διάταξη του που κοινοποιείται στον Ανακριτή δύναται να περιορίσει τον αριθμό των πραγματογνωμόνων μέχρι τρεις. Στην περίπτωση αυτή ο Ανακριτής ορίζει ποιοι εκ των αρχικά διορισθέντων πραγματογνωμόνων θα αναλάβουν να διεξάγουν την πραγματογνωμοσύνη. (άρθρα 183, 184 του ΚΠΔ ως ισχύουν μετά την αντικατάσταση του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας- Ν.4620/2019) Ο διορισμός του πραγματογνώμονα μπορεί να γίνει και προφορικά.

Η έκθεση όμως του πραγματογνώμονα γίνεται πάντα εγγράφως. πραγματογνωμοσύνη είναι η ένορκη γνωμάτευση για ορισμένα γεγονότα ή καταστάσεις σχετικά με το αντικείμενο της δίκης, που ενεργείται μετά από εισαγγελική ή ανακριτική ή δικαστική παραγγελία από πρόσωπα με ειδικές επιστημονικές ή τεχνικές γνώσεις. Από την διατύπωση του άρθρου 183 ΚΠΔ, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι δικαιολογητικός λόγος της θέσπισης της πραγματογνωμοσύνης αποτελεί η ανάγκη εισροής στην ποινική διαδικασία ειδικών γνώσεων επί επιστημονικών ή τεχνικών θεμάτων, τις οποίες δεν κατέχει ο δικάζων, παρά απαιτείται ειδικός προκειμένου να τις επικοινωνήσει προς τον σκοπό της διάγνωσης συγκεκριμένων πτυχών των ποινικών υποθέσεων. Αφ' ης στιγμής ανακύπτουν ενώπιον των δικαστικών λειτουργιών ζητήματα που άπτονται επιστημονικών αντικειμένων ξένων προς το λειτούργημά τους και δεν είναι εφικτή η επιστημονική κατάρτισή τους επί παντός επιστητού, η ανάγκη περί διορισμού ειδημόνων που θα τους συνεπικουρήσουν στην εκτέλεση των καθηκόντων τους φαντάζει επιβεβλημένη από την αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας. (βλ. Θ. Δαλακούρας, Ποινική Δικονομία Βασικές έννοιες και θεσμοί της ποινικής διαδικασίας)

Η πραγματογνωμοσύνη αποτελεί ένα από το σύνολο των αποδεικτικών μέσων (άρθρο 178 του ΚΠΔ). Το τρίτο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου εκάστου έτους καταρτίζεται πίνακας πραγματογνωμόνων, που απαρτίζεται από επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων που θα συνδράμουν διά των εξειδικευμένων γνώσεων τους στην διάγνωση της αλήθειας. Το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών μετά από πρόταση του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών καταρτίζει τον ανωτέρω πίνακα. Τον

Οκτώβριο εκάστου έτους, ο Εισαγγελέας Εφετών με πρόταση του ζητά από το Συμβούλιο Εφετών να επικυρώσει τον πίνακα που κατήρτισε το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών. Τον Νοέμβριο, το Συμβούλιο Εφετών αποφαινεται σχετικά και το Δεκέμβριο αναρτάται ο πίνακας των πραγματογνωμόνων με επιμέλεια του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, ο οποίος κοινοποιείται στους προανακριτικούς υπαλλήλους και στους Ανακριτές. Στην περίπτωση που κάποιες ειδικότητες δεν έχουν συμπεριληφθεί στον πίνακα πραγματογνωμόνων, ο Ανακριτής ή προανακριτικός υπάλληλος, ο Εισαγγελέας ή το Δικαστήριο δύνανται να διορίσουν ως πραγματογνώμονα και εκτός του συνταγέντος πίνακα. (άρθρο 185 του ΚΠΔ). Το δικαστικό όργανο που διόρισε τον πραγματογνώμονα οφείλει κατά το διορισμό του πραγματογνώμονα να αναφέρει επακριβώς το διερευνώμενο αντικείμενο, στο οποίο καλείται να αποφανθεί ο πραγματογνώμονας. (βλ. Α. Κωνσταντινίδης, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Βασικές Έννοιες, 3η Έκδοση, 2017)

Νομική φύση πραγματογνωμοσύνης

Ο πραγματογνώμονας καλείται να εισφέρει στο Δικαστήριο τις εξειδικευμένες γνώσεις του, επικουρώντας τον Δικαστή στην ανακάλυψη της αληθείας. Στις περιπτώσεις που απαιτηθούν ειδικές γνώσεις σε συγκεκριμένη υπόθεση, για τις οποίες ο Δικαστής δεν μπορεί διαφορετικά να εκφέρει ασφαλή κρίση προς διάγνωση της αληθείας, διατάσσει τον διορισμό πραγματογνώμονα. Ο μάρτυρας καλείται να εκφέρει γεγονότα που περιέπεσαν στην αντίληψη του, ενώ ο πραγματογνώμονας καλείται να εκφέρει την κρίση του και τις εξειδικευμένες γνώσεις του σε συγκεκριμένη υπόθεση, τις οποίες ο Δικαστής δεν γνωρίζει. (Ν. Ανδρουλάκης, “Ο ψυχίατρος - πραγματογνώμων εν τη ποινική δίκη, ΠοινΧρ ΚΓ, σελ. 329, ΑΠ 182/2015, δημ. Νόμος, ΑΠ 10/2013, Α’ δημ. Νόμος, ΣυμβΑΠ 1471/09, Π.Χρ.2010, σελ. 655 ΑΠ 1455/09, Ποιν.Δικ.2010, σελ.295, ΑΠ 1786/08, Π.Χρ.2009, σελ.716, ΑΠ 1399/08, Π.Χρ. 2009, σελ. 465, ΣυμβΑΠ 1034/08, Π.Χρ.2009, σελ. 346.)

Ο πραγματογνώμονας συνεπικουρεί τον Δικαστή στην διάγνωση της αληθείας παρέχοντας τις εξειδικευμένες γνώσεις του σε συγκεκριμένη υπόθεση. Οι εξειδικευμένες γνώσεις του πραγματογνώμονα αφορούν την διερευνώμενη υπόθεση. Ο Δικαστής δεν δεσμεύεται από την πραγματογνωμοσύνη, την οποία εκτιμά ελεύθερα. Δυσχερής είναι η διάκριση ανάμεσα στην πραγματογνωμοσύνη και την ειδική μαρτυρία του άρθρου 203 ΚΠΔ, κατά την οποία «αν είναι αναγκαία η κρίση προσώπων που έχουν εντελώς ειδικές γνώσεις για να διαγνώσουν κατάσταση πραγμάτων που δεν υπάρχει πια, καλούνται και εξετάζονται ως μάρτυρες πρόσωπα που έχουν τέτοιες γνώσεις και ιδίως από αυτούς που υπηρετούν στο εργαστήριο (άρθρο 184) ή που έχουν περιληφθεί στον πίνακα (άρθρο 185)».

Από τη διατύπωση και μόνο του εν λόγω άρθρου, που μόνο τυχαία δεν χαρακτηρίστηκε «αληθές μνημείον νομοθετικής κακοτεχνίας» και «σπάνιο φαινόμενο νομοθετικού κειμένου καθ’ ολοκληρίαν ανεφάρμοστου συνεπεία των αλληπάλληλων λογικών και πραγματικών αντιφάσεων», καθίσταται εύλογη η ανωτέρω σύγχυση, προς την κατεύθυνση της οποίας συνέβαλε και ο τίτλος «μάρτυρες ως πραγματογνώμονες» του αντίστοιχου με το άρθρο 203 ΚΠΔ, άρθρο 178 του Σχεδίου του 1934. Άλλωστε, μέχρι σήμερα στην πράξη αποκαλούνται συχνά πραγματογνώμονες μάρτυρες.

Αντίστοιχη διάταξη φαίνεται να περιέχει και ο ΚΠολΔ, στο άρθρο 413, όπου ορίζεται ότι «οι σχετικές διατάξεις με τους μάρτυρες εφαρμόζονται και όταν για να αποδειχθούν περασμένα πραγματικά γεγονότα, εξετάζονται πρόσωπα για γεγονότα τα οποία αντιλήφθηκαν με βάση τις ειδικές τους γνώσεις». Με μια προσεκτικότερη ανάγνωση, ωστόσο, καθίστανται φανερά οι μεταξύ τους διαφορές. Η μεν διάταξη του άρθρου 413 ΚΠολΔ έχει σαφές περιεχόμενο και δεν προκαλεί σύγχυση μεταξύ των δύο αποδεικτικών μέσων, της μαρτυρικής κατάθεσης και της πραγματογνωμοσύνης. Συγκεκριμένα, το άρθρο 413 ΚΠολΔ αναφέρεται σε πρόσωπα που πρόκειται να

καταθέσουν για πραγματικά γεγονότα, που συνέβησαν στο παρελθόν και έγιναν αντιληπτά από αυτά με τις δικές τους αισθήσεις. Πρόκειται, επομένως, για κοινούς μάρτυρες, με μόνη διαφορά ότι οι ειδικές τους γνώσεις τους επιτρέπουν να αντιληφθούν την πραγματική διάσταση των γεγονότων αυτών, δυνατότητα που δεν θα υπήρχε εάν τα ίδια γεγονότα παρακολουθούσε κάποιος μη ειδικός.

Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί ότι η διάταξη του άρθρου 203 ΚΠΔ έχει επικουρικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι εφαρμόζεται όταν δεν είναι δυνατή η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, προς τον σκοπό της «διάγνωσης κατάστασης πραγμάτων που δεν υπάρχει πια» και μόνον σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις. Οι προϋποθέσεις συνδρομής της περίπτωσης αυτής συνιστούν ζήτημα πραγματικό και όχι νομικό και απόκεινται στην κρίση του δικαστή. Βέβαια, κι από τη διατύπωση ακόμα εύλογα προκύπτουν απορίες: Κατ' αρχάς, ανακύπτει το ερώτημα πώς θα καταθέσει ο εξεταζόμενος επί καταστάσεως που δεν υπάρχει πια και η οποία, συνεπώς, δεν περιήλθε καν στην αντίληψή του. Το επιχείρημα ότι η διάγνωση αυτής της καταστάσεως θα γίνει με βάση τα στοιχεία της ανάκρισης ελάχιστα βοηθά στην αποκατάσταση της αξιοπιστίας της σχετικής κρίσης.

Στην κατηγορία των «πραγματογνωμόνων μαρτύρων», γίνεται δεκτό ότι υπάγονται οι ακόλουθες περιπτώσεις: α) ο γιατρός που καταθέτει για την φύση των πληγών του θύματος, β) ο ψυχίατρος που καταθέτει με βάση κάποια συνάντηση του με τον ασθενή και όχι ως αποτέλεσμα της διενέργειας πραγματογνωμοσύνης. (βλ. Α. Κωνσταντινίδη Κώδικας Ποινικής Δικονομίας). Κατά την διάταξη του άρθρου 203 του ΚΠΔ αν είναι αναγκαία η κρίση προσώπων που έχουν εντελώς ειδικές γνώσεις για να διαγνώσουν κατάσταση πραγμάτων που δεν υπάρχει πια, καλούνται και εξετάζονται ως μάρτυρες πρόσωπα που έχουν τέτοιες γνώσεις και ιδίως από αυτούς που υπηρετούν στο εργαστήριο (άρθρο 184) ή που έχουν περιληφθεί στον πίνακα (άρθρο 185). Αν τα πρόσωπα αυτά δεν υπάρχουν ή πρόσληψη αυτών γίνεται από άλλη πηγή. Από την διάταξη αυτή προκύπτει πως στις περιπτώσεις που είναι αναγκαία η εξέταση μαρτύρων για να εξεταστούν για αντικείμενο που δεν υπάρχει πλέον κατά τον χρόνο της εξέτασης, καλείται ως μάρτυρας υπάλληλος του εργαστηρίου, το οποίο έχει συσταθεί με διάταξη νόμου, ή σε περίπτωση που δεν υπάρχει τέτοιο εργαστήριο, εξετάζονται ως μάρτυρες πρόσωπα, που έχουν ειδικές γνώσεις, όπως ο γιατρός για τις πληγές τραυματισθέντα, ο ψυχίατρος για την κατάσταση ασθενούς, που υπήρχε κατά τον χρόνο της συνάντησης, ο οικονομολόγος για τη διαχείριση των οικονομικών της επιχείρησης τον δεδομένο χρόνο, ο μηχανικός για κατάρρευση οικοδομής, κατά την διάρκεια της οποίας έτυχε να είναι παρών ή ο σταθμάρχης για τον τόπο τοποθέτησης των κλειδιών για τον κίνδυνο εκτροχιασμού του τραίνου.

Αρχή αρμόδια να διατάξει την διενέργεια πραγματογνωμοσύνης

Την πραγματογνωμοσύνη διατάσσουν οι προανακριτικοί υπάλληλοι καθώς και οι Ειρηνοδίκες και Πταισματοδίκες κατά την διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης και προανάκρισης, μετά την κίνηση ποινικής δίωξης ή και ο Εισαγγελέας. Τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης μπορεί να διατάξει και το Δικαστικό Συμβούλιο, όταν αποφαινεται για συμπλήρωση της κυρίας ανακρίσεως για την συγκέντρωση περισσότερων αποδεικτικών μέσων. Πραγματογνωμοσύνη διατάσσει κατά την κύρια διαδικασία και το Δικαστήριο. Όταν ο νόμος αναφέρει προανακριτικούς υπαλλήλους συμπεριλαμβάνει και τους Ανακριτές. Καταλείπεται στην απόλυτη κρίση του ανακρίνοντα ή του δικαστή, η αξιολόγηση της ανάγκης διενέργειας πραγματογνωμοσύνης, εφόσον κρίνει ότι το γνωστικό του υπόβαθρο ως προς το αντικείμενο αυτό δεν είναι επαρκές. Με αποτέλεσμα να κρίνεται αναγκαία η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης.

Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση Σχεδίου ΚΠΔ, η ανακριτική πράξη της πραγματογνωμοσύνης αφορά «την απόφαση προσώπων που έχουν ειδικές γνώσεις εμπειρίας, επιστήμης ή

τέχνης αναφορικά με υφιστάμενη κατάσταση προσώπων ή πραγμάτων ή με τους όρους κάτω από τους οποίους τελέστηκε ή μπορούσε να τελεστεί ένα γεγονός που έχει σχέση με το αντικείμενο της ποινικής δίκης».

Η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, συνεπώς, αφορά στην ανάγκη να εισέλθουν εις γνώσιν των δικαστικών προσώπων εξειδικευμένες γνώσεις, των οποίων άλλως δεν θα εδύναντο να γίνουν κοινωνοί. Βέβαια, σε καμία περίπτωση δεν περνά απαρατήρητη η έλλειψη ασφαλιστικής δικλείδας σε περίπτωση υπερεκτίμησης της επάρκειας των γνώσεων τους, ο συγκεκριμένος δε προβληματισμός έχει απασχολήσει και μέρος της θεωρίας που προέκρινε την υποχρεωτική διενέργεια πραγματογνωμοσύνης τουλάχιστον σε θέματα περιλαμβάνοντα αναμφισβήτητα επιστημονικά και τεχνικά δεδομένα, προς εξασφάλιση της αξιοπιστίας και του κύρους της ποινικής διαδικασίας.

Η νομολογία, πάντως, καταλείπει στην απόλυτη κρίση του ανακρίνοντος ή του δικαστηρίου την απόφαση για διενέργεια πραγματογνωμοσύνης. Στην πραγματικότητα, η στάση με την οποία αντιμετωπίζει την πραγματογνωμοσύνη η νομολογία είναι αυτή που επιφυλάσσει προς οποιαδήποτε ανακριτική πράξη, χωρίς να της αναγνωρίζει την ιδιαίτερη και ξεχωριστή σημασία που εξ ορισμού διαδραματίζει στη διαμόρφωση της δικανικής κρίσης. Έτσι, υπόκειται στην απόλυτη και ανέλεγκτη κρίση του ανακρίνοντος ή του δικαστηρίου η διάγνωση περί αναγκαιότητάς της, του τρόπου με τον οποίο θα διενεργηθεί, της ανάγκης προσθήκης πραγματογνωμόνων ή διενέργειας νέας πραγματογνωμοσύνης, στην περίπτωση που οι ήδη διορισθέντες πραγματογνώμονες διαφωνούν, αλλά ακόμα και της επανάληψης άκυρης πραγματογνωμοσύνης.

Η επιλογή των πραγματογνωμόνων

Αρχικά η πραγματογνωμοσύνη ανατίθεται σε ειδικά εκ του νόμου λειτουργούντα εργαστήρια, όπως είναι το γενικό χημείο του κράτους, τα εργαστήρια ανατομίας και τοξικολογίας Αθηνών, Πειραιώς και Θεσσαλονίκης, το εργαστήριο τροφίμων και ποτών (ν. ΓΧΠ/1910, ν. 1117/1944, ν. 4328, 1821/1951). Κατόπιν η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης ανατίθεται σε ειδικά εκ του νόμου πρόσωπα, όπως είναι οι Ιατροδικαστές, Νομιάτροι, Αγρονόμοι κλπ. Στη συνέχεια ως πραγματογνώμονες ορίζονται πραγματογνώμονες από τον πίνακα πραγματογνωμόνων, που τηρείται στα Πλημμελειοδικεία της Χώρας. Σε περίπτωση που δεν υφίσταται πραγματογνώμονας με την ειδικότητα, που ορίζεται για να προβεί στην διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης, διορίζεται ως πραγματογνώμονας και πρόσωπο εκτός του πίνακα πραγματογνωμόνων. Στην περίπτωση που ο Ανακριτής διόρισε έναν μόνο πραγματογνώμονα και ο διάδικος αιτείται το διορισμό και άλλου ή άλλων πραγματογνωμόνων, δύναται να προσφύγει στον Εισαγγελέα Εφετών, ο οποίος έχει την διεύθυνση της ανακρίσεως και δύναται να διατάξει τον Ανακριτή να προβεί στον διορισμό και άλλου ή και άλλων πραγματογνωμόνων. Ο διορισμός πραγματογνώμονα εκτός του καταρτισθέντα πίνακα συντελείται είτε γιατί δεν υφίσταται πραγματογνώμονας στον πίνακα με την απαιτούμενη ειδικότητα, είτε αυτός (πραγματογνώμων) βρίσκεται εκτός της έδρας του διορίσαντα αυτόν.

Στο άρθρο 188 ΚΠΔ προβλέπονται περιοριστικά οι λόγοι αποκλεισμού του πραγματογνώμονα, που δεν προσφέρουν παρά τις ελάχιστες εγγυήσεις εξασφάλισης της αξιοπιστίας του έργου του. Έτσι, από τα καθήκοντα του πραγματογνώμονα αποκλείονται: α) όσοι δεν συμπλήρωσαν το 18ο έτος της ηλικίας τους, β) όσοι διατελούν σε κατάσταση απαγόρευσης, γ) όσοι καταδικάστηκαν για κακούργημα ή πλημμέλημα που συνεπάγεται την έκπτωσή τους από τη δημόσια υπηρεσία, καθώς και εκείνοι από τους οποίους έχει αφαιρεθεί η άδεια να ασκούν το επάγγελμά τους, όσο χρόνο διαρκεί η στέρηση αυτή, δ) όσοι έχουν συμπράξει με οποιονδήποτε τρόπο στη διαμόρφωση της παρούσας κατάστασης του αντικειμένου της πραγματογνωμοσύνης και ε) όσοι αναφέρονται στα άρθρα 210, 211 και 222, ήτοι όσοι είναι παράφρονες ή βλάκες ή βρίσκονται σε

τέτοια διανοητική κατάσταση, ώστε να μην είναι σε θέση να παραστήσουν τα γεγονότα όπως έχουν συμβεί (άρθρο 210 ΚΠΔ), όσοι άσκησαν στην ίδια υπόθεση εισαγγελικά ή ανακριτικά καθήκοντα ή έργα γραμματέα της ανάκρισης, από τη στιγμή που έχουν διαμορφώσει ήδη άποψη για τη συγκεκριμένη υπόθεση, καθώς και όσοι κηρύχθηκαν ένοχοι για την πράξη που εκδικάστηκε, για την ισχύ της οποίας απαιτείται η σχετική απόφαση να έχει καταστεί αμετάκλητη. Περαιτέρω αποκλείονται για το διορισμό τους ως πραγματογνώμονες όσοι έχουν συντελέσει στην αλλοίωση ή καταστροφή του ερευνώμενου αντικειμένου και, τέλος, οι σύζυγοι και οι συγγενείς εξ αίματος του κατηγορουμένου έως και το δεύτερο βαθμό (άρθρο 222 ΚΠΔ).

Ζήτημα ανεγείρεται σχετικά με τη νομική ορθότητα της επιβολής του σχετικού αποκλεισμού και στους αντίστοιχου βαθμού συγγενείς του παρισταμένου προς υποστήριξη της κατηγορίας. Ενώ έχει υποστηριχθεί η εν λόγω άποψη, μόλις χρειάζεται να αναφερθεί ότι δεν χωρεί επίκληση γενικών εννοιών για τη θεμελίωση λόγων αποκλεισμού, που βρίσκονται σε ευθεία μάλιστα αντίθεση με τη σχετική νομοθετική διάταξη, σκοπός της οποίας δεν είναι τόσο η αποφυγή κινδύνων μεροληψίας - η οποία πάντως είναι ευδιάκριτη στους υπό δ' και ε' λόγους αποκλεισμού - και η διασφάλιση των δικαιωμάτων των διαδίκων, όσο η εξασφάλιση της ποιότητας και επιστημονικής αξιοπιστίας της πραγματογνωμοσύνης, μέσω της πλήρωσης των ελάχιστων αυτών εγγυήσεων, η τήρηση των οποίων δεν επαφίεται στους διαδίκους ούτε εξαρτάται από το συμφέρον τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 190 ΚΠΔ, σύμφωνα με την οποία κατοχυρώνεται η δυνατότητα του διορισθέντος πραγματογνώμονα να ζητήσει ο ίδιος την απαλλαγή του εάν διορίστηκε ενώ συντρέχει στο πρόσωπό του λόγος αποκλεισμού, στην περίπτωση δε κατά την οποία αποκρύψει το λόγο αποκλεισμού του ενέχει ποινική ευθύνη σύμφωνα με το άρθρο 254 ΠΚ. Με τη διάταξη αυτή, τιμωρείται ο πραγματογνώμων που δεν προέβη σε δήλωση εξαίρεσης, όπως για παράδειγμα αυτός που ενώ παρείχε τις ιατρικές του υπηρεσίες στην εναγόμενη εταιρεία, συνέταξε έκθεση πραγματογνωμοσύνης ευνοώντας την εναγόμενη, περίπτωση για την οποία ο δικαστής του Μονομελούς Πρωτοδικείου όφειλε να μην την λάβει υπόψη του αλλά αντιθέτως να προβεί στην αντικατάσταση του διορισθέντα πραγματογνώμονα, ο οποίος μάλιστα έχει μηνυθεί από τον υποστηρίζοντα την κατηγορία (ΜΠΘεσ 12393/2022). Στην περίπτωση που συγχέεται η ιδιότητα του πραγματογνώμονα με του μάρτυρα, δεν συντρέχει λόγος αποκλεισμού ή κωλύματος, αφού τούτο είναι επιτρεπτό κατά την διάταξη του άρθρου 203 του ΚΠΔ. Η πραγματογνωμοσύνη είναι άκυρη αν δεν γνωστοποιηθούν τα στοιχεία του πραγματογνώμονα στον κατηγορούμενο, μη επιτρέποντας σ' αυτόν να ασκήσει τα υπό του νόμου χορηγούμενα σ' αυτόν δικαιώματα, (δικαίωμα εξαίρεσης, δικαίωμα διορισμού τεχνικού συμβούλου) Ο πραγματογνώμων έχει δικαίωμα εξαίρεσης όπως υφίσταται και στους Δικαστές κατά τα άρθρα 14, 15 του ΚΠΔ. Όταν ο πραγματογνώμων καλείται να αποφανθεί για άλλο ζήτημα στην αυτή πραγματογνωμοσύνη δεν συντρέχει λόγος εξαίρεσης.

Περιπτώσεις υποχρεωτικής κατά νόμο διενέργειας πραγματογνωμοσύνης

Υφίστανται περιπτώσεις, που το δικαιοδοτικό όργανο επιβάλλει την διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης υποχρεωτικά. Έτσι, στην περίπτωση του άρθρου 80 παρ. 1 και 2 ΚΠΔ, το δικαστήριο διατάσσει πραγματογνωμοσύνη «όταν ο κατηγορούμενος βρίσκεται σε κατάσταση διατάραξης των πνευματικών του λειτουργιών», προκειμένου να ανασταλεί η διαδικασία. Σύμφωνα με την παρ. 3 του ίδιου άρθρου, «αν η κατάσταση αυτή προκύψει πριν από το τέλος της ανάκρισης, τα παραπάνω τα διατάσσει ο ανακριτής», ενώ πρέπει να γίνει δεκτό ότι η λήψη ενός τέτοιου μέτρου δεν είναι δυνατό κατά την προανάκριση.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι ορθά υποστηρίχθηκε ότι θα πρέπει να διενεργείται υποχρεωτικά πραγματογνωμοσύνη οσάκις η διαδικασία τροφοδοτεί υπόνοιες περί ανικανότητας

ή ελαττωμένης ικανότητας του κατηγορουμένου προς καταλογισμό, ιδιαίτερα δε πάντοτε οσάκις προβάλλεται σχετικό αίτημα της υπεράσπισης, που δεν προδίδει εμφανώς διάθεση παρέλκυσης της δίκης και νόθευσης του πραγματικού - αποδεικτικού υλικού (βλ. Θ. Δαλακούρας, Ποινική Δικονομία σελ. 47 επ.)

Αντιθέτως, το γεγονός ότι η νομολογία εφαρμόζοντας πιστά το άρθρο 183 ΚΠΔ καταλείπει την απόφαση για διενέργεια πραγματογνωμοσύνης αποκλειστικά στην αναιρετικά ανέλεγκτη κρίση του ανακρίνοντος, του δικαστηρίου ή του δικαστικού συμβουλίου, ανάλογα με το στάδιο στο οποίο βρίσκεται η υπόθεση, έχει ως αποτέλεσμα τη συχνή απόρριψη του αιτήματος για υποβολή του κατηγορουμένου σε ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη, με περαιτέρω επακόλουθο την επιστράτευση και προσαγωγή στο ακροατήριο ψυχιάτρων υπό την ιδιότητα του μάρτυρα. Έτσι, όμως, ο ψυχίατρος - μάρτυρας είναι, κατ' αρχάς εκ των πραγμάτων αμφιβόλου αξιοπιστίας. Όχι μόνον διότι επιζητεί κατά κανόνα να ικανοποιήσει τον επιστρατεύσαντα αυτόν, αλλά και διότι οι παρατηρήσεις του βασίζονται επί προχειροτάτης συνήθως παρατηρήσεως του κατηγορουμένου, που συντελείται κατά την διάρκεια σύντομης επισκέψεως αυτού στον χώρο της κρατήσεως του. Μόλις χρειάζεται να επισημανθεί ότι με αυτόν τον τρόπο καταστρατηγείται η ρύθμιση του άρθρου 191 ΚΠΔ, καθώς ενώ ο διάδικος έχει το δικαίωμα να αιτηθεί την εξαίρεση κάθε πραγματογνώμονα που εγείρει υπόνοιες μεροληψίας, στην περίπτωση κατά την οποία ο ψυχίατρος-πραματογνώμων καταθέτει ως μάρτυρας, δεν παρέχεται σε αυτόν τέτοιο δικαίωμα, τη στιγμή μάλιστα που στη δικαστηριακή πρακτική ο ψυχίατρος - πραγματογνώμονας ουδόλως λαμβάνεται σοβαρότερα υπόψιν από τον ψυχίατρο-μάρτυρα . Εκείνο το οποίον βαρύνει είναι η ιδιότητα του ψυχιάτρου.

Περαιτέρω, στη διαδικασία για την αναβολή και διακοπή της ποινής εξαιτίας εγκυμοσύνης, σωματικής αρρώστιας ή ψυχοπάθειας, όπως ρυθμίζεται με την παρ. 3 του άρθρου 560 ΚΠΔ , (βλ. Α. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 386, Θ. Δαλακούρα, ό.α., σελ. 47, ΑΠ 661/2010, ΠοινΧρ 2011, σελ. 2017, ΑΠ 997/1989, ΠοινΧρ 1990, σελ. 300, ΣυμβΑΠ 755/1988, ΠοινΧρ 1988, σελ. 872. ΑΠ 1478/1987, ΠοινΧρ ΛΗ', σελ. 200, ΑΠ 1828/1987, ΠοινΧρ ΛΗ, σελ 369, το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της ρητής ή σιωπηρής απόρριψης αιτήματος του κατηγορουμένου ή του παρισταμένου προς υποστήριξη της κατηγορίας να διαταχθεί η συμπλήρωση των αποδείξεων με τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, ΑΠ 1478/1987, ΠοινΧρ ΛΗ, σελ. 200 , Α. Κωνσταντινίδη, ό.π., σελ. 387, Ν Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 328), ο εισαγγελέας υποχρεούται να διατάξει προηγουμένως την εξέταση του καταδίκου από δύο γιατρούς, αν είναι δυνατό ειδικούς, ώστε να διαγνώσουν εάν πράγματι συντρέχουν οι απαιτούμενες από το νόμο προϋποθέσεις εφαρμογής. Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με την αναβολή εκτελέσεως της ποινής απαιτείται πραγματογνωμοσύνη προκειμένου να βεβαιωθεί η εμφάνιση ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής τέτοιας έντασης, ώστε να μην έχει ο καθ' ου συνείδηση της εκτελούμενης ποινής κατά το άρθρο 555 ΚΠΔ. Αντίστοιχα, και στην παρ. 2 του άρθρου 557 ΚΠΔ, όπου ρυθμίζεται η διαδικασία διακοπής εκτελέσεως στερητικής της ελευθερίας ποινής, απαιτείται πραγματογνωμοσύνη για την βεβαίωση ύπαρξης βαριάς νόσου, ενώ σύμφωνα με την παρ. 3 του ιδίου άρθρου, η σχετική απόφαση πρέπει να έχει ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία και εκδίδεται ύστερα: α) από γνώμη δύο ιατροδικαστών, ή, αν δεν υπάρχουν, δύο γιατρών υπαλλήλων του δημοσίου ή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου για το αν είναι αναγκαίο να εισαχθεί ο κρατούμενος στο νοσηλευτικό ίδρυμα που προτείνεται από αυτόν, β) από γνώμη του νοσοκομείου στο οποίο νοσηλεύεται ο αιτών και γ) από δήλωση του νοσηλευτικού ιδρύματος που υποδεικνύεται από τον αιτούντα ότι μπορεί αυτό να αναλάβει τη νοσηλεία του. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η διάταξη του άρθρου 348 ΚΠΔ, όπου για τη διακοπή ή αναβολή της δίκης εξαιτίας σοβαρής διαταραχής της υγείας του κατηγορουμένου, λόγω της οποίας καθίσταται δυσχερής η περαιτέρω παρουσία του στη δίκη, απαιτείται πραγματογνωμοσύνη (που όμως μπορεί να αντικατασταθεί με αυτοψία) για να επιτρέψει δε το δικαστήριο την εκπροσώπηση . Η εκτέλεση της στερητικής της ελευθερίας ποινής αναβάλλεται αν ο καταδικα-

σθείς παρουσίασε μετά την καταδίκη του ψυχική ή διανοητική διαταραχή τέτοιας έντασης, ώστε να μην έχει συνείδηση της εκτελούμενης ποινής. Ταυτόχρονα διατάσσεται η νοσηλεία του σε δημόσιο ψυχιατρικό ή γενικό νοσοκομείο. Μετά την ολοκλήρωση της θεραπείας ο καταδικασθείς εκτίει την ποινή του, από την οποία αφαιρείται ο χρόνος νοσηλείας του. Αν εκείνος που εκτίει την ποινή νοσηλεύεται σε νοσοκομείο σύμφωνα με τις διατάξεις για την νοσηλεία των κρατουμένων και αν εξαιτίας βαριάς νόσου βρίσκεται σε τέτοια κατάσταση, ώστε η συνέχιση της νοσηλείας του σε οποιοδήποτε τέτοιο νοσοκομείο να μην μπορεί να αποτρέψει ανήκεστη βλάβη της υγείας του ή κίνδυνο της ζωής του μπορεί, αν η αποτροπή είναι δυνατή με νοσηλεία του σε άλλο νοσηλευτικό ίδρυμα που κατονομάζεται ειδικά, να ζητήσει να εισαχθεί σ' αυτό για να συνεχίσει με δικές του δαπάνες τη νοσηλεία του.

Ως υποχρεωτική προβλέπεται και η κατ' άρθρο 352Α ΠΚ ψυχοδιαγνωστική εξέταση του δράστη εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής. Όταν το θύμα είναι ανήλικο, ο ύποπτος ή κατηγορούμενος για εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, υποβάλλεται σε διαγνωστική εξέταση της ψυχογενετήσιας κατάστασής του. Η εξέταση αυτή διατάσσεται μόνο εφόσον συναινεί ο καθ' ου αφορά αυτή κατά την προδικασία από τον αρμόδιο εισαγγελέα ή, αν διενεργείται τακτική ανάκριση, από τον αρμόδιο ανακριτή και κατά την κύρια διαδικασία από το δικαστήριο.

Στα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα περιλαμβάνονται και τα γενετικά δεδομένα και το αποτέλεσμα ανάλυσης αυτών.

Κατά την διάταξη του άρθρου 2 περ. β του νόμου 2472/97 όπως έχει αντικατασταθεί και ισχύει με την διάταξη του άρθρου 79 του νόμου 4139/2013 τίθεται απαγορευτικός κανόνας επεξεργασίας και χρήσης αυτών (ευαίσθητων δεδομένων) από οιονδήποτε τρίτο. Ο κανόνας αυτός έχει θεσπιστεί προς προστασία του ατόμου από την παρέμβαση τρίτων στην προσωπικότητα αυτού και την προσβολή αυτής (προσωπικότητας). Ο κανόνας αυτός κάμπτεται κατά την διάταξη του άρθρου 3 παρ. 2 περ. β του ανωτέρω νόμου (2472/97) όπως έχει αντικατασταθεί με την διάταξη του άρθρου 14 του νόμου 3917/2011 και την διάταξη του άρθρου 7 του ίδιου νόμου, όταν αυτά πρόκειται να χρησιμοποιηθούν από δικαστικές, εισαγγελικές αρχές ή υπηρεσίες που εποπτεύονται άμεσα από αυτές. Στις οποίες χορηγείται το δικαίωμα από τον νόμο να παρεμβαίνουν και στα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα για την διαπίστωση της τελέσεως εγκληματικών ενεργειών τελώντας πάντα κατά την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 του Συν). Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και η κήρυξη κάποιου ως ενόχου τελέσεως αξιόποινης πράξεως είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα, για τη δυνατότητα ομαλής συμβίωσης και συνύπαρξης των ατόμων των διαβιούντων στην χώρα. Η υποχώρηση αυτή της πολιτείας και η παρέμβαση των θεσμικών οργάνων της στα ευαίσθητα δεδομένα των πολιτών της δεν προσκρούει στην ελευθερία του ατόμου, αφού η παρέμβαση αυτή συντελείται για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος και της δικαιοσύνης προς εξακρίβωση των στοιχείων του δράστη (βλ. και ΑΠ Ολ 1/2001, ΑΠΠΔ. 2/2009, ΒουλΣυμβΕφΘεσ 172/2012, ΒουλΣυμβΕφΘεσ 267/2013 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών του ΔΣΑ).

Το DNA (δεοξυριβονουκλεϊκό οξύ) (γονιδιακή κλίμακα) αποτελεί τον κώδικα κάθε ανθρώπου στον οποίο είναι αποθηκευμένα όλα τα ιδιαίτερα και μοναδικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα και μοναδικότητα του ατόμου, που αποτελούν ανεπανάληπτα στοιχεία για κάθε άνθρωπο, που τον συνοδεύουν από την γέννηση του μέχρι τον θάνατο του και μετ' αυτόν. Τα στοιχεία που είναι ενσωματωμένα στο DNA του ατόμου είναι οι ασθένειες, οι προδιαθετικοί παράγοντες του ατόμου καθώς και όλα τα χαρακτηριστικά στοιχεία αυτού. Η παρέμβαση των ανωτέρω θεσμικών οργάνων πρέπει να περιορίζεται αυστηρά μόνο στην ταυτοποίηση των στοιχείων του υπόπτου, κατηγορουμένου. Η ανάλυση και εξέταση του DNA αποτελούν αποδεικτικά στοιχεία της ταυτοποίησης των στοιχείων του δράστη κάποιας εγκληματικής ενέργειας συνδυαζόμενη βέβαια και με άλλα αποδεικτικά στοιχεία. Η σύγκριση του DNA με τα λοιπά ευρήμα-

τα αποδεικνύει αναμφισβήτητα την παρουσία του υπόπτου ή κατηγορουμένου στον τόπο του εγκλήματος αλλά όχι όμως και τη συμμετοχή αυτού σ' αυτό (βλ. Γ. Συλικού Η ανάλυση του DNA ως μέσο απόδειξης στην ποινική δίκη Πράξη και λογ. του ΠΔ 2002 σελ 248 επ). Η ποινική δίκη έχει καταναγκαστικό χαρακτήρα, η δε διενέργεια των αναγκαιών ανακριτικών πράξεων ή μέτρων δικονομικού καταναγκασμού δεν εξαρτάται από την θέληση του ατόμου. Όμως θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η προστασία της προσωπικότητας του ατόμου, αφού δεν έχει το πρόσωπο ακόμη καταστεί ένοχος κάποιας αξιολογής ποινικά πράξης (βλ. ΕφΘεσ 2031/2005 ΠοινΑ 2005 σελ 1240). Περαιτέρω κατά την διάταξη του άρθρου 200 Α του ΚΠΔ όπως προστέθηκε με την διάταξη του άρθρου 5 του νόμου 2928/2001 και μετά από σειρά τροποποιήσεων (άρθρο 42 του νόμου 3251/2004, άρθρο 5 του νόμου 3625/2007) αντικαταστάθηκε με την διάταξη του άρθρου 12 παρ. 3 του νόμου 3783/2009 από την οποία προκύπτει πως, όταν υφίστανται ενδείξεις τελέσεως κακούργηματος ή πλημμελήματος τιμωρούμενο στον νόμο με την ποινή φυλακίσεως τουλάχιστον τριών μηνών, οι διωκτικές αρχές (Αστυνομικές, Τελωνειακές, Λιμενικές κλπ) λαμβάνουν υποχρεωτικά προς ανάλυση DNA. Ενώ η προϊσχύουσα διάταξη όριζε πως το δικαίωμα να διατάξει την λήψη και εξέταση του DNA είχε το οικείο δικαστικό συμβούλιο. Στην νέα τροποποιημένη πλέον διάταξη το δικαίωμα αυτό καταλείπεται στις διωκτικές αρχές με την αιγίδα βέβαια του αρμοδίου προς τούτο Εισαγγελέα, ο οποίος ως αρμόδιος καθ' ύλη παρακολουθεί κατά τις γενικές διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας την προκαταρκτική εξέταση και αστυνομική προανάκριση. Το DNA πρέπει να λαμβάνεται μόνο στις περιπτώσεις που τα λοιπά αποδεικτικά στοιχεία δεν είναι επαρκή ή δεν είναι λιγότερο επαχθή για τον ύποπτο ή κατηγορούμενο. Η διάταξη όπως έχει διατυπωθεί και ισχύει σήμερα, την δυνατότητα αυτή έχουν οι αρμόδιες διωκτικές αρχές να προβαίνουν στην υποχρεωτική λήψη του DNA. Η υποχρεωτικότητα αυτή όμως δεν πρέπει να φθάνει σε σημείο που να προσβάλλει σοβαρά την προσωπικότητα του ατόμου (Λ. Μαργαρίτη ερμ Κώδικα Ποινικής Δικονομίας τομ Α σελ 762 επ, Μ. Μαργαρίτη ερμ. ΚΠΔ 2008 σελ 404). Η προϊσχύουσα διάταξη όπως ίσχυε πριν την αντικατάστασή της με το άρθρο 12 του νόμου 3783/2009 απαιτούσε την συγκατάθεση του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Η φράση υποχρεωτικότητα στη νέα διάταξη δεν απαιτεί συγκατάθεση αυτού (υπόπτου ή κατηγορουμένου) αλλά στις αναγκαίες προς τούτο περιπτώσεις την αναγκαστική λήψη του γενετικού υλικού. Όταν αυτή είναι απολύτως αναγκαία προς διαπίστωση της ταυτότητας του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Η σύγκριση των στοιχείων στα ευρήματα και στο ληφθέν DNA ενδεικνύουν και δεν αποδεικνύουν την ταυτότητα του φερομένου ως δράστη, αφού δι' αυτού αποδεικνύεται η παρουσία του δράστη στον τόπο του εγκλήματος αλλά όχι όμως και την τέλεση αυτού ή συμμετοχή στην τέλεση αυτού. Το γενετικό υλικό που καλείται ηλεκτρονικό αποτύπωμα αποδεικνύει πως το πρόσωπο στο οποίο ανήκει τούτο βρισκόταν στον τόπο του εγκλήματος. Ο συνδυασμός όμως των ηλεκτρονικών αποτυπωμάτων με άλλα στοιχεία αποδεικνύουν πλήρως την τελεσθείσα εγκληματική πράξη από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο. Από την γραμματική ερμηνεία της ανωτέρω νέας διατάξεως σαφώς προκύπτει πως τα διωκτικά όργανα στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασεως έχουν δικαίωμα να προβαίνουν στην λήψη γενετικού υλικού προς ταυτοποίηση του υπόπτου με τα ευρεθέντα λοιπά πειστήρια.

Για την διασφάλιση της προστασίας της προσωπικότητας του ατόμου πρέπει η παραπάνω διάταξη του άρθρου 200 Α του ΚΠΔ σε μία μελλοντική τροποποίηση της να επανακαθορίσει τον τρόπο λήψης του DNA και το πλαίσιο καθορισμού της χρήσης αυτού, παρέχοντας την δυνατότητα αυτή στον Εισαγγελέα, ο οποίος με διάταξη του να ορίζει το επιτρεπτό ή μη της χρήσης του DNA ως αποδεικτικού στοιχείου για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, χωρίς να απαιτείται όπως στην προϊσχύουσα διάταξη η έκδοση σχετικού βουλεύματος του οικείου δικαστικού συμβουλίου. Πέραν τούτων πρέπει να περισταλεί και η περιπτώσιολογία της δυνατότητας αυτής λήψης του DNA εκτός από τα κακούργηματα γενικά και στα πλημμελήματα όχι σε όλα όσα προβλέπεται ποινή φυλακίσεως τουλάχιστον τριών μηνών αλλά σ' αυτά που τιμωρούνται με την ίδια ανωτέρω ποινή και για την τέλεση των οποίων έλαβε χώρα άσκηση βίας, στρέφονται σε βάρος ανηλίκων, ή αφορούν υποθέσεις

εκμετάλλευσης γενετήσιας ελευθερίας ή στρέφονται κατά της σωματικής ακεραιότητας ή την συμμετοχή σε συμμορία. Το ληφθέν δείγμα DNA πρέπει να αφορά τη λήψη τριχών, αίματος, δέρματος, σιέλου, σπέρματος, κλπ. Η λήψη αυτού πρέπει να γίνεται με τους αυστηρούς όρους και τρόπους, που να διασφαλίζουν την ασφαλή μεταφορά και εξέταση αυτών προς αποφυγή αλλοιώσεως, καταστροφής ή μεταβολών στα ληφθέντα κυτταρικά δεδομένα. Κατά τη διάταξη του άρθρου 81 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας της Γερμανίας προβλέπεται ρητά η δυνατότητα λήψης αίματος, σπέρματος ή τριχών χωρίς την συναίνεση του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Την άποψη αυτή υιοθέτησαν οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος αφού διασφαλίζεται η ταυτότητα του δράστη κάποιας εγκληματικής ενέργειας. Στην Ελλάδα έχει τύχει πολεμικής η άποψη αυτή από μερίδα της επιστήμης, η οποία φρονεί πως η εξαναγκαστική λήψη DNA προσκρούει στις διατάξεις των άρθρων 2, 5, 7 του Συντάγματος για την ελευθερία και την προστασία της προσωπικότητας του ατόμου. Κατά την άποψη μας η αρχή της προστασίας της προσωπικότητας του ατόμου δικαιολογημένα κάμπτεται όταν πρόκειται να προστατευθεί το δημόσιο συμφέρον του ατόμου και η δικαιοσύνη, τα οποία διασφαλίζονται με την ποινική δίωξη των εγκληματιών και παραβατών του νόμου. Όταν μάλιστα δεν υφίστανται άλλα λιγότερο επαχθή αποδεικτικά στοιχεία προς διαπίστωση των στοιχείων του δράστη (βλ. ΓνΕισΑΠ 16/2011 ΝΟΒ 2012 σελ 703, ΓνΕισΑΠ 15/2011 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών του ΔΣΑ).

Ο νομοθέτης αν ήθελε την λήψη του DNA μόνο στο στάδιο της κυρίας ανακρίσεως δηλαδή μετά την κίνηση ποινικής δίωξης θα το προέβλεπε ρητά και θα ανέφερε πως την λήψη του DNA διενεργεί ο Ανακριτής ή το Δικαστήριο και όχι οι διωκτικές αρχές όπως αναφέρεται στην νέα διάταξη μετά την αντικατάσταση της από την διάταξη του άρθρου 12 παρ. 3 του νόμου 3783/2009. Στην περίπτωση που η εξέταση είναι θετική το ηλεκτρονικό αποτύπωμα δεν καταστρέφεται αλλά παραμένει στο αρχείο της ΈΔΕΕ μέχρι τον θάνατο του ατόμου για μελλοντική ταυτοποίηση αυτού σε περίπτωση τελέσεως άλλων εκνόμενων ενεργειών του ενώ το γενετικό υλικό καταστρέφεται με την παρουσία Εισαγγελικού Λειτουργού. Στην περίπτωση που το ληφθέν δείγμα αποβεί αρνητικό καταστρέφεται το γενετικό υλικό μαζί με το αποτύπωμα αυτού. Οι διωκτικές αρχές σύμφωνα με την παραπάνω διάταξη (άρθρο 200 Α παρ. 1 του ΚΠΔ ως ισχύει) έχουν δικαίωμα λήψης DNA και χωρίς την συγκατάθεση του υπόπτου τελέσεως κάποιων κακουρηγηματικών πράξεων προς σύγκριση αυτού (DNA) με τα λοιπά υπάρχοντα ευρήματα του υπόπτου στον χώρο διάπραξης των εκνόμενων ενεργειών. Μόνη βέβαια η ταυτοποίηση των ευρημάτων με το ληφθέν DNA δεν αποδεικνύει και την τέλεση του συγκεκριμένου εγκλήματος από τον ύποπτο τελέσεως αυτών. Μόνη η ταυτοποίηση αποδεικνύει την παρουσία αυτού (υπόπτου) στον χώρο που έλαβε ή έλαβαν χώρα οι έκνομες ενέργειες αυτού. Ο συνδυασμός όμως αυτού (DNA) με λοιπά αποδεικτικά στοιχεία αποδεικνύουν αναμφισβήτητα την τέλεση των συγκεκριμένων κακουρηγημάτων ή πλημμελημάτων ή την συμμετοχή σ' αυτά.

Αντικείμενο πραγματογνωμοσύνης

Το όργανο που διατάσσει πραγματογνωμοσύνη οφείλει να ορίσει ακριβώς τα ζητήματα που χρίζουν διερευνήσεως. Κατά την διάταξη του άρθρου 195 του ΚΠΔ και οι διάδικοι (κατηγορούμενος, παριστάμενος προς υποστήριξη της κατηγορίας ή ύποπτος τελέσεως εγκλήματος) έχουν δικαίωμα να ζητήσουν τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης. Το αίτημα αυτών στην προδικασία υποβάλλεται πάντοτε εγγράφως. Κατά την κύρια διαδικασία το αίτημα για διενέργεια πραγματογνωμοσύνης υποβάλλεται προφορικά και καταχωρίζεται στα πρακτικά της συνεδρίασεως. Ο διάδικος, αν υπέβαλε αίτημα σε προανακριτικό υπάλληλο, ο οποίος το απέρριψε, δύναται να προσφύγει στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών και σε περίπτωση που γίνει δεκτό το αίτημα, ο προανακριτικός υπάλληλος υποχρεούται να συμμορφωθεί προς τούτο. Στην περίπτωση που υποβλήθηκε σε Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών κατά την διενέργεια προκαταρκτικής

εξέτασης και αυτός αρνήθηκε να δεχθεί το αίτημα του διαδίκου, δύναται αυτός να προσφύγει στον Εισαγγελέα Εφετών, προκειμένου να γίνει δεκτό το αίτημα του. Αν αίτημα για διενέργεια πραγματογνωμοσύνης υποβληθεί στον Ανακριτή και αυτός αρνηθεί να προβεί στην διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, ο διάδικος δύναται να προσφύγει στο Συμβούλιο Πλημμελειοδικών. Αν διά υπομνήματος το αίτημα υπεβλήθη στο Συμβούλιο Πλημμελειοδικών και τούτο αρνήθηκε να παραγγείλει τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, δύναται ο διάδικος να προσφύγει διά της ασκηθείσας εφέσεως του στο Συμβούλιο Εφετών. (Βλ Χρ Σεβαστίδη ερμ Κωδικα Ποινικής Δικονομίας σελ 2409, Ι. Ζησιάδη ΚΠΔ τομ Β σελ 128 επ, ΑναθΔικ 4/2012 ΠοινΧρ 2013 σελ 231). Στην περίπτωση που απαιτούνται ειδικές γνώσεις σε κάποιο επιστημονικό ζήτημα ή υπόθεση που απαιτούνται εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις, ο προανακριτικός υπάλληλος, ο Ανακριτής ή ο Δικαστής προβαίνει στον διορισμό πραγματογνώμονα προς επίλυση των δυσχερών ζητημάτων. Προς τούτο θέτει τα ιδιαίτερα ζητήματα προς διερεύνηση στον πραγματογνώμονα. Ο πραγματογνώμων δύναται εκτός των τεθέντων ζητημάτων, να επεκτείνει την έρευνα του και σε περαιτέρω ζητήματα, αν κρίνει πως αυτά είναι απολύτως αναγκαία για τον σχηματισμό δικανικής κρίσης. Τα περαιτέρω ζητήματα και η σχετική έρευνα συντελούνται μέχρι την εγχείριση της εκθέσεως του πραγματογνώμονα ή της αποστολής της σχετικής εκθέσεως, όταν η πραγματογνωμοσύνη διεξάγεται από ειδικό εργαστήριο. Σε περίπτωση που τα επιπρόσθετα ζητήματα που πρόκειται να τεθούν στον πραγματογνώμονα προέκυψαν μετά την εγχείριση της σχετικής εκθέσεως, διατάσσεται νέα πραγματογνωμοσύνη (βλ. σχετ Π. Καίσαρη ερμ Κωδ. Ποιν. Δικονομίας σελ 2541 επ.). Ο πραγματογνώμων σε περίπτωση ολικής ή μερικής καταστροφής ή αλλοίωσης του αντικειμένου της πραγματογνωμοσύνης οφείλει να διασφαλίσει ένα μέρος του προς πραγματογνωμοσύνη πράγματος, διαφυλάσσοντας το για την τυχόν επανάληψη της πραγματογνωμοσύνης (άρθρο 195 παρ. 3 του ΚΠΔ ως ισχύει). Στην περίπτωση αυτή ο ανακριτής ή ο προανακριτικός υπάλληλος οφείλουν να ειδοποιήσουν τον κατηγορούμενο ή και τους λοιπούς διαδίκους (παριστάμενους προς υποστήριξη της κατηγορίας) για να ασκήσουν τα εκ του νόμου παρεχόμενα σ' αυτούς δικαιώματα (διορισμό τεχνικού συμβούλου-άρθρα 204, 208 του ΚΠΔ).

Σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ των πραγματογνώμων για την διαδικασία ή την διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης, ο διορίσας τον πραγματογνώμονα δύναται να καλέσει αυτούς προς άρση της υφιστάμενης διαφοράς μεταξύ αυτών. Στην περίπτωση που η διαφωνία αφορά ουσιαστικά ζητήματα στην διερεύνηση του τεθέντος ζητήματος της πραγματογνωμοσύνης, ο διορίσας αυτούς δύναται να διορίσει και άλλους επιπλέον πραγματογνώμονες. Ο αριθμός των νέων πραγματογνώμωνων δεν καθορίζεται στον νόμο. Για τον ορισμό των νέων πραγματογνώμωνων απαιτείται η όρκιση αυτών (βλ. σχετ Χρ. Σεβαστίδη ερμ Κωδικα Ποινικής Δικονομίας σελ 2414 επ, Π. Καίσαρη ερμ Κωδ. Ποιν Δικον σελ 255ο επ). Η εκπρόθεσμη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης δεν συνεπάγεται ακυρότητα αυτής. Η πολύ μεγάλη καθυστέρηση στην διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης δύναται να αποκλείσει τον πραγματογνώμονα από τον καταρτισθέντα πίνακα πραγματογνώμωνων (άρθρα 197, 198 του ΚΠΔ). Στην περίπτωση που ο διορισμός του πραγματογνώμονα έχει γίνει στην προδικασία, μετά την περάτωση αυτής, αυτή εγχειρίζεται στον παραγγείλαντα αυτήν. Μέχρι την εγχείριση της πραγματογνωμοσύνης στον παραγγείλαντα αυτήν, ο πραγματογνώμων έχει δικαίωμα συμπληρώσεως ή διορθώσεως αυτής. Στην περίπτωση όμως που ο διορισμός του πραγματογνώμονα έχει γίνει από το Δικαστήριο, δεν εγχειρίζεται αυτή αλλά καταχωρίζεται στα πρακτικά του συνεδριάζοντος Δικαστηρίου. Ο διορισμός των νέων πραγματογνώμωνων προστίθεται μεταξύ των λοιπών διαφωνούντων πραγματογνώμωνων. Στην περίπτωση που η διαφωνία των πραγματογνώμωνων εξακολούθησε και μετά τον διορισμό επιπλέον πραγματογνώμωνων, το όργανο που διόρισε τους αρχικά ορισθέντας πραγματογνώμονες δύναται να διατάξει νέα πραγματογνωμοσύνη. Εάν παρά ταύτα εξακολουθεί η ασάφεια, αοριστία της συνταχθείσας νέας πραγματογνωμοσύνης στην ακροαματική διαδικασία, το Δικαστήριο δύναται στην περίπτωση αυτή να καλέσει ως πραγματογνώμονες-μάρτυρες στο Δικαστήριο να διασαφηνίσουν τα κενά και τις υφιστάμενες αοριστίες στην καταρτισθείσα πραγματογνωμοσύνη.

Πραγματογνωμοσύνη και προβλήματα στην πράξη της ποινικής δίκης

Το δικονομικό μας σύστημα στον ποινικό χώρο, βασιζόμενο στην ηθική απόδειξη δίδει την ευχέρεια στον δικαστή να κρίνει κατά συνείδηση.

Με τον τρόπο αυτό ο δικαστής δεν δεσμεύεται από νομικούς κανόνες και περιχαρακώσεις που κάποτε οι τυπολάτρες της νομικής σκέψεως θέσπισαν και λογοδοτεί μόνον στη συνείδησή του για την απονομή της δικαιοσύνης. Η ευρεία αυτή δυνατότης η οποία δόθηκε από τον νόμο στο δικαστή, αναμφιβόλως αναβάθμισε το κύρος του.

Ο δικαστής όμως δεν είναι παντογνώστης με αποτέλεσμα να απαιτείται για την εκπλήρωση του καθήκοντός του, η συμπλήρωση των γνώσεων του ιδιαίτερα σε θέματα όπου απαιτείται ειδική κατάρτιση για την ανάλυση, τη διάγνωση, την επίλυση, την επεξήγηση των ερωτημάτων τα οποία εκ των γεγονότων τίθενται.

Η ανάγκη βοήθειας του δικαστού δια των ειδικών γνώσεων που απαιτούνται προκειμένου να επιλυθούν τα ζητήματα που εκάστοτε ανακύπτουν, δημιούργησε το θεσμό του Πραγματογνώμονος και της Πραγματογνωμοσύνης, ο οποίος συμπληρούμενος με τον θεσμό των Τεχνικών Συμβούλων, ρυθμίζεται στον ισχύοντα Κ.Π.Δ υπό των άρθρων 183 έως και 208.

Την διεξαγωγή της πραγματογνωμοσύνης, έχουν τη δυνατότητα να αποφασίσουν: στην προδικασία οι ανακριτικοί υπάλληλοι και στην κυρία διαδικασία τα δικαστικά συμβούλια και τα δικαστήρια της ουσίας (ΑΠ 1685/95, ΑΠ Ολ. 9/2011, Άρθρο 312 ΚΠΔ).

Η πραγματογνωμοσύνη διατάσσεται είτε αυτεπαγγέλτως ή με αίτηση των διαδίκων ή του εισαγγελέως.

Οι οριζόμενοι πραγματογνώμονες πρέπει να έχουν ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης και να προέρχονται από τον Πίνακα Πραγματογνομόνων ο οποίος συντάσσεται από την Πολιτεία κάθε χρόνο.

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούν να διορισθούν πραγματογνώμονες και άτομα που δεν περιλαμβάνονται στον Πίνακα των Πραγματογνομόνων. Ο διορισμός εκτός του πίνακα των πραγματογνομόνων συντελείται στην περίπτωση που συγκεκριμένη ειδικότητα δεν συμπεριλαμβάνεται στον καταρτισθέντα πίνακα από την Εισαγγελία Πλημμελειοδικών.

Η πραγματογνωμοσύνη είναι υποχρεωτική και η άρνηση του πραγματογνώμονα να την εκτελέσει τιμωρείται ως απείθεια.

Στους πραγματογνώμονες καθορίζονται τα ζητήματα τα οποία είναι αναγκαίο να επιλυθούν και βάσει αυτών απαντούν, προσθέτοντας βεβαίως στο πόρισμά τους και ό, τι άλλο αξιόλογο θεωρούν ως ειδικόί.

Στην πραγματογνωμοσύνη μπορεί να παρίσταται και αυτός που την διέταξε και εάν ο διατάξας είναι το δικαστήριο, τότε δύναται να εξουσιοδοτηθεί κάποιο μέλος του να την παρακολουθήσει. Ο αριθμός των πραγματογνομόνων εξαρτάται από το που μπορεί να γίνει η εργασία, εάν δηλαδή δεν μπορεί να γίνει σε εργαστήρια που είναι ειδικά, τότε διορίζονται δύο ή και περισσότεροι πραγματογνώμονες, σε εξαιρετικώς όμως επείγουσες περιπτώσεις η εργασία μπορεί να ανατεθεί και σε έναν μόνο πραγματογνώμονα .

Το αποτέλεσμα της εργασίας του πραγματογνώμονος είναι ενδεχόμενο να δοθεί και προφορικός, όμως πάντα ακολουθεί η έγγραφος αναφορά του.

Ο Κ.Π.Δ [άρθρο 187] προβλέπει και τον θεσμό της Προκαταρκτικής Πραγματογνωμοσύνης, αυτό μπορεί να συμβεί σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις και αυτός που διέταξε το είδος αυτό της πραγματογνωμοσύνης (ανακριτής ή το δικαστήριο), οφείλει να διορίσει αμέσως οριστικούς πραγματογνώμονες.

Οι Τεχνικοί Σύμβουλοι είναι επίσης πραγματογνώμονες οι οποίοι διορίζονται από τον κατηγορούμενο, τον παριστάμενο προς υποστήριξη της κατηγορίας και τον αστικώς υπεύθυνο, μόλις τους γνωστοποιηθεί ο διορισμός των πραγματογνομόνων. Αυτό το δικαίωμα τους δίνει ο νόμος στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η κατηγορία είναι σε βαθμό κακουργήματος.

Οι Τεχνικοί Σύμβουλοι έχουν δικαίωμα να λαμβάνουν όλα τα στοιχεία που τίθενται υπόψιν των πραγματογνωμόνων, να παρακολουθούν το έργο τους, να εξετάζουν πρόσωπα και πράγματα που απετέλεσαν αντικείμενο της πραγματογνωμοσύνης, - κατόπιν αδείας του Δικαστηρίου - να παρευρίσκονται στο ακροατήριο ώστε να εκθέτουν την γνώμη τους . Για τον ορισμό των τεχνικών συμβούλων κατά την άποψη μας πρέπει και αυτοί να πληρώνονται από το δημόσιο, για να μην εξαρτάται η αμοιβή τους από τον διορίσαντα αυτούς (κατηγορούμενοι ή παριστάμενο προς υποστήριξη της κατηγορίας) για την ασφαλέστερη εκτίμηση του αντικειμένου της πραγματογνωμοσύνης.

Στην περίπτωση που ο πραγματογνώμονας στην έκθεση του εκθέτει αναληθή ή ψευδή γεγονότα τιμωρείται κατά την διάταξη του άρθρου 226 παρ. 1 του ΠΚ. Στην ανωτέρω περίπτωση ο πραγματογνώμονας εκπίπτει από το δικαίωμα άσκησης του επαγγέλματος του (ως παρεπόμενη ποινή) (άρθρο 226 παρ. 2 του ΠΚ) .

Προκαταρκτική πραγματογνωμοσύνη

Με το άρθρο 187 ΚΠΔ, ο νομοθέτης δίνει τη δυνατότητα άμεσης διενέργειας πραγματογνωμοσύνης, με την ανάθεσή της σε “ειδικό”, κατόπιν εντολής του ανακρίνοντος, σε εξαιρετικά επείγουσες - κατά την κρίση του - περιπτώσεις και ιδίως όταν δεν είναι εφικτός ο διορισμός τακτικού πραγματογνώμονα κατά τη διαδικασία του άρθρου 186 ΚΠΔ ώστε να εξασφαλιστεί κατά το δυνατό η ανάγκη διατήρησης των αντικειμένων της πραγματογνωμοσύνης ή η δυνατότητα να είναι αυτά πρόσφορα προς εξαγωγή συμπερασμάτων. Παράλληλα, τίθεται ως ασφαλιστική δικλείδα η υποχρέωση διορισμού οριστικών πραγματογνωμόνων κατά το άρθρο 186 ΚΠΔ. Καθίσταται, επομένως, πρόδηλο, ότι η έκτακτη αυτή πραγματογνωμοσύνη επιφυλάσσεται είτε στην περίπτωση αδυναμίας διορισμού τακτικού πραγματογνώμονα είτε σε εκείνη της προανάκρισης χωρίς προηγούμενη εισαγγελική παραγγελία κατά το άρθρο 243 παρ. 2 ΚΠΔ.

Η ανάθεση, κατά τη λεκτική διατύπωση του άρθρου 187 ΚΠΔ, σε “ειδικό” δεν αποκλείει την δυνατότητα του ανακρίνοντος να απευθυνθεί σε περισσότερους από έναν, εφόσον αυτό δε ζημιώνει την ταχύτητα διενέργειας της πράξης, την οποία άλλωστε επιχειρεί να προτάξει η συγκεκριμένη, ειδική επί της πραγματογνωμοσύνης, διάταξη. Κάτι τέτοιο άλλωστε θα θωράκιζε περαιτέρω και την αξιοπιστία της διαδικασίας.

Πάντως, ενόψει του αμιγώς εξασφαλιστικού χαρακτήρα της προκαταρκτικής πραγματογνωμοσύνης, η πρόβλεψη του άρθρου 187 ΚΠΔ περί διορισμού οριστικών πραγματογνωμόνων κινείται προς την ορθή κατεύθυνση, αφού σε διαφορετική περίπτωση, οι λόγοι μη διορισμού και εξαίρεσης των άρθρων 188 και 191 ΚΠΔ, καθώς και η υποχρέωση γνωστοποίησης του πραγματογνώμονα δεν τυγχάνουν εφαρμογής (ΑΠ 1808/88, ΝοΒ, 37 σελ 472). Προκαταρκτική πραγματογνωμοσύνη, που διατάσσεται και ενεργείται με λιγότερες εγγυήσεις σε σχέση με την τακτική, θα υποκαθιστούσε τις άλλες μορφές πραγματογνωμοσύνης, θέτοντας σε αμφισβήτηση την επιβοηθητική λειτουργία τους. Η υποχρέωση αυτή του ανακρίνοντος αποσκοπεί στην αποτροπή καταχρηστικής εφαρμογής του άρθρου 187 ΚΠΔ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα του διορισμού ως τακτικού πραγματογνώμονα του προσώπου εκείνου που διορίστηκε από τον ανακρίνοντα ως ειδικός στο πλαίσιο του άρθρου 187 ΚΠΔ. Έτσι, ορθά έχει αμφισβητηθεί η άποψη σύμφωνα με την οποία ο διορισμός κάποιου ως πραγματογνώμονα κατά τη διάρκεια προκαταρκτικής εξέτασης με σκοπό τη διενέργεια προκαταρκτικής πραγματογνωμοσύνης (άρθρο 187 ΚΠΔ) δεν στοιχειοθετεί λόγο εξαίρεσής του στην περίπτωση διορισμού του ως τακτικού πραγματογνώμονα κατά τη διάρκεια τακτικής ανάκρισης για το ίδιο ζήτημα. Στην περίπτωση που γίνει δεκτό ότι ο (ειδικός) πραγματογνώμονας του άρθρου 187 ΚΠΔ μπορεί να συντάξει πλήρη πραγματογνωμοσύνη, τότε πρέπει να γίνει δεκτό είναι πλέον εξαιρετέος κατ’ άρθρο 191 εδ. β’ ΚΠΔ και δεν μπορεί

να διοριστεί ως τακτικός πραγματογνώμονας για το ίδιο θέμα. Ακόμα, πρέπει να σημειωθεί ότι για την πληρότητα της τακτικής πραγματογνωμοσύνης θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η προκαταρκτική. Τέλος, συγχωρείται η μη επιλογή πραγματογνώμονα από τον πίνακα, παρόλο που στην περίπτωση αυτή δέον είναι να εξαντλείται κάθε περιθώριο διορισμού πραγματογνώμονα μέσα από αυτόν.

Υποστηρίζεται στη θεωρία η άποψη ότι η διενέργεια τακτικής πραγματογνωμοσύνης είναι για τον ανακρίνοντα υποχρεωτική, χωρίς να επαφίεται η σχετική κρίση στη διακριτική ευχέρειά του. Συνεπώς, κατά την άποψη αυτή, η μη διενέργεια τακτικής πραγματογνωμοσύνης μετά το πέρας της προκαταρκτικής προκαλεί απόλυτη ακυρότητα, αφού στερεί από τον κατηγορούμενο το δικαίωμά του ως προς τον έλεγχο του αντικειμένου της πραγματογνωμοσύνης από τακτικούς πραγματογνώμονες. Αντίθετα, γίνεται δεκτό νομολογιακά ότι τα πορίσματα της προκαταρκτικής πραγματογνωμοσύνης μπορούν να αξιοποιηθούν αποδεικτικά ακόμα κι εάν δεν επακολουθήσει διενέργεια τακτικής πραγματογνωμοσύνης. Σε κάθε περίπτωση, η μη διενέργεια τακτικής πραγματογνωμοσύνης δεν επηρεάζει το κύρος της προκαταρκτικής στην περίπτωση που δεν είναι πλέον πρακτικά εφικτή η διενέργεια της.

Σε περίπτωση που ο ανακρίνων δεν εξειδικεύει στη διάταξή του την εξαιρετικά επείγουσα συνθήκη που επιβάλλει τη διενέργεια προκαταρκτικής πραγματογνωμοσύνης ή εάν δεν συντρέχουν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 187 ή εάν η εντολή προς τον πραγματογνώμονα δεν είναι η διατήρηση του αντικειμένου της πραγματογνωμοσύνης, τότε δεν πρόκειται για προκαταρκτική πραγματογνωμοσύνη και συνεπώς δεν εφαρμόζονται οι αποκλίσεις που ισχύουν για αυτήν, αλλά η εγκυρότητά της θα κριθεί με βάση τις γενικές περί πραγματογνωμοσύνης διατάξεις. Στην περίπτωση, μάλιστα, που οι τελευταίες δεν τηρηθούν, η πραγματογνωμοσύνη είναι άκυρη. Γίνεται, περαιτέρω, δεκτό ότι σε περίπτωση ακυρότητας της πραγματογνωμοσύνης δεν επιτρέπεται να αξιοποιηθούν αποδεικτικά τα έγγραφα που συντάχθηκαν ενώπιον του πραγματογνώμονα και επισυνάφθηκαν σε αυτήν.

Σε κάθε περίπτωση, είναι δυνατή η παραγγελία πραγματογνωμοσύνης, ακόμα και πριν την άσκηση της ποινικής δίωξης, είτε στο πλαίσιο προκαταρκτικής εξέτασης μετά από εισαγγελική παραγγελία, είτε στο πλαίσιο της “αστυνομικής” προανάκρισης του άρθρου 243 παρ. 2 ΚΠΔ, σχετικά με τετελεσμένο ή σε απόπειρα αυτόφωρο έγκλημα, είτε εάν από την καθυστέρηση απειλείται άμεσος κίνδυνος, σύμφωνα με τη διατύπωση του ίδιου του άρθρου. Σε καμία, συνεπώς, περίπτωση, δε νοείται παραγγελία πραγματογνωμοσύνης με σκοπό την πρόληψη τέλεσης εγκλήματος (ΣυμβΑΠ 1443/2001, ΠοινΔικ 2002, σελ. 107).

Ο ρόλος των τεχνικών συμβούλων των διαδίκων

Ο θεσμός των τεχνικών συμβούλων απέβλεψε στην αντικατάσταση των αντιπραγματογνώμων του προϊσχύσαντος δικαίου, οι οποίοι εκαλούντο από τους διαδίκους κατά την ακροαματική διαδικασία, προκειμένου να καταρρίψουν την αξιοπιστία της πραγματογνωμοσύνης, καταδεικνύοντας τα συμπεράσματά της ως εσφαλμένα.

Έτσι, μέσα από τον θεσμό των τεχνικών συμβούλων, ο διορισμός των οποίων προβλέπεται σε περιπτώσεις κακουργημάτων, εισάγεται στο δίκαιο μας το σύστημα της ελεγχόμενης πραγματογνωμοσύνης, κατά το πρότυπο του Ιταλικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας του 1930 (άρθρο 323 επ), Έτσι, τεχνικοί σύμβουλοι είναι τα πρόσωπα εκείνα τα οποία μπορούν να διορίζονται από τους διαδίκους για να παρακολουθήσουν τη διεξαγωγή της πραγματογνωμοσύνης και να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους σχετικά με αυτή, όπως σχετικά με τον τρόπο διενέργειας της πραγματογνωμοσύνης, την επιστημονική μέθοδο που ακολουθήθηκε και τα πορίσματα των πραγματογνώμων (ΑΠ 835/2005 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών της Νόμος) (άρθρο 204 ΚΠΔ).

Τεχνικοί σύμβουλοι, που καλούνται να λειτουργήσουν ως τεχνικοί συνήγοροι των διαδίκων μπορούν να διοριστούν από τον πίνακα πραγματογνωμόνων, εκτός του πίνακα, ή και από τα ειδικά οριζόμενα στο νόμο για την ενέργεια πραγματογνωμοσύνης πρόσωπα, ενώ αφ' ης στιγμής δεν είναι ούτε μάρτυρες ούτε πραγματογνώμονες δεν ορκίζονται.

Κατά τον διορισμό πραγματογνώμονα, ο ανακρίνων, μαζί με την ανακοίνωση του ονοματεπώνυμου του στους διαδίκους κατά το άρθρο 192 ΚΠΔ, θέτει στους τελευταίους προθεσμία για να διορίσουν με δικές τους δαπάνες τεχνικό σύμβουλο, ενώ οι διάδικοι διατηρούν το δικαίωμα αυτό ακόμα και στην περίπτωση κατά την οποία η γνωστοποίηση δεν είναι υποχρεωτική, είτε διότι επιβάλλεται η άμεση διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης είτε επί προκαταρκτικής, κατά την παρ. 2 του άρθρου 204 ΚΠΔ.

Με την παρ. 3 του άρθρου 204 ΚΠΔ, η παραπάνω γνωστοποίηση καθίσταται υποχρεωτική και για το δικαστήριο, όταν η πραγματογνωμοσύνη πρόκειται να διεξαχθεί στο ακροατήριο, εκτός εάν το δικαστήριο με αιτιολογημένη απόφασή του κρίνει ότι εξαιτίας αυτού μπορεί να σημειωθεί αξιόλογη καθυστέρηση στην εκδίκαση της υπόθεσης. Ο διάδικος διατηρεί το δικαίωμα να διορίσει και μετά την εκπνοή της τασσόμενης προθεσμίας τεχνικό σύμβουλο, ο οποίος θα μπορεί εφεξής να ασκεί πλήρως τα δικαιώματά του κατά την ενέργεια της πραγματογνωμοσύνης. Ωστόσο, η καθυστερημένη ή εκπρόθεσμη άσκηση του δικαιώματος διορισμού τεχνικού συμβούλου, όπως και η περίπτωση κατά την οποία ο διάδικος είχε αρχικά ορίσει ως τεχνικό σύμβουλο πρόσωπο κατά το νόμο (άρθρο 188 ΚΠΔ) ανίκανο να ασκήσει έργα πραγματογνώμονα, δεν θεμελιώνουν λόγο για διακοπή ή καθυστέρηση στη διεξαγωγή της πραγματογνωμοσύνης (Π. Καίσαρης ερμ Κώδικα Ποινικής Δικονομίας άρθρο 204, σελ. 2622). Εξ αυτού του λόγου δεσμεύονται, όπως οι συνήγοροι, από το επαγγελματικό απόρρητο (άρθρο 212 παρ. 1 εδ. β' ΚΠΔ) και δεν υποχρεούνται να παραδώσουν στην δικαστική αρχή τα έγγραφα και κάθε άλλο αντικείμενο που βρίσκεται στην κατοχή τους, λόγω του λειτουργήματός τους, δηλώνοντας σε αυτήν την περίπτωση εγγράφως, έστω και αναιτιολόγητα, ότι πρόκειται για μυστικό που σχετίζεται με το επάγγελμά τους (άρθρο 261 ΚΠΔ).

Ο διορισμός, πάντως, τεχνικού συμβούλου θα γίνει μεταξύ των προσώπων που έχουν κατά το νόμο την ικανότητα να διοριστούν πραγματογνώμονες στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Έτσι καθίσταται πρόδηλο ότι η ρύθμιση αυτή αποσκοπεί στην ανεμπόδιση συνέχιση του έργου των πραγματογνωμόνων, την οποία επιχειρεί να προασπίσει και ο περιορισμός του αριθμού των τεχνικών συμβούλων κατά το άρθρο 205 ΚΠΔ. Κατά την κρατούσα άποψη γίνεται δεκτό ότι από τον συνδυασμό των άρθρων 204 παρ. 1 εδ. β' και 205 ΚΠΔ προκύπτει ότι έκαστος διάδικος, όταν είναι ο μοναδικός της κατηγορίας διαδίκου, δηλαδή ένας μόνο κατηγορούμενος ή παριστάμενος προς υποστήριξη της κατηγορίας ή αστικώς υπεύθυνος, μπορεί να διορίσει μόνο έναν τεχνικό σύμβουλο, ενώ αντίθετα όταν στην ίδια κατηγορία υπάρχουν περισσότεροι, τότε έχουν το δικαίωμα να διορίσουν μέχρι δύο κατά το άρθρο 205 ΚΠΔ. Μάλιστα, στο πλαίσιο της άποψης αυτής υποστηρίζεται περαιτέρω ότι επί πολλών κατηγορουμένων ή παρισταμένων προς υποστήριξη της κατηγορίας και εφόσον παρατηρείται μεταξύ τους σύγκρουση συμφερόντων, κάθε ομάδα διαδίκων με κοινό συμφέρον δεν μπορεί να διορίσει περισσότερους από δύο τεχνικούς συμβούλους (άρθρο 205 ΚΠΔ). Κατηγορούμενοι περισσότεροι από έναν δεν μπορούν να διορίσουν συνολικά περισσότερους από δύο τεχνικούς συμβούλους. Αν τα συμφέροντά τους συγκρούονται, κάθε ομάδα κατηγορουμένων που έχει κοινό συμφέρον δεν μπορεί να διορίσει περισσότερους από δύο τεχνικούς συμβούλους. Το ίδιο ισχύει και όταν οι παριστάμενοι προς υποστήριξη της κατηγορίας ή οι αστικώς υπεύθυνοι είναι περισσότεροι από ένας. Εκείνος που ενεργεί την ανάκριση με διάταξη του ή το δικαστήριο με απόφασή του μπορούν να ρυθμίζουν αμετακλήτως για κάθε περίπτωση τις λεπτομέρειες εφαρμογής του άρθρου.

Επίσης, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες διορίστηκαν πραγματογνώμονες από δύο ή και περισσότερες ειδικότητες υποστηρίζεται ότι πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι αριθμητικοί περιορισμοί των

άρθρων 204 και 205 ΚΠΔ αφορούν κάθε μία κατηγορία ειδικών, αφού σε διαφορετική περίπτωση η άμυνα των διαδίκων καθίσταται δυσχερής. Σε κάθε περίπτωση, ο ανακρίνων ή το δικαστήριο ρυθμίζει αμετάκλητα τις λεπτομέρειες της εφαρμογής των διατάξεων αυτών.

Δικαιώματα των τεχνικών συμβούλων

Τα δικαιώματα των τεχνικών συμβούλων των διαδίκων κατά τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης είναι στο δίκαιό μας περιορισμένα. Για την ταυτότητα του λόγου, από τη διατύπωση της παρ. 1 του άρθρου 207 ΚΠΔ καθίσταται φανερό ότι ο νομοθέτης αναγνωρίζει απλό δικαίωμα παράστασης των τεχνικών συμβούλων κατά τη διάρκεια της πραγματογνωμοσύνης και όχι ενεργό συμμετοχή σε αυτή, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η παράσταση αυτή δύναται να εκφυλιστεί σε μια βωβή παθητική παρουσία, αλλά αντίθετα έχει το δικαίωμα να προβαίνει σε απλές υποδείξεις προς τον πραγματογνώμονα για τις οποίες θα γίνεται μνεία στην έκθεση που θα συνταχθεί, κατά το πρότυπο του αντίστοιχου δικαιώματος του συνηγόρου του κατηγορουμένου κατά την λήψη της απολογίας στην προδικασία. Οι απλές αυτές υποδείξεις μπορεί να έχουν ως στόχο την πρόληψη τυχόν σφαλμάτων των πραγματογνωμόνων, όπως για παράδειγμα να υποδείξει το απρόσφορο της τεχνικής ή επιστημονικής μεθόδου που πρόκειται να εφαρμοστεί, σε περίπτωση δε που δεν εισακουστούν, ο τεχνικός σύμβουλος έχει το δικαίωμα να το μνημονεύσει στη σχετική έκθεση που θα συνταχθεί. Το δικαίωμα αυτό θα έπρεπε να καθιερώνεται ρητά, ώστε να δίνεται η δυνατότητα ουσιαστικής επιστημονικής συμβολής του τεχνικού συμβούλου στην διενεργούμενη πραγματογνωμοσύνη (Χρ. Σεβαστίδης ερμ Κώδικα Ποινικής Δικονομίας σελ. 2492). Εκείνος που διορίστηκε τεχνικός σύμβουλος έχει το δικαίωμα να παρίσταται κατά τις εργασίες των πραγματογνωμόνων και να λαμβάνει υπόψη του όσα έγγραφα μπορούν να έχουν υπόψη τους και οι πραγματογνώμονες ή να ζητεί πληροφορίες στις περιπτώσεις που δικαιούνται και εκείνοι (άρθρ. 196). Επίσης μπορεί να ζητήσει και να λάβει με δαπάνες εκείνου που τον διόρισε αντίγραφα της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης και των εγγράφων που τη συνοδεύουν (Α. Μπουρόπουλος, άρθρο 207, σελ. 280).

Αποτροπή σφάλματος επιβλαβούς για τα συμφέροντα του κατηγορουμένου κατά τη διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης

Μεγαλύτερη σημασία αποκτά το δικαίωμα αυτό σε περιπτώσεις κατά τις οποίες είναι αναγκαία η καταστροφή ή αλλοίωση του αντικειμένου της πραγματογνωμοσύνης κατά τη διενέργειά της, όπως ρυθμίζεται στην παρ. 3 του άρθρου 195 ΚΠΔ, σκοπός της οποίας είναι να μπορεί να γίνει, εάν χρειαστεί, νέα πραγματογνωμοσύνη και μέσω αυτής επανέλεγχος των πορισμάτων της αρχικής πραγματογνωμοσύνης, ταυτόχρονα δε να επισημανθεί και προς την πλευρά των πραγματογνωμόνων η αυξημένη προσοχή και περίσκεψη που πρέπει να διακρίνει τις ενέργειές τους.

Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 207 ΚΠΔ, προκύπτει ότι οι τεχνικοί σύμβουλοι έχουν το δικαίωμα, κατόπιν γραπτής αίτησής τους, να εξετάσουν το πρόσωπο ή το πράγμα που αποτέλεσε το αντικείμενο της πραγματογνωμοσύνης. Η σχετική, αμετάκλητη διάταξη ή απόφαση επί του δικαιώματος αυτού, που είναι και το σπουδαιότερο που παρέχεται στον τεχνικό σύμβουλο θα ορίζει “τον χρόνο και τον τόπο της εξέτασης και έναν ή περισσότερους από τους πραγματογνώμονες ή έναν ανακριτικό υπάλληλο ή ένα δικαστή για να παρευρεθούν κατά την εξέταση αυτή.”

Σχετικά με την υποχρέωση του ανακρίνοντος να γνωστοποιήσει το χρόνο και τόπο διενέργειας της πραγματογνωμοσύνης στον διορισμένο τεχνικό σύμβουλο δημιουργήθηκε αμφισβήτηση.

Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι ο ανακρίνων έχει αυτήν την υποχρέωση απέναντι τόσο στους διαδίκους όσο και στον τεχνικό σύμβουλό τους, ώστε να παραστούν σε αυτήν. Κατά την αντίθετη άποψη, με την οποία συντάσσεται και η νομολογία, δεν υφίσταται τέτοια υποχρέωση, όπως προκύπτει “από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 196 παρ. 1, 204 και 207 ΚΠΔ”, με δικαιολογητικό έρεισμα το γεγονός ότι ο τεχνικός σύμβουλος θα ενημερωθεί για τον χρόνο και τόπο διενέργειας της πραγματογνωμοσύνης απευθείας από τον πραγματογνώμονα.

Λόγω της σοβαρότητας της σχετικής απόφασης, εύλογα προτείνεται η καθιέρωση προσφυγής κατά της διάταξης του ανακριτή ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου. (βλ. Ι. Ζησιάδη, Κώδικα Ποινικής Δικονομίας τομ. β', σελ. 142, Π. Καίσαρη, κατ άρθρο ερμ Κωδ. Ποινικής Δικονομίας άρθρο 207, σελ. 2639).

Δικαιώματα κατηγορουμένου και υπόπτου στον διορισμό πραγματογνωμόνων και τεχνικών συμβούλων.

Στην ποινική διαδικασία ανακύπτουν ζητήματα που είναι δύσκολο να αντιμετωπιστούν από τον δικαστή, καθότι απαιτούνται ειδικές επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις. Στις περιπτώσεις αυτές το αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο μπορεί αυτεπαγγέλτως ή ύστερα από αίτηση κάποιου διαδίκου, να ζητήσει τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη ο πραγματογνώμονας αποτελεί «βοηθό» του δικαστή.

Στο άρθρο 102 ΚΠΔ, κατοχυρώνεται το δικαίωμα του κατηγορουμένου να υποβάλει αίτημα προς τον ανακριτή για διεξαγωγή αποδείξεων, μεταξύ άλλων δηλαδή και για διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, προς αντίκρουση της κατηγορίας.

Διαφορετικό, όμως, περιεχόμενο έχει το δικαίωμα του κατηγορουμένου και του υπόπτου να διορίζουν τεχνικό σύμβουλο, όταν διενεργείται πραγματογνωμοσύνη. Τούτο διότι στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν υποβάλλεται κάποιο αίτημα προς τον ανακριτή, αλλά μεριμνούν τα παραπάνω πρόσωπα για το διορισμό του τεχνικού συμβούλου.

Στο άρθρο 274 ΚΠΔ προβλέπεται ότι εκείνος που ενεργεί την εξέταση πρέπει να ερευνά κάθε περιστατικό που επικαλέστηκε ο κατηγορούμενος, αν αυτό είναι χρήσιμο για να εξακριβωθεί η αλήθεια. Ο ανακριτής εξετάζει κάθε αιτιολογημένο αίτημα του κατηγορουμένου για διεξαγωγή αποδείξεων και, αφού προηγουμένως διατυπώσει τη γνώμη του ο εισαγγελέας, υποχρεούται με διάταξή του να αιτιολογεί την τυχόν απορριπτική κρίση του επί του αιτήματος.

Το υπό εξέταση δικαίωμα του κατηγορουμένου και του υπόπτου συνδέεται άμεσα με το δικαίωμα ακρόασης και με το τεκμήριο αθωότητας.

Στο παρελθόν γινόταν δεκτό ότι η ανααιτιολόγητη απόρριψη αιτήματος του κατηγορουμένου για διενέργεια πραγματογνωμοσύνης από τον ανακριτή δεν θεμελιώνει απόλυτη ακυρότητα, δεδομένου ότι υπήρχε δυνατότητα προσφυγής στο συμβούλιο κατ' άρθρο 307 εδ. α' ΚΠΔ. Σύμφωνα με τον νέο ΚΠΔ η ανααιτιολόγητη ή σιωπηρή απόρριψη του σχετικού αιτήματος του κατηγορουμένου προκαλεί απόλυτη ακυρότητα κατ' άρθρο 171 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ.

Ο εισαγγελέας και οι διάδικοι, έχουν δικαίωμα να υποβάλλουν αίτημα εξαίρεσης των πραγματογνωμόνων ωστόσο εκείνοι αρχίζουν το έργο τους. Έτσι, εκείνος που διορίζει τους πραγματογνώμονες πρέπει να γνωστοποιήσει εγγράφως και όχι απλώς να ανακοινώσει προφορικά τα στοιχεία τους στα παραπάνω πρόσωπα, εκτός αν αυτό είναι αδύνατο ή αν πρόκειται να διενεργηθεί προκαταρκτική πραγματογνωμοσύνη.

Στην προκαταρκτική εξέταση ο ύποπτος έχει δικαίωμα να ζητήσει την εξαίρεση του πραγματογνώμονα και ως εκ τούτου η υποχρέωση έγγραφης γνωστοποίησης ισχύει και στο στάδιο αυτό. Το υπό εξέταση δικαίωμα του εισαγγελέα και των διαδίκων εξακολουθεί να υφίσταται ακόμη και όταν, κατ' εξαίρεση, δεν είναι υποχρεωτική η γνωστοποίηση.

Σε περίπτωση που κατά παράβαση των ανωτέρω δεν γνωστοποιηθούν τα στοιχεία του πραγματογνώμονα στον κατηγορούμενο, προκαλείται απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατ' άρθρο 171 παρ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ. Η παράλειψη έγγραφης γνωστοποίησης στον ύποπτο των ονοματεπωνύμων των πραγματογνωμόνων προκαλεί επίσης απόλυτη ακυρότητα. Η συγκεκριμένη άποψη γινόταν δεκτή και υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος ΚΠΔ.

Η παράλειψη γνωστοποίησης μετατοπίζει το χρονικό σημείο στο οποίο μπορεί να υποβληθεί η αίτηση εξαίρεσης, με αποτέλεσμα στο στάδιο της προδικασίας να μπορεί να υποβληθεί παραδεκτά μέχρι τη διαβίβαση της δικογραφίας από τον ανακριτή στον εισαγγελέα, ενώ στο ακροατήριο έως την ορκωμοσία των πραγματογνωμόνων. Η απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας προκαλείται χωρίς να απαιτείται οριστική αποστέρηση υπερασπιστικού δικαιώματος του κατηγορουμένου ή του υπόπτου και ως εκ τούτου (θεμελιώνεται) ανεξάρτητα από το ότι, ενδεχομένως, σε μεταγενέστερο στάδιο ζητήθηκε από τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο η εξαίρεση του πραγματογνώμονα. Οι λόγοι εξαίρεσης των πραγματογνωμόνων καθορίζονται κατά τρόπο ανάλογο με τους λόγους εξαίρεσης των δικαστικών προσώπων. Υφίστανται δύο κατηγορίες λόγων εξαίρεσης των πραγματογνωμόνων, στην πρώτη εντάσσονται οι λόγοι αποκλεισμού των δικαστικών προσώπων και στη δεύτερη τα γεγονότα που προκαλούν υπόνοιες μεροληψίας. Λόγο εξαίρεσης μπορεί να αποτελέσει και οποιοδήποτε κώλυμα διορισμού πραγματογνώμονα. Η ύπαρξη συγγένειας μεταξύ πραγματογνωμόνων, που έχουν διοριστεί στην ίδια ποινική υπόθεση, εξ αίματος ή εξ αγχιστείας έως και τον τρίτο βαθμό, θεμελιώνει λόγο εξαίρεσης.

Ο λόγος εξαίρεσης που οφείλεται σε σχέση από γάμο ή σύμφωνο συμβίωσης και σε αγχιστεία, εξακολουθεί να υπάρχει και μετά τη λύση του γάμου ή του συμφώνου συμβίωσης. Ο πραγματογνώμονας εξαιρείται αν αδικήθηκε από το δικαζόμενο αδίκημα, αν είναι σύζυγος του κατηγορουμένου ή του υπόπτου ή του παθόντα ή αν υπήρξε στο παρελθόν συνήγορος του κατηγορουμένου ή του υποστηρίζοντος την κατηγορία στην ίδια υπόθεση.

Περαιτέρω, μεροληπτική είναι η κρίση που χαρακτηρίζεται από προειλημμένη επιδίωξη ή διαμορφωμένη προδιάθεση ωφέλειας ή βλάβης ενός προσώπου. Γεγονότα που μπορούν να θεμελιώσουν υπόνοιες μεροληψίας είναι, μεταξύ άλλων, το άμεσο προσωπικό συμφέρον του πραγματογνώμονα από την έκβαση της υπόθεσης, η ιδιαίτερη φιλία ή οικειότητα ή έχθρα με τους διαδίκους αλλά όχι με τους δικηγόρους τους και η ιδιαίτερη σχέση καθήκοντος ή εξάρτησης μεταξύ πραγματογνώμονα και διαδίκου.

Τεχνικός σύμβουλος είναι το πρόσωπο που διορίζεται από τον κατηγορούμενο, τον ύποπτο ή εκείνον που υποστηρίζει την κατηγορία, προκειμένου να παρακολουθήσει τη διεξαγωγή της πραγματογνωμοσύνης και να προβεί σε παρατηρήσεις. Το δικαίωμα του κατηγορουμένου και του υπόπτου σε διορισμό τεχνικού συμβούλου θεμελιώνεται στα άρθρα 204 και 244 ΚΠΔ και τυχόν παραβίαση των διατάξεων που καθορίζουν την ενάσκησή του από τα συγκεκριμένα πρόσωπα προκαλεί απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας. Ο τεχνικός σύμβουλος διορίζεται από κάποιον διάδικο, με αποτέλεσμα το έργο του να συνίσταται συνήθως στην υπεράσπιση των συμφερόντων του συγκεκριμένου διαδίκου. Οι τεχνικοί σύμβουλοι χαρακτηρίζονται συχνά «τεχνικοί συνήγοροι» των διαδίκων.

Ως τεχνικοί σύμβουλοι διορίζονται πρόσωπα που διαθέτουν σχετικές με το ερευνώμενο αντικείμενο επιστημονικές ή τεχνικές γνώσεις, αρκεί να μη συντρέχει στο πρόσωπό τους κάποια περίπτωση που συνιστά κώλυμα διορισμού πραγματογνωμόνων. Ο διορισμός και το όνομα του τεχνικού συμβούλου γνωστοποιούνται εγγράφως στο δικαστήριο ή στον ανακριτή.

Η έγγραφη γνωστοποίηση των πραγματογνωμόνων ή της ανάθεσης διενέργειας πραγματογνωμοσύνης σε ειδικό εργαστήριο είναι υποχρεωτική, εκτός αν είναι επιβεβλημένη η άμεση διενέργειά της ή αν διεξάγεται προκαταρκτική πραγματογνωμοσύνη. Με τη γνωστοποίηση πρέπει να καλείται ο διάδικος να διορίσει, αν το επιθυμεί, τεχνικό σύμβουλο με δική του δαπάνη σε εύλογο χρόνο.

Με τον νέο ΚΠΔ διευρύνθηκε, στην ορθή κατεύθυνση, το πεδίο εφαρμογής της δυνατότητας διορισμού τεχνικού συμβούλου. Στα πρόσωπα που δικαιούνται να διορίσουν τεχνικό σύμβουλο έχει ενταχθεί ο ύποπτος και εκείνος που παρίσταται προς υποστήριξη της κατηγορίας. Επίσης, στα στάδια της προδικασίας που προβλέπεται η γνωστοποίηση του διορισμού πραγματογνωμόνων, έχει ενταχθεί πλέον η προκαταρκτική εξέταση και η προανάκριση. Πλέον κατοχυρώνεται το δικαίωμα διορισμού τεχνικού συμβούλου και όταν διενεργείται πραγματογνωμοσύνη για πλημμέλημα. Ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν είναι υποχρεωτική η γνωστοποίηση διενέργειας πραγματογνωμοσύνης, δεν εμποδίζεται ο διορισμός τεχνικών συμβούλων.

Όταν η πραγματογνωμοσύνη διενεργείται από τα προβλεπόμενα στο άρθρο 184 ΚΠΔ εργαστήρια, ο ανακρίνων υποχρεούται να γνωστοποιήσει την ανάθεσή της, ενώ τυχόν παραβίαση της σχετικής υποχρέωσης ως προς τον κατηγορούμενο και τον ύποπτο προκαλεί απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας. Το δικαίωμα υποβολής αιτήματος εξαίρεσης των πραγματογνωμόνων και το δικαίωμα διορισμού τεχνικού συμβούλου, όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί στον νέο ΚΠΔ, συμβάλλουν σημαντικά στον έλεγχο της πραγματογνωμοσύνης και στη διασφάλιση της πληρέστερης διάγνωσης της αλήθειας στην ποινική διαδικασία (Νικόλαος Σαββίδης, Δικηγόρος, Δ.Ν., Ειδικός Επιστήμων ΔΠΘ περιοδικό Ελλήνων Ποινικολόγων Δεκεμβρίου 2021).

Διορισμός τεχνικών συμβούλων

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα της διερεύνησης των σταδίων της ποινικής διαδικασίας κατά τα οποία επιτρέπεται ο διορισμός τεχνικών συμβούλων. Κατά την κρατούσα άποψη, στην προδικασία ορίζονται τεχνικοί σύμβουλοι μόνο όταν διενεργείται κύρια ανάκριση επί κακούργημάτων και εφόσον έχει διαταχθεί η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης. Ωστόσο, γίνεται δεκτό ότι η άρνηση του ανακρίνοντος να δεχθεί το διορισμό τεχνικού συμβούλου επί πλημμελήματος μπορεί να στοιχειοθετήσει παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ. Μάλιστα, διατυπώθηκε και η άποψη που δεν έγινε τελικά δεκτή, σύμφωνα με την οποία ο διορισμός τεχνικού συμβούλου κατά την προδικασία πρέπει να είναι επιτρεπτός σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από την βαρύτητα του εγκλήματος, δηλαδή και επί πλημμελημάτων για τα οποία διενεργείται κύρια ανάκριση ή προανάκριση, ενώ ο περιορισμός του άρθρου 204 παρ. 1 αφορά μόνο στην υποχρέωση του ανακρίνοντος να γνωστοποιήσει το διορισμό των πραγματογνωμόνων, η οποία είναι που υφίσταται μόνο επί κύριας ανάκρισης για κακούργημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

Πραγματογνωμοσύνη κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας

Η πραγματογνωμοσύνη είναι αποδεικτικό μέσο (άρθρο 339 ΚΠολΔ).

Η πραγματογνωμοσύνη εκτιμάται ελεύθερα από το δικαστήριο (ΑΠ 983/2007 – άρθρο 387 ΚΠολΔ). Το δικαστήριο μπορεί να διορίσει έναν ή περισσότερους πραγματογνώμονες, αν κρίνει πως πρόκειται για ζητήματα που απαιτούν, για να γίνουν αντιληπτά, ιδιαίζουσες γνώσεις επιστήμης ή τέχνης (ΑΠ 880/2010 – άρθρο 368 παρ. 1 ΚΠολΔ, άρθρο 367 παρ. 3 εδ. 5 ν. 1406/1983.)

Ο όρος «ειδικές γνώσεις» στο άρθρο 368 παρ. 1 ΚΠολΔ αποτελεί εσφαλμένη μεταγλώττιση στη δημοτική του όρου «ιδιάζουσες γνώσεις» της καθαρεύουσας, ο οποίος περιέχονταν στο αρχικό κείμενο (ΑΠ 880/2010).

Η συμπλήρωση των αποδείξεων με τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης εναπόκειται στην κυριαρχική και μη ελεγχόμενη αναιρετικά κρίση του δικαστηρίου της ουσίας, το οποίο ελευθέρως εκτιμά την ανάγκη χρησιμοποίησης του αποδεικτικού αυτού μέσου (ΑΠ 880/2010.)

Το δικαστήριο οφείλει να διατάξει τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης μόνο αν κάποιος από τους διαδίκους ζητήσει τη διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης (ΑΠ 880/2010), και το δικαστήριο κρίνει ότι χρειάζονται όχι απλώς «ειδικές» αλλά «ιδιάζουσες» γνώσεις επιστήμης ή τέχνης (ΑΠ 880/2010).

Στην περίπτωση αυτή, αν το δικαστήριο δεν διατάξει πραγματογνωμοσύνη, υποπίπτει στην παράβαση του άρθρου 559 αριθ. 10 ΚΠολΔ (ΑΠ 781/2015).

Η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας, περί του αν απαιτούνται ιδιάζουσες γνώσεις επιστήμης ή τέχνης για την αντίληψη του ζητήματος ως προς το οποίο ζητείται η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, δεν υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο (ΑΠ 2363/2009).

Η κρίση του δικαστηρίου για την ανάγκη διενέργειας ή μη άλλης πραγματογνωμοσύνης είναι κυριαρχική και αναιρετικώς ανέλεγκτη (ΑΠ 897/2000).

Η πραγματογνωμοσύνη που διενεργήθηκε επ' ευκαιρία άλλης δίκης παραδεκτά λαμβάνεται υπόψη στο πλαίσιο άλλης δίκης, και εκτιμάται ελεύθερα (ΑΠ 897/2000).

Αν το δικαστήριο κρίνει αναγκαία τη διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης, παρέχεται, κατ' άρθρο 270 ΚΠολΔ, η δυνατότητα διακοπής της συζήτησης της υπόθεσης για άλλη ορισμένη ημέρα και ώρα με προφορική ανακοίνωση του δικαστηρίου, που καταχωρίζεται στα πρακτικά, και επέχει θέση κλήτευσης όλων των διαδίκων (ΑΠ 846/2017- άρ. 270 παρ. 4 ΚΠολΔ, άρ. 270 παρ. 5 ΚΠολΔ, άρ. 12 ν. 2915/2001, άρ. 22 ν. 2915/2001, άρ. 38 ν. 2915/2001, άρ. 15 ν. 2943/2001, άρ. 18 ν. 2943/2001, ΦΕΚ Α 203/12-09-2001, άρ. 270 παρ. 6 ΚΠολΔ, άρ. 12 ν. 2915/2001, άρ. 22 ν. 2915/2001, άρ. 38 ν. 2915/2001, άρ. 15 ν. 2943/2001, άρ. 18 ν. 2943/2001, ΦΕΚ Α 203/12-09-2001).

Η μετά τη διακοπή αυτή δικάσιμος αποτελεί συνέχεια της διακοπείσας, κατ' ανάλογη εφαρμογή και της διαδικασίας που ακολουθείται κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 254 ΚΠολΔ, λόγω της ταυτότητας του νομοθετικού λόγου των άνω ρυθμίσεων (ΑΠ 846/2017).

Πρόκειται δηλαδή για δύο δικονομικά στάδια τα οποία συνθέτουν μία και μόνη συζήτηση (ΑΠ 846/2017).

Έτσι, δεν είναι αναγκαία η κατάθεση ιδιαίτερων εγγράφων προτάσεων, καθώς οι έγγραφες προτάσεις που κατατέθηκαν κατά την αρχική συζήτηση αρκούν και ισχύουν και για την επαναλαμβανόμενη συζήτηση (ΑΠ 846/2017).

Δηλαδή, όσα ο διάδικος επικαλέστηκε και προέβαλε με τις έγγραφες προτάσεις της αρχικής συζήτησης, θεωρούνται ως επικληθέντα και προβληθέντα και κατά την επαναλαμβανόμενη συ-

ζήτηση, έστω και αν κατ' αυτή δεν κατέθεσε προτάσεις, όπως και όταν κατά την επαναλαμβανόμενη συζήτηση κατέθεσε προτάσεις, στις οποίες απλώς ενσωμάτωσε και εκείνες της προηγούμενης, ή κατέθεσε απλώς προσθήκη στις ήδη κατατεθείσες προτάσεις ΑΠ 846/2017.

Αν κατά την επαναλαμβανόμενη συζήτηση ο διάδικος κατέθεσε προτάσεις, ή προσθήκη στις ήδη κατατεθείσες, δεν μπορεί να περιλάβει νέους αυτοτελείς ισχυρισμούς, καθώς αυτοί πρέπει να προτείνονται στην αρχική συζήτηση με τις προτάσεις που κατατίθενται μέσα στις προθεσμίες που προβλέπουν οι διατάξεις του άρθρου 237 ΚΠολΔ, καθώς ως ημέρα συζήτησης θεωρείται εκείνη κατά την οποία εκφωνήθηκε η υπόθεση και άρχισε η εκδίκασή της (ΑΠ 846/2017) εκτός αν επικαλεσθεί ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 269 ΚΠολΔ (ΑΠ 846/2017).

Στην προσθήκη μπορεί να περιλάβει μόνο θέματα σχετικά με το σχολιασμό των αποδείξεων και ειδικότερα της διεξαχθείσας πραγματογνωμοσύνης (ΑΠ 846/2017).

Αμοιβή του πραγματογνώμονα

Αν στο πλαίσιο πολιτικής δίκης το δικαστήριο διόρισε με απόφασή του πραγματογνώμονα, η αμοιβή του πραγματογνώμονα πρέπει να καταβληθεί από τον διάδικο που γνωστοποίησε στον πραγματογνώμονα τον διορισμό του και τον προσκάλεσε στην ορκωμοσία και διεξαγωγή της πραγματογνωμοσύνης (ΑΠ 654/1983, άρ. 173 παρ. 3 ΚΠολΔ, άρ. 189 παρ. 1 περ. δ ΚΠολΔ, άρ. 1 βδ. 25-03-1835 (ΦΕΚ 14/09-05-1835), άρ. 14 βδ. 25-03-1835, άρ. 15 βδ. 25-03-1835). Και αυτό, ακόμη και αν κατά τον χρόνο που ο πραγματογνώμονας απαιτεί την αμοιβή του έχει εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση που επιβάλλει τα έξοδα σε βάρος άλλου διαδίκου ή συμψηφίζει τα έξοδα μεταξύ των διαδίκων (ΑΠ 654/1983).

Κατ' άλλη άποψη, αν στα πλαίσια πολιτικής δίκης το δικαστήριο διόρισε με απόφασή του πραγματογνώμονα, και διαρκεί η κύρια δίκη, η αμοιβή του πραγματογνώμονα πρέπει να καταβληθεί από τον διάδικο που φέρει το υποκειμενικό βάρος της απόδειξης, ανεξάρτητα από το αν η πραγματογνωμοσύνη επισπεύσθηκε τελικά με την επιμέλεια του αντιδίκου (ΑΠ 700/2019). Κατά την ίδια άποψη, αν στα πλαίσια πολιτικής δίκης το δικαστήριο διόρισε με απόφασή του πραγματογνώμονα, και η κύρια δίκη τερματιστεί τελεσίδικα, η αμοιβή του πραγματογνώμονα πρέπει να καταβληθεί από τον ηττώμενο διάδικο (ΑΠ 700/2019).

Κατ' άλλη άποψη, αν στα πλαίσια πολιτικής δίκης το δικαστήριο διόρισε με απόφασή του πραγματογνώμονα, και διαρκεί η κύρια δίκη, και η προδικαστική απόφαση του δικαστηρίου όρισε ποιος διάδικος έχει το υποκειμενικό βάρος απόδειξης, η αμοιβή του πραγματογνώμονα πρέπει να καταβληθεί από τον διάδικο που φέρει το υποκειμενικό βάρος της απόδειξης, ανεξάρτητα από το αν η πραγματογνωμοσύνη επισπεύσθηκε τελικά με την επιμέλεια του αντιδίκου (ΑΠ 29/1977). Κατά την ίδια άποψη, αν στα πλαίσια πολιτικής δίκης το δικαστήριο διόρισε με απόφασή του πραγματογνώμονα, και διαρκεί η κύρια δίκη, και η προδικαστική απόφαση του δικαστηρίου δεν όρισε ποιος διάδικος έχει το υποκειμενικό βάρος απόδειξης, η αμοιβή του πραγματογνώμονα πρέπει να καταβληθεί από τον διάδικο που επιμελήθηκε για την πρόσκληση των πραγματογνώμωνων προς εκτέλεση της διαταχθείσας πραγματογνωμοσύνης (ΑΠ 29/1977).

Κατά την ίδια άποψη, αν στα πλαίσια πολιτικής δίκης το δικαστήριο διόρισε με απόφασή του πραγματογνώμονα, και η κύρια δίκη τερματιστεί τελεσίδικα, η αμοιβή του πραγματογνώμονα πρέπει να καταβληθεί από τον ηττώμενο διάδικο (ΑΠ 29/1977).

Αν η δίκη αφορά τον καθορισμό της τιμής μονάδας αποζημίωσης από απαλλοτρίωση ακινήτου, και στο πλαίσιο της δίκης το αρμόδιο δικαστήριο διόρισε πραγματογνώμονα για τον προσδιορισμό της κατά τον κρίσιμο χρόνο αξίας των αναγκαστικώς απαλλοτριωθέντων ακινήτων, η αμοιβή του πραγματογνώμονα πρέπει να καταβληθεί, ως μέρος της δικαστικής δαπάνης, ολόκληρη και ανεξαρτήτως έκβασης της δίκης, από τον υπόχρεο για την καταβολή της αποζημίωσης

διάδικο, ακόμη και αν την όρκιση του πραγματογνώμονα επιμελήθηκε ο αντίδικος του υπόχρεου, ιδιοκτήτης του απαλλοτριούμενου ακινήτου (ΑΠ 576/2018, άρ. 173 παρ. 3 ΚΠολΔ, άρ. 189 παρ. 1 περ. δ ΚΠολΔ, άρ. 18 παρ. 4 εδ. 1 ν. 2882/2001).

Και αυτό, γιατί η διάταξη του άρθρου 173 παρ. 3 ΚΠολΔ περί προκαταβολής των εξόδων και τελών από τον διάδικο που προκαλεί διαδικαστική πράξη, περιλαμβανομένης και της αμοιβής και των εξόδων του πραγματογνώμονα του οποίου η όρκιση προκλήθηκε από τον επιμελέστερο διάδικο, δεν ευρίσκει έδαφος εφαρμογής στις δίκες καθορισμού τιμής μονάδας αποζημίωσης από απαλλοτρίωση, καθώς κατά τη διάταξη του άρθρου 18 παρ. 4 εδ. 1 ν. 2882/2001, η δικαστική δαπάνη βαρύνει τον υπόχρεο προς αποζημίωση και επιδικάζεται από το δικαστήριο με την ίδια απόφαση, αν δεν ορίζεται διαφορετικά από τον ν. 2882/2001 (κατά παρόμοια ρύθμιση με το άρθρο 17 παρ. 4 εδ. 1 νδ. 797/1971), ρύθμιση που αποβλέπει στη μη φαλκίδευση της οφειλόμενης στον καθ' ου η απαλλοτρίωση πλήρους κατά το Σύνταγμα αποζημίωσης από την επιβάρυνση του καθ' ου έστω και με μέρος των εξόδων της διεξαχθείσας δίκης (ΑΠ 576/2018, άρ. 173 παρ. 3 ΚΠολΔ, άρ. 189 παρ. 1 περ. δ ΚΠολΔ, άρ. 18 παρ. 4 εδ. 1 ν. 2882/2001, άρ. 17 παρ. 4 εδ. 1 ν. 797/1971).

Αν η δίκη αφορά τον καθορισμό της τιμής μονάδας αποζημίωσης από απαλλοτρίωση ακινήτου, και στο πλαίσιο της δίκης το αρμόδιο δικαστήριο διόρισε πραγματογνώμονα για τον προσδιορισμό της κατά τον κρίσιμο χρόνο αξίας των αναγκαστικώς απαλλοτριωθέντων ακινήτων, και την όρκιση του πραγματογνώμονα επιμελήθηκε ο αντίδικος του υπόχρεου για την καταβολή της αποζημίωσης από την απαλλοτρίωση ακινήτων, ο υπόχρεος προς αποζημίωση νομιμοποιείται παθητικά στην άσκηση αγωγής κατ' αυτού από τον πραγματογνώμονα προς λήψη της αμοιβής και των εξόδων του πραγματογνώμονα (ΑΠ 576/2018).

Αν με την ίδια απόφαση του δικαστηρίου διορίστηκαν περισσότεροι πραγματογνώμονες για την από κοινού διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, οι διορισθέντες πραγματογνώμονες τελούν μεταξύ τους σε σχέση απλής ομοδικίας, και όχι αναγκαστικής ομοδικίας, αναφορικά με την αξίωση καταβολής της οφειλόμενης αμοιβής και των εξόδων του καθένα από αυτούς από την από κοινού διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης (ΑΠ 576/2018). Και αυτό, γιατί η παροχή αυτή είναι διαιρετή ενεργητικά παροχή (ΑΠ 576/2018, άρ. 480 ΑΚ).

Πραγματογνώμονας στην πολιτική δίκη

Από τις διατάξεις των άρθρων 368 έως 388 ΚΠολΔ συνάγεται ότι η διάταξη περί πραγματογνωμοσύνης επί συγκεκριμένου ζητήματος, ή η διάταξη νέας, ή επανάληψης, ή συμπλήρωσης της αρχικής, από τους ίδιους ή άλλους πραγματογνώμονες, εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου της ουσίας, με εξαίρεση την περίπτωση κατά την οποία κάποιος από τους διαδίκους ζητήσει τη διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης και το δικαστήριο, κατά το άρθρο 368 παρ. 2 ΚΠολΔ, κρίνει ότι χρειάζονται «ειδικές» γνώσεις επιστήμης ή τέχνης οπότε οφείλει να διορίσει πραγματογνώμονα, ή πραγματογνώμονες (ΑΠ 1025/2014).

Από τις διατάξεις των άρθρων 379 και 380 ΚΠολΔ προκύπτει ότι, το δικαστήριο δίνει στους πραγματογνώμονες τις αναγκαίες οδηγίες για τον τρόπο με τον οποίο θα εκτελέσουν τα καθήκοντά τους και ότι οι πραγματογνώμονες μπορούν να λάβουν γνώση των στοιχείων της δικογραφίας που είναι χρήσιμα για τη διεξαγωγή της πραγματογνωμοσύνης και με άδεια του δικαστηρίου να ζητήσουν, πριν συντάξουν τη γνωμοδότησή τους, διευκρινίσεις από τους διαδίκους, ή πληροφορίες από τρίτους, ή να καταρτίσουν σχέδια, ή ιχνογραφήματα, να πάρουν φωτογραφίες, ή άλλες απεικονίσεις, ή να κάνουν επιτόπια εφαρμογή τίτλων, ή τεχνικές ενέργειες, ή να εξετάσουν έγγραφα, ή βιβλία εμπόρων, ή επαγγελματιών.

Σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 370 παρ. 3 ΚΠολΔ τους πραγματογνώμονες μπορεί να τους αντικαταστήσει το δικαστήριο που τους διόρισε και εφ' όσον συντρέχει εύλογη αιτία για την

αντικατάστασή τους (ΕφΛαρ 50/2004, ΜονΠρΑθ 3001/2010). Εύλογη αιτία, εφ' όσον ο νόμος δεν προσδιορίζει, μπορεί να είναι και η περίπτωση κατά την οποία ο διορισθείς πραγματογνώμονας, αν και του επιδόθηκε νόμιμα η διορίζουσα αυτόν απόφαση του δικαστηρίου, δεν προσήλθε εντός της ταχθείσας προθεσμίας για να ορκισθεί και να αναλάβει τα καθήκοντα του πραγματογνώμονα (ΕφΘεσ 405/1999, ΜονΠρΑθ 3001/2010).

Όταν συντρέχει τέτοια περίπτωση αντικατάστασης πραγματογνώμονα, το δικαστήριο οφείλει να προβεί στην αντικατάσταση και δεν μπορεί να ανακαλέσει προγενέστερη απόφασή του και να κρίνει μη αναγκαίο τον διορισμό του πραγματογνώμονα, καθ' όσον κατά το στάδιο της αντικατάστασης δεν έχει τέτοια δικαιοδοσία. Κατά την εκδίκαση της αίτησης πρέπει να καλούνται από τον αιτούντα όλοι οι διάδικοι (ΕφΑθ 8386/1986, ΕφΛαρ 50/2004, ΜονΠρΑθ 3001/2010).

Σε περίπτωση που οι πραγματογνώμονες, είτε δεν ακολούθησαν τις οδηγίες, είτε δεν έλαβαν υπ' όψιν τα στοιχεία της δικογραφίας και παρά ταύτα συνέταξαν την έκθεσή τους, δεν δημιουργείται ακυρότητα ακόμη και αν υπάρχει βλάβη του διαδίκου, γιατί σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 387 και 388 ΚΠολΔ το δικαστήριο, από την μία πλευρά εκτιμά ελεύθερα την γνωμοδότηση των πραγματογνωμόνων και επομένως έχει εξουσία να μην της προσδώσει βαρύτητα, αν δεν ακολουθήθηκαν οι οδηγίες που δόθηκαν στους πραγματογνώμονες, ή οι διευκρινίσεις των διαδίκων, και από την άλλη πλευρά έχει το δικαίωμα, αν το κρίνει σκόπιμο, να διατάξει, είτε με αίτηση των διαδίκων, είτε και αυτεπαγγέλτως, νέα πραγματογνωμοσύνη, ή επανάληψη, ή συμπλήρωσή της από τους ίδιους, ή άλλους πραγματογνώμονες (ΑΠ 1588/1991, ΑΠ 624/2013).

Επανάληψη πραγματογνωμοσύνης διατάσσεται, όταν η αρχική πραγματογνωμοσύνη έχει ατέλειες ή ασάφειες, που δεν μπορούν να θεραπευθούν με την παροχή διευκρινήσεων, κατά το άρθρο 384 ΚΠολΔ. Η νέα πραγματογνωμοσύνη διατάσσεται ως προς τα ίδια θέματα, για τα οποία έχει διαταχθεί η αρχική, αλλά από καινούριους πραγματογνώμονες, όταν το δικαστήριο δεν έχει τις αναγκαίες επιστημονικές, ή τεχνικές γνώσεις, για να ελέγξει το περιεχόμενο της αρχικής γνωμοδότησης, η ορθότητα της οποία αμφισβητείται κατά τρόπο που κλονίζει το δικαστήριο (ΑΠ 1025/2014). Από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 375, 380, 382, 392 και 159 παρ.2 ΚΠολΔ συνάγεται ότι σε περίπτωση μη επίδοσης στον αντίδικο αντιγράφου της απόφασης περί διορισμού πραγματογνώμονα, η ακυρότητα της πραγματογνωμοσύνης, από την μη κοινοποίηση της απόφασης διορισμού του στους διαδίκους, επέρχεται μόνο, αν η παράβαση αυτή επέφερε βλάβη στον διάδικο που την επικαλείται κατ' άρθρο 159 παρ.3 ΚΠολΔ (ΕφΛαρ 606/2002, ΕφΘεσ 1515/2001, ΜονΠρΡοδου 148/2009). Όταν με επιμέλεια του ενάγοντα γίνεται κοινοποίηση της απόφασης που διέταξε την πραγματογνωμοσύνη προς τον διορισθέντα πραγματογνώμονα όχι όμως και στον εναγόμενο, προκειμένου ο τελευταίος να πληροφορηθεί, αφ' ενός την έναρξη της διαδικασίας της πραγματογνωμοσύνης, αφ' ετέρου να ασκήσει τα από τη δικονομία προβλεπόμενα δικαιώματά του και κυρίως να διορίσει τεχνικό σύμβουλο, αποστέρει από τον εναγόμενο τη γνώση της διεξαγωγής της, με συνέπεια να προκαλείται ανεπανόρθωτη δικονομική βλάβη στα συμφέροντα του τελευταίου, αφού απώλεσε την δυνατότητα διορισμού τεχνικού συμβούλου, η οποία αποκαθίσταται μόνο με την κήρυξη της ακυρότητας της διεξαχθείσας πραγματογνωμοσύνης (ΕφΛαρ 606/2002, ΕφΘεσ

1515/2001, ΜονΠρΡοδου 148/2009)

Τεχνικός σύμβουλος στην πολιτική δίκη

Ο διορισμός του τεχνικού συμβούλου γίνεται αποκλειστικά κατά το διαγραφόμενο στην διάταξη του άρθρου 392 παρ. 1 ΚΠολΔ τρόπο, δηλαδή εγγράφως, ή προφορικά με δήλωση, είτε ενώπιον του δικαστηρίου, ή του εντεταλμένου δικαστή, η οποία καταχωρίζεται στα πρακτικά, ή την έκθεση, είτε ενώπιον της γραμματείας του δικαστηρίου και συντάσσεται έκθεση. Οποιοσδήποτε άλλος τρόπος διορισμού τεχνικού συμβούλου αποκλείει τη συμμετοχή του, υπό οποιαδήποτε μορφή και σε οποιαδήποτε φάση στην πορεία της πραγματογνωμοσύνης (ΑΠ 249/1996, ΕφΑθ 227/1987, ΜονΠρΑθ 3001/2010).

Ο μη διορισμός τεχνικού συμβούλου δεν αρκεί για να θεμελιώσει βλάβη, αφού, όπως προκύπτει από το άρθρο 392 παρ.1 και 3 ΚΠολΔ, ο διορισμός του μπορεί να γίνει και μετά την πραγματογνωμοσύνη, έως τη συζήτηση της υπόθεσης και να αναπτύξει και την γνώμη του για την γνωμοδότηση των πραγματογνωμόνων προφορικά ενώπιον του δικαστηρίου, ή να την υποβάλει εγγράφως, να υποβάλει δε και ερωτήσεις στους πραγματογνώμονες (ΑΠ 624/2013, ΑΠ 1025/2014).

Κατ' άρθρα 391 και 392 ΚΠολΔ οι νόμιμα διορισθέντες τεχνικοί σύμβουλοι των διαδίκων, βοηθούν με τις τεχνικές τους γνώσεις το διάδικο που τους διόρισε, μπορούν δε να παρίστανται σε όλες τις διαδικαστικές πράξεις, όπου παρίστανται οι πραγματογνώμονες και έχουν τις εξουσίες των άρθρων 380 παρ. 1 και 382 παρ 2, δηλ. να λάβουν γνώση των χρήσιμων για την γνωμοδότησή τους στοιχείων της δικογραφίας και να παρίστανται στις συνεδριάσεις, να υποβάλλουν ερωτήσεις και να ζητούν την ανάγνωση εγγράφων.

Επειδή η αφορώσα την διενέργεια πραγματογνωμοσύνης ιατρική εξέταση δεν είναι διαδικαστική πράξη, δεν υφίσταται παραβίαση από την μη κλήτευση για παράσταση σε αυτήν του εναγομένου και του τεχνικού του συμβούλου (ΑΠ 624/2013), ούτε υποχρέωση του πραγματογνώμονα να καλέσει τον εναγόμενο να του προσκομίσει στοιχεία, ούτε να παρευρεθούν, εναγόμενος και τεχνικός σύμβουλος κατά την διεξαγωγή της πραγματογνωμοσύνης (ΑΠ 624/2013, ΑΠ 1025/2014).

Στην περίπτωση που το Δικαστήριο προέβη στην έκδοση προδικαστικής απόφασης διορισμού πραγματογνώμονα (πχ. γιατρού χειρουργού) και ο πραγματογνώμων δεν προέβη σε δήλωση εξαιρέσεως του, γιατί παρείχε υπηρεσία στην εναγόμενη ως χειρουργός γιατρός, και για τον λόγο αυτό υπεβλήθη μήνυση σε βάρος του πραγματογνώμονα για το αδίκημα της παράλειψης δηλώσεως λόγου εξαίρεσης και το μετ' απόδειξη δικαστήριο δεν προέβη στην αντικατάσταση του πραγματογνώμονα αλλά αγνόησε το διορισμό τεχνικού συμβούλου και την υποβληθείσα μήνυση σε βάρος του πραγματογνώμονα, την εναγόμενη στην οποία παρείχε τις υπηρεσίες του ο πραγματογνώμων, προέβη σε εσφαλμένη ενέργεια. (βλ ΜΠΘεσ 12393/2022) Η παραδοχή μιας τέτοιας πραγματογνωμοσύνης που συντάχθηκε από διορισθέντα πραγματογνώμονα ο οποίος παρείχε υπηρεσίες στην εναγόμενη και κατά την σύνταξη της εκθέσεως πραγματογνωμοσύνης ευνόησε την εναγόμενη κατά την κρίση μας ενήργησε εσφαλμένα. Αφού απέρριψε την έκθεση του τεχνικού συμβούλου δεχόμενος αποκλειστικά την έκθεση πραγματογνωμοσύνης, προσώπου που έχει καταμνηθεί από τον ενάγοντα και έχει παραπεμφθεί προς εκδίκαση στο αρμόδιο κατά νόμο δικαστήριο (Μονομελές Πλημμελειοδικείο) για το αδίκημα της παράλειψης δήλωσης λόγων εξαίρεσης.

Αποτελεσματικότητα της διενέργειας πραγματογνωμοσύνης κατά το Διοικητικό Δίκαιο

1. Η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης κατά τον Κ.Δ.Δ. Το κανονιστικό πλαίσιο. Η λειτουργία της πραγματογνωμοσύνης

Στις περιπτώσεις εκείνες που κατά την εκδίκαση των υποθέσεων ενώπιον των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων «ανακύπτουν ζητήματα για τη διάγνωση των οποίων απαιτούνται ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης», το άρθρο 159 του Κ.Δ.Δ. προβλέπει τη δυνατότητα του Δικαστηρίου να διατάζει τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης. Αν και το ποσοστό τέτοιου είδους υποθέσεων είναι συγκριτικά μικρό, η σημασία τους παρίσταται ιδιαίτερα μεγάλη, λόγω αφενός του υψηλού διακυβεύματος που παρουσιάζουν και αφετέρου των δυσχερειών από τις οποίες διέρχεται η επίλυση της ένδικης διαφοράς.

Η αναφορά του Κ.Δ.Δ. σε “ειδικές γνώσεις” επικρίνεται στη θεωρία έναντι του υποστηριζόμενου ως ορθότερου όρου “ιδιάζουσες γνώσεις”, με το επιχείρημα ότι τις πρώτες δεν αποκλείεται να τις κατέχει ο δικαστής, όπως για παράδειγμα γνώσεις λογιστικής, ενώ τις ιδιάζουσες γνώσεις δύναται να διαθέτουν μόνο πρόσωπα ειδικής κατάρτισης. Πράγματι, δεν μπορούν να αποκλειστούν περιπτώσεις που ο δικαστής τυχαίνει να διαθέτει ειδικές γνώσεις για την εκτίμηση των αναφερόμενων τεχνικών ζητημάτων, ιδίως σε μια εποχή που, με τη διάδοση της χρήσης του διαδικτύου, παρέχεται πλέον στον καθένα πρόσβαση σε πληροφορίες ακόμη και αμιγώς επιστημονικού ή τεχνικού χαρακτήρα. Κατά συνέπεια, τα όρια μεταξύ “εγκυκλοπαιδικών γνώσεων” και “αμιγώς τεχνικών γνώσεων” καθίστανται ολοένα και πιο ασαφή. Ανεξαρτήτως πάντως των ορολογικών διατυπώσεων, οι ειδικές αυτές γνώσεις στις οποίες αναφέρεται ο Κ.Δ.Δ. πρέπει εν πάση περιπτώσει να αποτελούν κάτι περισσότερο από τις εγκυκλοπαιδικές γνώσεις του μέσου ανθρώπου, τις οποίες διαθέτει κατά τεκμήριο και ο δικαστής.

2. Διαδικαστικές διατυπώσεις

Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 159, οι πραγματογνώμονες διορίζονται από τον κατάλογο πραγματογνωμόνων που τηρείται στο πολιτικό δικαστήριο της έδρας του διοικητικού δικαστηρίου, σύμφωνα με το άρθρο 371 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Το δικαστήριο διορίζει άλλα, κατάλληλα κατά την κρίση του, πρόσωπα, που έχουν τα προσόντα εγγραφής στον κατάλογο πραγματογνωμόνων σε δύο περιπτώσεις: α) αν δεν υπάρχει κατάλογος ή β) αν δεν περιλαμβάνονται σε αυτόν πρόσωπα με ειδικές για το συγκεκριμένο αντικείμενο της πραγματογνωμοσύνης γνώσεις. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 167 του Κώδικα, εφόσον, το δικαστήριο αποφασίσει το διορισμό πραγματογνώμονα, κάθε διάδικος μπορεί να ορίσει, με δαπάνη του, έναν τεχνικό σύμβουλο, ο οποίος πρέπει να είναι πρόσωπο που έχει την ικανότητα να διοριστεί πραγματογνώμονας.

3. Η ευχέρεια του δικαστή ουσίας να διατάζει πραγματογνωμοσύνη

Κατά την κρατούσα αντίληψη, η κρίση του Δικαστηρίου ως προς την ύπαρξη ζητημάτων, για τα οποία απαιτούνται ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης και συνακόλουθα ως προς την ανάγκη διενέργειας πραγματογνωμοσύνης, συνιστά κρίση εκτιμητικής ευχέρειας, μη υποκείμενη σε αναιρετικό έλεγχο. Εξαιρέση από τον κανόνα της ελεύθερης εκτίμησης του Δικαστηρίου ως προς την ανάγκη διενέργειας πραγματογνωμοσύνης, αποτελεί η περίπτωση του τελευταίου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 159 του Κ.Δ.Δ. (υποθέσεις επιστροφής φόρων που έχουν επιρριφθεί στην κατανάλωση), όπου ο ίδιος ο νομοθέτης καθιστά την πραγματογνωμοσύνη υποχρεωτική. Πέραν πάντως της τελευταίας αυτής εξαιρέσης, ακόμα και υπό το αυστηρό πλαίσιο προϋποθέσεων του παραδεκτού του άρθρου 12 του ν.3900/2010, δεν θα πρέπει να αποκλείεται, υπό προϋποθέσεις, ο αναιρετικός έλεγχος της λογικής ενός αποδεικτικού συλλογισμού, με την έννοια της παραδοχής ότι από συγκεκριμένο στοιχείο/γεγονός συνάγεται ορισμένο συμπέρασμα. Έτσι, ο αναιρετικός δικαστής θα μπορούσε ενδεχομένως να ελέγξει τυχόν παραβίαση του αποδεικτικού κανόνα που εγκιβωτίζεται στο άρθρο 159 του Κ.Δ.Δ., όταν διατυπώνεται κρίση από το δικαστήριο ουσίας επί αμιγώς τεχνικής φύσεως ζητήματος, για την οποία απαιτούνται οπωσδήποτε ειδικές γνώσεις, ενόψει και της απαγόρευσης εκφοράς τεχνικής κρίσης από δικαστή.

4. Η αποδεικτική αξία της πραγματογνωμοσύνης

Εφόσον ο νόμος δεν αποδίδει σε ορισμένο αποδεικτικό μέσο συγκεκριμένη αποδεικτική αξία, η έκθεση πραγματογνωμοσύνης εκτιμάται, σύμφωνα με τη νομολογία, ελεύθερα και ανεξάρτητα από την πληρότητα ή μη του περιεχομένου της και τις τυχόν πλημμέλειες που εμφανίζει.

5. Η δικαιοδοτική πρακτική: Η περιορισμένη αξιοποίηση της πραγματογνωμοσύνης

Η μάλλον περιορισμένη, σε σχέση με τις διαφορές ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, προσφυγή στην πραγματογνωμοσύνη στη διοικητική δίκη, δικαιολογείται καταρχάς από την ύπαρξη του διοικητικού μηχανισμού. Ο τελευταίος στελεχώνεται κατά τεκμήριο από τις πλέον συναφείς με το αντικείμενο της διαφοράς ειδικότητες εμπειρογνομόνων και είναι επιφορτισμένος με την τήρηση υπηρεσιακών αρχείων. Κατά συνέπεια, είναι ικανός και υποχρεωμένος να παράσχει στο δικαστή ουσίας τεκμηριωμένες απαντήσεις για τα τεχνικά ζητήματα τα οποία ανακύπτουν, στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 129 του Κ.Δ.Δ. υποχρέωσης προσκόμισης στο Δικαστήριο διοικητικού φακέλου με αναλυτική έκθεση απόψεων για τη διαφορά.

Για τον ίδιο λόγο, αντί να προβούν σε διορισμό πραγματογνώμονα, ιδίως σε υποθέσεις που εισάγονται με διαπλαστικό ένδικο βοήθημα, τα δικαστήρια ουσίας ζητούν ενίοτε, κατ' επίκληση του άρθρου 151 του ίδιου Κώδικα, τη συμπλήρωση των αποδείξεων με την προσκόμιση αναλυτικότερης έκθεσης απόψεων επί των τεχνικών ζητημάτων τα οποία ανακύπτουν. Τέτοιου είδους εκθέσεις αποτελούν για παράδειγμα: α) στις φορολογικές υποθέσεις η έκθεση επανελέγχου με την οποία προσδιορίζεται η αξία των κληρονομιαίων μετοχών και β) σε υποθέσεις που αφορούν τη χορήγηση επιδόματος ή σύνταξης αναπηρίας, η γνωμάτευση από την οικεία Υγειονομική Επιτροπή του Κέντρου Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α.) περί του ποσοστού της ανατομοφυσιο-

ολογικής βλάβης. Επίσης σε υποθέσεις που αφορούν την ασφαλιστική τακτοποίηση εργαζομένων, η έκθεση της αρμόδιας υπηρεσίας του ε-ΕΦΚΑ με την οποία προσδιορίζεται ο συνολικός αριθμός απαιτούμενων ημερών εργασίας για την κατασκευή οικοδομικού έργου. Πλεονεκτήματα μιας τέτοιας ανατομής συνιστούν: α) η αποφυγή των αυστηρών και χρονοβόρων διατυπώσεων που διέπουν τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, β) το κατά τεκμήριο υψηλό επίπεδο τεχνικής γνώσης της αρμόδιας εξειδικευμένης υπηρεσίας του Δημοσίου σε σχέση με το αναφερόμενο ζήτημα και γ) εμμέσως, σε απώτερο επίπεδο, οι εγγυήσεις που διέπουν τη στελέχωση των δημοσίων υπηρεσιών. Από την άλλη πλευρά, βασικό μειονέκτημα της μη προσφυγής στην πραγματογνωμοσύνη αποτελούν οι μειωμένες εγγυήσεις αμεροληψίας των διοικητικών οργάνων, τα οποία εισφέρουν τις τεχνικές τους κρίσεις κατ' ουσίαν υπό την ιδιότητα του διαδίκου.

Πέραν πάντως των ανωτέρω, σε αρκετές περιπτώσεις, η μη χρήση του αποδεικτικού μέσου της πραγματογνωμοσύνης οφείλεται σε ενδοιασμούς του δικαστή λόγω των καθυστερήσεων στην επίλυση της υπόθεσης. Τούτο, δεδομένου και του ενδεχόμενου επιπλοκών κατόπιν υποβολής αιτήσεων εξαιρέσεως των πραγματογνωμόνων ή αιτήσεων των τελευταίων να απαλλαγούν από τα καθήκοντά τους. Τέλος, η μη αξιοποίηση της πραγματογνωμοσύνης μπορεί να οφείλεται και στην απροθυμία του δικαστή να εμβαθύνει στην ουσία της υπόθεσης, λόγω ανασφάλειάς του να αναμετρηθεί με τεχνικά ζητήματα. Περιοριζόμενη όμως σε έλεγχο τήρησης της τυπικής νομιμότητας, μια τέτοια προσέγγιση στενεύει τον δικαιοδοτικό ορίζοντα, υπονομεύοντας καθοριστικά την αποτελεσματικότητα της δικαστικής προστασίας. Η νομική μέθοδος όμως είναι αυτή που οφείλει να προσαρμόζεται στην πραγματικότητα και όχι η πραγματικότητα στα μέτρα της νομικής μεθόδου.

6. Πρόσφορα πεδία διαφορών για την διενέργεια πραγματογνωμοσύνης

Κατεξοχήν υποθέσεις στις οποίες διατάσσεται πραγματογνωμοσύνη είναι αυτές που αφορούν τα ιατρικά σφάλματα οργάνων των δημοσίων νοσοκομείων. Περαιτέρω, όπως προαναφέρθηκε, υποχρεωτική είναι η διενέργεια της σε υποθέσεις επιστροφής φόρων που έχουν επιρριφθεί στην κατανάλωση, όπως για παράδειγμα, φόρου ζύθου. Σε υποθέσεις που απαιτούνται ειδικές γνώσεις δικαστικής γραφολογίας, διορίζεται ως πραγματογνώμονας γραφολόγος, προκειμένου να γνωματεύσει για παράδειγμα αν οι υπογραφές που ετέθησαν σε αντίγραφο αναγγελίας οικειοθελούς αποχώρησης εργαζόμενου ήταν πράγματι της προσφεύγουσας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα οικονομικά ζητήματα ως αντικείμενο πραγματογνωμοσύνης, όπως, για παράδειγμα, ο προσδιορισμός της θετικής ζημίας επιχείρησης λόγω νομοθετικής απαγόρευσης να ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα ή ο προσδιορισμός της πραγματικής αξίας ορισμένης μετοχής. Σε αξιοσημείωτη υπόθεση, συνταξιούχος ορκωτός ελεγκτής κλήθηκε να γνωματεύσει για το ποσοστό εύλογης προμήθειας που θα έπρεπε να επιβάλλει η ΑΕΠΙ στους αντισυμβαλλομένους της δημιουργούς για την είσπραξη των φωνογραφικών δικαιωμάτων καθώς και για το εάν η απαίτηση εκ μέρους της ΑΕΠΙ, ως κανόνα, της συνολικής διαχείρισης των δικαιωμάτων των δημιουργών αποτελούσε σύστημα απολύτως αναγκαίο για τη λειτουργία της και την αποτελεσματική επιδίωξη των σκοπών της. Οικονομολόγος με ειδίκευση στα χρηματοοικονομικά κλήθηκε να γνωματεύσει για το αν ορθώς δεν αναγνωρίστηκε προς έκπτωση από τη φορολογική αρχή κονδύλιο που αφορούσε ζημιές από πράξεις αντιστάθμισης κινδύνου με την αιτιολογία ότι αυτό αφορά δαπάνες, οι οποίες καταβλήθηκαν σε τράπεζες του εξωτερικού για χρηματοπιστηριακές πράξεις επί σύνθετων χρηματοοικονομικών προϊόντων (παραγώγων).

Σημαντικές δυσχέρειες ανακύπτουν συχνά και επί τεχνικών/κατασκευαστικών ζητημάτων. Σε χαρακτηριστική υπόθεση, αναλυτής πληροφοριακών συστημάτων διορίστηκε προκειμένου να αποφανθεί για την έκταση των ελλείψεων που εμφάνιζε το παραληφθέν από την αναθέτουσα

αρχή έργου, οι οποίες (ελλείψεις) το καθιστούσαν μη ολοκληρωμένο και λειτουργικό, ώστε να δικαιολογείται η έκπτωση της αναδόχου. Πολιτικός μηχανικός κλήθηκε να γνωματεύσει για το αποχετευτικό δίκτυο ορισμένης περιοχής και ειδικότερα για το αν η τυχόν υπερπλήρωση των φρεατίων ήταν δυνατόν να έχει ως συνέπεια την επιστροφή των λυμάτων στις παρακείμενες οικίες. Αντικείμενο πραγματογνωμοσύνης απετέλεσε και η ταυτοποίηση του καταληφθέντος από όργανα του Δήμου ακινήτου και η εύρεση του κόστους αποκατάστασης της αξίας ακινήτου μετά την διάνοιξη οδού καθώς και η εύρεση της πραγματικής αξίας του τμήματος του καταληφθέντος από την δημοτική οδό ακινήτου.

7. Οι δυσχέρειες του δικαιοδοτικού έργου

Η υποβολή εκ μέρους του δικαστή εύστοχων ερωτημάτων προς τον πραγματογνώμονα και στη συνέχεια η κατανόηση του περιεχομένου της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης αποτελούν μείζονες προκλήσεις για το δικαιοδοτικό έργο. Οι προκλήσεις όμως αυτές χρήζουν αυτοτελούς ανάπτυξης σε σχέση με τις παθογένειες που θα εξετάσουμε εν προκειμένω.

8. Παθογένειες του συστήματος πραγματογνωμοσύνης υπό τον Κ.Δ.Δ.

Εθελουφλία απέναντι στις μειωμένες εγγυήσεις αντικειμενικότητας. Η φύση των υποθέσεων που εγείρονται από αδικοπρακτικές ενέργειες και παραλείψεις οργάνων των δημοσίων νοσοκομείων, της πιο συχνής κατηγορίας υποθέσεων όπου συντρέχουν οι προϋποθέσεις για το διορισμό πραγματογνώμονα, υπαγορεύει σχεδόν αναπόφευκτα το διορισμό ιατρών της αυτής ειδικότητας με τους φερόμενους ως παρανομούντες. Πρόκειται κατά βάση για ειδικότητες νοσοκομειακές, όπως κατ' εξοχήν χειρουργούς, εντατικολόγους και αναισθησιολόγους. Στα επαρχιακά, τουλάχιστον, δικαστήρια τούτο σημαίνει στην πλειονότητα των περιπτώσεων, σχεδόν αυτόματα, διορισμό ιατρών που εργάζονται στην ίδια ολιγομελή κλινική με τους φερόμενους ως παρανομούντες ιατρούς. Αλλά και σε υποθέσεις ενώπιον των «μεγάλων» διοικητικών πρωτοδικείων, ο κατάλογος ιατρών με τις εν λόγω ειδικότητες παρίσταται εκ των πραγμάτων περιορισμένος.

Στη νομολογία έχει διατυπωθεί η κρίση ότι το υψίστης σημασίας έργο του πραγματογνώμονα δεν απαιτεί τη διατύπωση υποκειμενικών κρίσεων, αλλά περιορίζεται στη διατύπωση αντικειμενικών συμπερασμάτων, που στηρίζονται στις επιστημονικές του γνώσεις. Όμως, ως ανθρώπινη πράξη διαμεσολάβησης μεταξύ των δυσαπόδεικτων ή εν μέρει αποδεδειγμένων πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης και των κανόνων της επιστήμης, η πραγματογνωμοσύνη παρίσταται δεκτική αποκλινοσών προσεγγίσεων, στην πλειονότητα τουλάχιστον των αμφισβητούμενων περιπτώσεων. Τούτο επιβεβαιώνεται πανηγυρικά και από την πρόβλεψη στο άρθρο 160 του Κ.Δ.Δ., χάριν διασφάλισης αμεροληψίας στο έργο του πραγματογνώμονα, ότι οι λόγοι οι οποίοι ισχύουν για τον αποκλεισμό και την εξαίρεση των δικαστών ισχύουν αναλόγως και για τους πραγματογνώμονες.

Η βασιμότητα λόγων αποκλεισμού κρίνεται, σύμφωνα με το άρθρο 160 παρ. 4 του Κώδικα, σε πρώτο και τελευταίο βαθμό, με απόφαση του κρίνοντος δικαστηρίου εν συμβουλίω, ενώ απαραίτητα προβάλλεται κατ' έφεση ο σχετικός λόγος με τον οποίο αμφισβητείται η κρίση της εκκαλούμενης απόφασης για το ζήτημα αυτό. Ως σπουδαίοι λόγοι, οι οποίοι παρεμποδίζουν τον πραγματογνώμονα να διενεργήσει την ανατεθείσα σε αυτόν πραγματογνωμοσύνη έχουν κριθεί η προσωπική γνωριμία του με τον ασθενή, η διακοπή της άσκησης του ιατρικού επαγγέλματος ενόψει της συνταξιοδότησής του, η ύπαρξη προηγούμενης επαγγελματικής σχέσης με την μία εκ των διαδίκων πλευρών και η εκφορά γνώμης κατά το παρελθόν σχετικά με ορισμένο ζήτημα που

αφορά η διαταχθείσα πραγματογνωμοσύνη.

Κατά την κυρίαρχη αντίληψη της νομολογίας, με την παραπομπή στο άρθρο 160 του Κώδικα, στους λόγους αποκλεισμού και εξαίρεσης των δικαστών, εξαντλείται εν πολλοίς το ζήτημα της αντικειμενικότητας και αμεροληψίας του πραγματογνώμονα. Με απλά λόγια, εφόσον ο διάδικος δεν ζήτησε την εξαίρεση συγκεκριμένου πραγματογνώμονα δεν εγείρεται ζήτημα ως προς την αμεροληψία του. Σε σχετικά πρόσφατη απόφαση του ΣτΕ διατυπώνεται η κρίση ότι το γεγονός ότι ο πραγματογνώμονας υπήρξε ειδικευόμενος στο αναιρεσίβλητο νοσοκομείο, δεν συνεπάγεται άνευ ετέρου την μη αντικειμενική άσκηση των καθηκόντων του, εφόσον δεν συντρέχει κανένας από τους προβλεπόμενους λόγους αποκλεισμού ή εξαίρεσεως. Μια τέτοια ωστόσο θεώρηση παραγνωρίζει πλήρως, όπως θα αναπτυχθεί και στη συνέχεια, τους κινδύνους από την αποσιώπηση εκ μέρους του πραγματογνώμονα λόγων αποκλεισμού του, αλλά και τη μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκεται ο ενάγων σε σχέση με την απόδειξη συνδρομής τέτοιου λόγου στο πρόσωπο του διορισθέντος πραγματογνώμονα. Άλλωστε, ο ενάγων του οποίου η δικαίωση προϋποθέτει τον καταλογισμό σφάλματος μέλους της ιατρικής κοινότητας, γνωρίζει καλά ότι θα πρέπει να ασκήσει το οποιοδήποτε δικαίωμα υποβολής αίτησης εξαίρεσης με ιδιαίτερη σύνεση και αυτοσυγκράτηση.

9. Διαιώνιση της ένδικης διαφοράς

Είναι λογικό ο διορισμός πραγματογνώμονα να συνεπάγεται αυτόματα καθυστέρηση στους χρόνους απονομής της δικαιοσύνης, γεγονός σε ένα βαθμό δικαιολογούμενο από το σύνθετο χαρακτήρα της διαφοράς. Συχνά ωστόσο η υπόθεση εγκλωβίζεται στο βάλτο ενός μακρού και φαύλου κύκλου αιτήσεων εξαιρέσεων και αιτήσεων απαλλαγής. Παρίσταται άλλωστε υπαρκτό το φαινόμενο της αδικαιολόγητης άρνησης εκ μέρους του πραγματογνώμονα να εκτελέσει τα καθήκοντά του και ιδίως των παρελκυστικών καθυστερήσεων ως προς τη διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης.

Πέραν τούτου, συχνά στην πράξη η συνταχθείσα έκθεση πραγματογνωμοσύνης δεν δύναται να αξιοποιηθεί από το Δικαστήριο. Σε πολλές περιπτώσεις πράγματι ο πραγματογνώμονας είτε δεν διαλαμβάνει καμία απολύτως κρίση ως προς ορισμένα από τα διατυπωθέντα με την προδικαστική απόφαση ερωτήματα, είτε δεν αποκρίνεται αιτιολογημένα, αλλά περιορίζεται σε γενικόλογα και μη επαρκώς εμπεριστατωμένα συμπεράσματα. Στις περιπτώσεις αυτές, το δικαστήριο κρίνει ότι δεν εκτελέστηκε προσηκόντως η προδικαστική του απόφαση, με συνέπεια να μην είναι σε θέση να προβεί σε ασφαλή διάγνωση της κρινόμενης διαφοράς και η έκδοση οριστικής απόφασης αναβάλλεται εκ νέου για τη διενέργεια νέας πραγματογνωμοσύνης.

Παρόλα αυτά, σε εξαιρετικά σπάνιες μόνο περιπτώσεις, ο δικαστής κάνει χρήση της προβλεπόμενης στο άρθρο 166 του Κ.Δ.Δ. δυνατότητας επιβολής κυρώσεων, όπως χρηματικού προστίμου και προβαίνει σε αποστολή αντίγραφου της σχετικής απόφασης στο Πολυμελές Πρωτοδικείο, με απόφαση του οποίου καταρτίστηκε ο οριστικός κατάλογος. Δεν μπορεί παρά να εγείρει προβληματισμό το ότι σε τέτοιες περιπτώσεις το δικαστήριο καταλήγει να αποφανθεί επί της διαφοράς εκφέροντας «εκ των ενόντων κρίση», λαμβάνοντας ενδεχομένως υπόψη μια πραγματογνωμοσύνη που περισσότερο συσκοτίζει παρά διαλευκάνει τα τεχνικά ζητήματα, μολονότι αρχικά είχε εκτιμήσει ως απαραίτητη τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης.

10. Πεδία επανεξέτασης του κανονιστικού πλαισίου

Ορισμός, υπό προϋποθέσεις, πραγματογνώμονα και εκτός του καταλόγου που τηρείται στο

πολιτικό δικαστήριο της έδρας του δικαστηρίου ουσίας. Δυνατότητα διορισμού ως πραγματογνώμονα προσώπου εκτός του καταλόγου που τηρείται στο πολιτικό δικαστήριο, υφίσταται εάν τέτοιος κατάλογος δεν υπάρχει ή δεν περιλαμβάνονται σε αυτόν πρόσωπα με ειδικές για το συγκεκριμένο αντικείμενο της πραγματογνωμοσύνης γνώσεις. Αντίθετα, στην κατά παραπομπή ρύθμιση του άρθρου 372 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, προβλέπεται ότι το δικαστήριο ορίζει πραγματογνώμονες εκτός του καταλόγου αν δεν υπάρχει κατάλογος ή αν το δικαστήριο κρίνει σκόπιμο να διορίσει πρόσωπα τα οποία κρίνει ως κατάλληλα για το σκοπό αυτό.

Αν και η διατύπωση του Κ.Δ.Δ. φαντάζει σαφής και εξαντλητική, η δυνατότητα διορισμού πραγματογνώμονα εκτός του καταλόγου δεν θα πρέπει να αποκλείεται σε κάθε άλλη περίπτωση. Οι κίνδυνοι αποσιώπησης εκ μέρους του πραγματογνώμονα λόγω αποκλεισμού του, αλλά και η αναμφίβολα μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκεται ο ενάγων σε σχέση με την απόδειξη συνδρομής τέτοιου λόγου στο πρόσωπο του διορισθέντος πραγματογνώμονα παρίσταται λόγος ικανός να δικαιολογήσουν, υπό συγκεκριμένες περιστάσεις και κατόπιν αιτιολογημένης κρίσης του διατάσσαντος την πραγματογνωμοσύνη δικαστηρίου, τον ορισμό προσώπου εκτός του καταλόγου που τηρείται στο πολιτικό πρωτοδικείο της έδρας του δικαστηρίου ουσίας.

Κατεξοχήν πρόσφορος παρίσταται ο διορισμός ως πραγματογνώμονα ιατρού που περιλαμβάνεται σε κατάλογο άλλου πρωτοδικείου σε περίπτωση που τα πρόσωπα που περιλαμβάνονται στον κατάλογο που τηρείται στο πολιτικό πρωτοδικείο της έδρας του δικαστηρίου ουσίας, εργάζονται στο εναγόμενο νομικό πρόσωπο και τυγχάνουν συνάδελφοι του φερόμενου ως παρανομούντος οργάνου. Η ενεργή υπαλληλική σχέση εξαρτήσεως κατά το χρόνο διορισμού πραγματογνώμονα δημιουργεί τεκμήριο επηρεασμού του, χωρίς να χρειάζεται να επιρριφθεί στον ενάγοντα ένα δυσβάσταχτο αποδεικτικό βάρος ως προς την συνδρομή περιστάσεων επηρεασμού. Η επιλογή του δικαστή ουσίας μπορεί να συμβάλει σημαντικά και σε αρμονία με την αρχή της οικονομίας της δίκης, στη διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης ταχύτερα, αποτελεσματικότερα και με υψηλότερα εχέγγυα αμεροληψίας.

Μόνη η πρόβλεψη στο άρθρο 160 του Κ.Δ.Δ. ειδικών λόγων αποκλεισμού για τους πραγματογνώμονες δεν αποκλείει μια τέτοια δυνατότητα, υπαγορευόμενη από τον λειτουργικό σκοπό της πραγματογνωμοσύνης. Τούτο, προεχόντως γιατί οι λόγοι αυτοί παρίστανται υποχρεωτικοί για το δικαστήριο, ενώ για τη σκοπιμότητα του διορισμού πραγματογνώμονα εκτός του καταλόγου που τηρείται στο πολιτικό δικαστήριο της έδρας του δικαστηρίου, συμπροσμετράται, μεταξύ των λοιπών προαναφερθέντων παραμέτρων και η επιλογή που παρουσιάζει τα υψηλότερα εχέγγυα αντικειμενικότητας, αλλά και αξιοπιστίας, εφόσον δεν αποκλείεται να υφίσταται πιο εξειδικευμένος πραγματογνώμονας σε κατάλογο που τηρείται σε άλλη έδρα. Σημειωτέον ότι και η προβλεπόμενη στο άρθρο 370 παρ. 3 Κ.Πολ.Δ. αντικατάσταση πραγματογνώμωνων για εύλογη αιτία λαμβάνει χώρα, κατά παραπομπή, με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, κατά την οποία, κατά το άρθρο 690 παρ.1 της Πολιτικής Δικονομίας, αρκεί η πιθανολόγηση.

Ανωνυμοποίηση του φακέλου της πραγματογνωμοσύνης. Αποτελεί δεδομένο της κοινής πείρας η πίεση που υφίσταται ο εκάστοτε επαγγελματίας από τον οικείο, συνήθως περιορισμένο για τα ελληνικά δεδομένα, επαγγελματικό του κύκλο. Είτε πραγματική είτε αποκλειστικά αίσθημα, η πίεση αυτή εκδηλώνεται κατεξοχήν όταν ο επαγγελματίας καλείται να λάβει θέση υπό την ιδιότητα του πραγματογνώμονα για παραλείψεις συναδέλφων του. Απώτερη, αλλά ευθεία συνέπεια της κρίσης του αποτελεί κατ' ουσίαν ο καταλογισμός στο πρόσωπό των συναδέλφων του πειθαρχικών και ποινικών ευθυνών, καθώς και του ισόποσου της ζημίας την οποία προκάλεσαν σε τρίτο πρόσωπο, κατόπιν αναγωγής του δημοσίου κατά του οργάνου του.

Αν και συμπεριλαμβανόμενος στον κατάλογο πραγματογνώμωνων ίδια βουλήσει, συνήθως ο πραγματογνώμονας αντιλαμβάνεται για πρώτη φορά κατόπιν του διορισμού του, τις ενδεχόμενες συνέπειες για την άνευ προστριβών συνύπαρξή του εντός του οικείου επαγγελματικού κύκλου. Οι ανησυχίες αυτές εκδηλώνονται με παρελκυστικές καθυστερήσεις στη διενέργεια της πραγμα-

τογνωμοσύνης, κυρίως όμως με τη σύνταξη εκθέσεων «ήξεις αφήξεις», αρνούμενων να λάβουν σαφή θέση ως προς την ευθύνη ή μη του δημοσίου οργάνου, εφόσον βεβαίως τα επιστημονικά δεδομένα και οι πραγματικές συνθήκες της κρινόμενης υπόθεσης επιτρέπουν κάτι τέτοιο. Ως αντίμετρο της ανωτέρω παθογένειας θα μπορούσε να εξεταστεί η δυνατότητα ανωνυμοποίησης των στοιχείων του φακέλου της υπόθεσης, κατόπιν διάταξης του Δικαστηρίου στην μη οριστική απόφαση. Η ανωνυμοποίηση αυτή θα απάλυνε ενδεχομένως σε έναν βαθμό τις αναστολές του πραγματογνώμονα ως προς τις αναμενόμενες συνέπειες της κρίσης του για τους εμπλεκόμενους συναδέλφους του. Από την άλλη όμως πλευρά, δύσκολα θα μπορούσε να αποκλειστεί η δυνατότητα των διαδίκων να λάβουν γνώση των στοιχείων του πραγματογνώμονα και να ζητήσουν την εξαίρεσή του για άλλον λόγο, όπως για παράδειγμα λόγω μη συνάφειας της εξειδίκευσής του προς το αντικείμενο της πραγματογνωμοσύνης.

Τα μειονεκτήματα πάντως μιας τέτοιας διαδικασίας δεν είναι λίγα: α) καταρχάς η τρωτότητά της, δεδομένου ότι δεν θα απέκλειε το ενδεχόμενο άσκησης εξωτερικών πιέσεων στον πραγματογνώμονα, β) κατά δεύτερον, ο κίνδυνος ευχερούς ματαιώσης της ωφέλειας της, καθόσον συχνά είναι εφικτός ο προσδιορισμός της υπόθεσης με βάση τις περιστάσεις της και γ) τέλος, η υπονόμευση της ορθότητας της πραγματογνωμοσύνης, καθόσον η ανωνυμοποίηση κάθε πραγματικού περιστατικού και δεδομένου, καθιστά οπωσδήποτε το τεχνικό πρόβλημα περισσότερο αφαιρετικό και κατ'αποτέλεσμα την κρίση του πραγματογνώμονα πιο δεκτική αοριστιών. Η ανεξαρτησία όμως του πραγματογνώμονα δεν διασφαλίζεται απλώς με τη διακήρυξή της στον Κ.Δ.Δ., αλλά με ουσιαστικές εγγυήσεις που διευκολύνουν και διασφαλίζουν την απρόσκοπτη άσκηση του έργου του. Μια τέτοιου είδους εγγύηση αποτελεί και η αμοιβή του.

Πρόβλεψη εγγυητικής ευθύνης του Δημοσίου για την καταβλητέα στον πραγματογνώμονα αμοιβή. Κατά το άρθρο 165 παρ.1 του Κ.Δ.Δ., η αμοιβή του πραγματογνώμονα καθορίζεται από το δικαστήριο που διέταξε την πραγματογνωμοσύνη, με την οριστική του απόφαση, ενώ ως προς τον καταλογισμό της, εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 275 του ίδιου Κώδικα. Στον προσδιορισμό των δαπανών και της αμοιβής συνεκτιμώνται, πέραν του τυχόν υποβληθέντος πίνακα αμοιβής και εξόδων, το είδος της διεξαχθείσας πραγματογνωμοσύνης, ο χρόνος απασχόλησης του, οι ειδικές γνώσεις που απαιτήθηκαν για την ολοκλήρωσή της καθώς και η συνέπεια και επιμέλεια που αυτός επέδειξε κατά την άσκηση του έργου του. Σε λιγοστές περιπτώσεις το δικαστήριο υποχρεώνει τους διαδίκους να συμβάλλουν στη διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης, προκαταβάλλοντας στον πραγματογνώμονα ορισμένο ποσό για την κάλυψη των αναγκαίων δαπανών μετακίνησής του για τη διεξαγωγή της πραγματογνωμοσύνης, το οποίο και συνυπολογίζεται κατά τον προσδιορισμό της αμοιβής του με την οριστική απόφαση.

Το ισχύον πλαίσιο για τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης παρουσιάζει σοβαρά αντικίνητρα για την προσέλκυση αξιόλογων πραγματογνωμόνων στον τηρούμενο κατάλογο. Τέτοια αντικίνητρα αποτελούν: α) Η επιδίκαση της αμοιβής του πραγματογνώμονα με την οριστική απόφαση και τελικά η είσπραξή της σε χρόνο σημαντικά ύστερο της παροχής της υπηρεσίας, β) Η ενδεχόμενη αδυναμία, σε περίπτωση αφερεγγυότητας του ενάγοντα, είσπραξης από τον πραγματογνώμονα τόσο της δικαιούμενης αμοιβής του όσο και των δαπανών στις οποίες αυτός ήδη υποβλήθηκε, γ) Ακόμα και η δυσκολία απλώς είσπραξης της καταλογιζόμενης αμοιβής, με την ανάγκη προσφυγής στη διαδικασία αναγκαστικής εκτέλεσης εις βάρος του ασυνεπούς ηττηθέντος διαδίκου και τέλος Η ενίοτε αποκλειστική, ακόμα και πολύμηνη απασχόληση που απαιτεί το έργο του πραγματογνώμονα, σε βάρος των λοιπών επαγγελματικών υποχρεώσεών του. Καταλείπεται τελικά η εντύπωση ότι, κατόπιν «εκμείυσης» των πολύτιμων επιστημονικών του γνώσεων, του μόχθου και του χρόνου του, ο πραγματογνώμονας εγκαταλείπεται, άνευ στοιχειωδών εγγυήσεων ως προς την είσπραξη της αμοιβής του. Η αίσθηση αυτή βλάπτει τελικά το κύρος της δικαιοσύνης και απαξιώνει τη λειτουργία της πραγματογνωμοσύνης στα μάτια των διαδίκων και των οικείων επαγγελματιών.

Αν και διενεργούμενη από ιδιώτη, η πραγματογνωμοσύνη συνιστά ανυπέρβλητο όρο για την παροχή ουσιαστικής δικαστικής προστασίας και συνεπώς αποτελεί δαπάνη για την απονομή της δικαιοσύνης. Θα κινούταν συνεπώς προς την ορθή κατεύθυνση η πρόβλεψη εγγυητικής ευθύνης του Δημοσίου σε περίπτωση αφερεγγυότητας του ιδιώτη ή ακόμα και ανεξαρτήτως αυτής. Θα ήταν ευχερής για παράδειγμα η προσθήκη στον Κ.Δ.Δ. διάταξης ότι σε περίπτωση αδυναμίας είσπραξης των εξόδων της πραγματογνωμοσύνης από τον διάδικο, η καταβολή αυτή θα χωρεί από ειδικό λογαριασμό του δημοσίου ταμείου. Εναλλακτικά, θα μπορούσε να εξετασθεί η δυνατότητα του δικαστηρίου να διατάζει τον αιτούντα την πραγματογνωμοσύνη διάδικο να καταθέτει προκαταβολικά μέρος του πιθανολογούμενης αμοιβής (πέραν των αναγκαίων εξόδων), ρυθμίζοντας οριστικά το ζήτημα με την τελική απόφασή του.

Δραστικότερες παρεμβάσεις: ίδρυση σώματος εμπειρογνομόνων με εγγυήσεις λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας αντίστοιχες με των δικαστών. Το πρόβλημα της αμεροληψίας του πραγματογνώμονα χωρεί οπωσδήποτε και δραστικότερων παρεμβάσεων, ακόμη και αν στο παρόν στάδιο εξέλιξης του εγχώριου διοικητικού δικαίου, αυτές φαντάζουν αρκετά προωθημένες. Αν και σε ένα πρώτο επίπεδο η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης δεν θεωρείται ότι συνιστά εκχώρηση μέρους του δικαιοδοτικού έργου στον πραγματογνώμονα και τα πορίσματά της εκτιμώνται ελεύθερα από το δικαστήριο ουσίας, η σημασία της παρίσταται καθοριστική και αυταπόδεικτη σε υποθέσεις όπου «το άβατον των τεχνικών κρίσεων» καθιστά απροσπέλαστη με άλλον τρόπο την ουσία της διαφοράς από το δικαστή.

Η λειτουργία της Διοίκησης και το διοικητικό δίκαιο τεχνοκρατικοποιούνται με εντεινόμενο ρυθμό. Ως εκ τούτου, είναι βέβαιο ότι ο δικαστής με τη σειρά του θα έρχεται ολοένα και περισσότερο αντιμέτωπος με πιο σύνθετα τεχνικά ζητήματα. Η διοικητική δικαιοσύνη είτε θα παραγνωρίζει τα δεδομένα αυτά, εμμένοντας στα υφιστάμενα δικονομικά εργαλεία είτε θα προσαρμοστεί στις εξελίξεις, υιοθετώντας μεθόδους αποτελεσματικές για τον σκοπό της παροχής ουσιαστικής δικαστικής προστασίας, έστω και αν κάτι τέτοιο θα συνεπάγεται ριζοσπαστική αναθεώρηση των υφιστάμενων τόπων της. Στην κατεύθυνση αυτή, δεν θα πρέπει να αποκλείεται κάποια στιγμή η δημιουργία υποστηρικτικού σώματος πραγματογνομόνων-επιστημόνων για τους αρμόδιους δικαιοδοτικούς σχηματισμούς με εγγυήσεις λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας αντίστοιχες με των δικαστών ή ακόμα και η συμμετοχή επιστημόνων σε δικαστικούς σχηματισμούς. (Ηλίας Κουβαράς Πρωτοδίκης ΔΔ Μεταδιδάκτωρ Νομικής Σχολής Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗ

Αναγκαιότητα της ψυχιατρικής-ψυχολογικής πραγματογνωμοσύνης

Η συμβολή της πραγματογνωμοσύνης στο πλαίσιο της ποινικής δίκης καθίσταται ουσιώδης και σε ορισμένες περιπτώσεις καθοριστική για την έκβαση της διαδικασίας, δεδομένου ότι τούτη αναλύει καταστάσεις και ζητήματα που γεννώνται κατά τη διάρκεια της ποινικής δίκης, των οποίων η ενδελεχής έρευνα είναι δυνατή μόνο μέσω πραγματογνωμοσύνης, η οποία διεξάγεται από ειδικά επιφορτισμένα προς τούτο πρόσωπα. Μερικές φορές παρουσιάζονται δυσχέρειες στην ανακάλυψη των αληθών πραγματικών περιστατικών μιας υπόθεσης, με συνέπεια τα αρμόδια πολιτειακά όργανα να έχουν την ανάγκη συνδρομής άλλων προσώπων που δεν έχουν την ιδιότητα του δικαστή για την επίλυσή τους.

Αποτελεί ένα από τα ασφαλέστερα αποδεικτικά μέσα, ιδίως στις περιπτώσεις που οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι έρευνας παρέχουν δυνατότητα λεπτομερούς ανάλυσεως και τα πρόσωπα που κάνουν χρήση των εν λόγω μεθόδων διαθέτουν επαρκή ειδίκευση και συστηματοποιημένες γνώσεις, οι οποίες θεμελιώνονται σε αναμφισβήτητους γενικούς ή ειδικούς κανόνες. Λαμβάνοντας υπόψη ότι για το αποτέλεσμα που προκύπτει μέσω της πραγματογνωμοσύνης εργάζονται εξειδικευμένα πρόσωπα, τα οποία διαθέτουν πείρα και ικανότητα σε ορισμένο κύκλο επιστημών, δημιουργείται η πεποίθηση ότι η θεμελίωση των συλλογισμών της στηρίζεται σε αναμφισβήτητους επιστημονικούς και τεχνικούς κανόνες.

Η πραγματογνωμοσύνη διαθέτει δύο βασικά στοιχεία, τα οποία ενισχύουν την αποτελεσματικότητα της, το πείραμα και την παρατήρηση. Ως πείραμα νοείται η έμπρακτη εφαρμογή θεωρίας προς άσκηση ή μελέτη. Πρόκειται για τον έλεγχο της θεωρητικής γνώσης μέσω της πρακτικής εφαρμογής της. Ειδικότερα, το πείραμα συνίσταται σε μεθοδική αναπαραγωγή ενός φαινομένου, προκειμένου να διερευνηθεί και να εξακριβωθεί η φύση αυτού, τα αίτια που το προκαλούν, ως και οι νόμοι που διέπουν την εξέλιξή του. Η διεξαγωγή του πειράματος συμπληρώνει και προσφέρει υλικό στην παρατήρηση, δεδομένου ότι κατά την εκτέλεσή του ο επιστήμονας έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει πλευρές του υπό έρευνα φαινομένου, τις οποίες θα ήταν αδύνατο να διαπιστώσει και να παρακολουθήσει αυτοτελώς στον εξωτερικό κόσμο. Πέραν των θετικών επιστημών, το πείραμα χρησιμοποιείται ευρέως και στο πλαίσιο παιδαγωγικών και ψυχολογικών ερευνών, με ακριβή κατά το πλείστον αποτελέσματα. Μεταξύ των αποδεικτικών μέσων που προβλέπονται στο άρθρο 178 Κ.Π.Δ. αναφέρεται ρητά και η πραγματογνωμοσύνη του ως άνω άρθρου. Λόγω της αποτελεσματικότητας της σε σύγκριση με άλλα αποδεικτικά μέσα, ο νομοθέτης περιέλαβε στο Τρίτο Κεφάλαιο του Δευτέρου Βιβλίου του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας διατάξεις που ρυθμίζουν λεπτομερώς τον εν λόγω θεσμό (Τρίτο Κεφάλαιο: «Πραγματογνώμονες και τεχνικοί σύμβουλοι», άρθρα 183-208). Τούτο οφείλεται στο ότι γεγονότα ή καταστάσεις που αποδεικνύονται μέσω της διενέργειας πραγματογνωμοσύνης δεν είναι δυνατό να αποδειχθούν με κανένα άλλο αποδεικτικό μέσο. Αντίθετα, γεγονότα ή καταστάσεις που μπορεί να αποδειχθούν π.χ. με μάρτυρες, είναι δυνατό να αποδειχθούν και με τη χρήση άλλων αποδεικτικών μέσων όπως είναι τα έγγραφα, η αυτοψία ή οι ενδείξεις. Η πραγματογνωμοσύνη αποτελεί μοναδικό και πολύτιμο αποδεικτικό μέσο διότι εισφέρει στην ποινική δίκη γνώσεις που δε διαθέτουν ούτε οι ανακριτικοί υπάλληλοι ούτε οι δικαστικοί λειτουργοί που πρωταγωνιστούν σε αυτήν.

Η σύγχρονη εξέλιξη της τεχνικής και της επιστήμης, μέσω της οποίας παρέχεται ευρεία εργαστηριακή δυνατότητα για την έρευνα σε πεδία απροσπέλαστα μέχρι πρότινος, συνέβαλε στη

συστηματοποίηση της πραγματογνωμοσύνης, κατά τρόπο ώστε η προσφυγή σε αυτήν για την επίλυση πολύπλοκων ζητημάτων να καθίσταται αναπόφευκτη.

Η ιατρική επιστήμη περιλαμβάνει πλήθος ειδικοτήτων που στοχεύουν στην επιμελή και συστηματική μελέτη όλων των παθήσεων και ασθενειών που ταλαιπωρούν τον σύγχρονο άνθρωπο. Η μικροβιολογία ανακαλύπτει διαρκώς καταστάσεις που δεν είναι δυνατό να διαγνωστούν με άλλο τρόπο, χρησιμοποιώντας αναμφισβήτητες μεθόδους, των οποίων τα αποτελέσματα είναι ευρέως αποδεκτά.

Η ριζική δε αλλαγή της ανθρώπινης προσωπικότητας, η οποία προήλθε μέσα από μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες, όπως η προώθηση των θεωρητικών και (Στ. Αλεξιάδη, «Ανακριτική», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 331-332.) θετικών σπουδών, η επιθυμία κτήσεως ολοένα και περισσότερων αγαθών και ο διαρκής ανταγωνισμός, οδήγησε στη δημιουργία νέων καταστάσεων, εκούσιων ή ακούσιων. Η έρευνα επί αυτής της μεταβεβλημένης ανθρώπινης προσωπικότητας απαιτεί ικανότητα, ειδικές γνώσεις, μελέτες επί εξειδικευμένων θεμάτων και συστηματική θεώρηση για ικανό χρονικό διάστημα. Τα τελευταία χρόνια η ψυχιατρική επιστήμη έχει κατορθώσει να επιλύσει αποτελεσματικά δυσχερή προβλήματα, έχει διαγνώσει σοβαρές ψυχικές ασθένειες καταγράφοντας λεπτομερώς τα συμπτώματα που χρήζουν περαιτέρω διεργασίας, εφεύρε μέσα καταστολής των περισσότερων ασθενειών και συνέβαλε καθοριστικά στην όσο το δυνατόν ανετότερη διαβίωση των ασθενών.

Εν όψει των ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι η πραγματογνωμοσύνη εξυπηρετεί σε μεγάλο βαθμό τον ποινικό δικαστή, διότι παρουσιάζει αναλυτικά και με λεπτομέρειες τα φαινόμενα που δημιουργούν προβλήματα, με συνέπεια να καθίσταται επιβεβλημένη η χρήση της επί δυσχερών θεμάτων, τα οποία τον προβληματίζουν κατά την εκτέλεση του έργου του περί απονομής της δικαιοσύνης. Μέσω αυτής ερευνάται η αξιολογική σημασία των επιμέρους περιστατικών, τα οποία κρίνονται αναγκαία για την έκβαση της ποινικής διαδικασίας και την ορθή εκ μέρους του δικαστή απονομή της δικαιοσύνης. Η χρήση της προσφέρει στο δικαστή ουσιώδη στοιχεία και συμπεράσματα, ενώ από τις αιτιολογίες του πραγματογνώμονα επί των επιμέρους θεμάτων, επιλύει τυχόν απορίες και αμφισβητήσεις του, διερευνά την ουσιαστικότητα των ζητημάτων και αξιολογεί αποτελεσματικότερα τα περιστατικά που τίθενται υπόψη του. Στον πραγματογνώμονα πρέπει να παραδοθούν όλα τα στοιχεία του φακέλου καθώς και τα στοιχεία που προέκυψαν πριν την διενέργεια της πραγματογνωμοσύνης και τα ιατρικά δεδομένα που αφορούν την υγεία του ερευνώμενου προσώπου και της οικογενείας του για να δυνηθεί ο πραγματογνώμων να οδηγηθεί σε ασφαλές συμπέρασμα για την ψυχοδιανοητική κατάσταση του κατηγορουμένου ή υπόπτου.

Ψυχική ή διανοητική διαταραχή ή διατάραξη της συνείδησης

(άρση του καταλογισμού - μειωμένος καταλογισμός - άρθρο 34 του ΠΚ)

Κατά την διάταξη του άρθρου 34 του ΠΚ όπως ισχύει μετά την αντικατάσταση της με τον νέο Ποινικό Κώδικα (ν. 4619/2019), η πράξη δεν καταλογίζεται στον δράστη αν λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής ή διατάραξης της συνείδησης κατά τον χρόνο τέλεσής της, δεν είχε την ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψή του για το άδικο αυτό.

Από την διάταξη αυτή προκύπτει ότι ο καταλογισμός της άδικης πράξης σε βάρος του δράστη αποκλείεται όταν εξαιτίας κάποιας από τις βιολογικές ή ψυχολογικές καταστάσεις που περιγράφονται στην παραπάνω διάταξη (νοσηρή διατάραξη της πνευματικής λειτουργίας και διατάραξη της συνείδησης), ο δράστης δεν είναι σε θέση να αντιληφθεί το άδικο της συγκεκριμένης πράξεως του και γενικότερα έχει στερηθεί αυτής της ικανότητας. Το άτομο που βρίσκεται στην παραπάνω κατάσταση αδυνατεί να αντιδράσει σύμφωνα με τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς

αντιλαμβανόμενο το άδικο των πράξεων του. Η νοσηρή διατάραξη της πνευματικής λειτουργίας του ατόμου προκαλεί ανικανότητα προς καταλογισμό του πάσχοντα μη μπορώντας να αντιληφθεί το άδικο της πράξεως του και αντιδράσει ως κοινωνικό και υγιές άτομο στην κοινωνία. Μία από τις μορφές της ψυχοπαθολογίας που προκαλεί την νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών είναι και η ψυχωτική διαταραχή, η οποία υπάγεται στις σχιζοφρενικές καταστάσεις. Η συμπτωματολογία της οποίας είναι εκτός άλλων η διαταραχή της συμπεριφοράς του ατόμου, της κρίσης, της μνήμης, με παρανοϊκές ιδέες και μείζονα κατάθλιψη. Μια διαγνωστική κατηγορία ψυχικών διαταραχών που εν δυνάμει μπορούν να προκαλέσουν την νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών είναι οι ψυχώσεις και πιο συγκεκριμένα η σχιζοφρένεια και κάποια υποείδη της. Τα κύρια συμπτώματα της είναι αντιληπτικές διαταραχές και παραληρητικές ιδέες διαφόρων θεματολογιών (θρησκευτικού τύπου, διωκτικού τύπου, μεγαλομανιακού τύπου κ.α). .Συχνά συνοδεύονται από διαταραχές της συμπεριφοράς, της κρίσης και της ψυχοκινητικότητας και μπορούν να παρουσιάσουν αυτό-ετεροκαταστροφικές συμπεριφορές και άλλη ψυχιατρική συνοσηρότητα όπως διαταραχές του συναισθήματος. Οι ανωτέρω καταστάσεις διαπιστώνονται από ειδικό επιστήμονα (ψυχίατρο). Σε περίπτωση εμπλοκής του ατόμου σε δικαστηριακές υποθέσεις, για την διάγνωση της ψυχικής καταστάσεως του ατόμου, ο Ανακριτής, προανακριτικός υπάλληλος, ο Εισαγγελέας ή το Δικαστήριο δύναται να διορίσουν πραγματογνώμονα, ο οποίος καλείται να αποφανθεί για την ψυχιατρική κατάσταση του αναφερομένου και το κατά πόσο αυτός ήταν σε θέση να αντιληφθεί το άδικο των πράξεων του και να ενεργήσει ως υγιής στην κοινότητα.

Η νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών διαφέρει από την διατάραξη της συνειδήσεως, η οποία είναι παροδική κατάσταση, τα αίτια που την προκαλούν είναι ψυχολογικές καταστάσεις και εμφανίζονται σε ψυχικά υγιή άτομα και είναι παροδικές καταστάσεις, που δεν επιτρέπουν την ικανότητα να αντιληφθεί το άτομο το άδικο της πράξεως του. Η νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών περιλαμβάνει όλες τις μορφές φρενοπαθολογίας (σχιζοφρένειας, άτυπες ψυχώσεις κ.λπ.) και οι δύο μορφές που περιγράφονται στην παραπάνω διάταξη (άρθρο 34 του ΠΚ) προκαλούν ανικανότητα του ατόμου για καταλογισμό της άδικης πράξης, αφού το άτομο δεν βρίσκεται σε θέση να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του και ενεργήσει ως υγιές άτομο στην κοινότητα. Η βρεφοκτονία τελείται συνήθως από τους γονείς του βρέφους τους πρώτους μήνες της ζωής αυτού και αιτία αυτής μπορεί να είναι η εκδίκηση του ετέρου συζύγου ή λόγω της ψυχωτικής διαταραχής ο αλτρουισμός και η σωτηρία του θύματος, πιστεύοντας δηλαδή πως με την επιβίωση αυτού θα συσσωρευτούν δεινά. Στις περιπτώσεις της ψυχωτικής διαταραχής μπορεί να συνυπάρχουν και στοιχεία οργανικού ψυχοσυνδρόμου. Τα αίτια δηλαδή που δημιούργησαν την ψυχωτική κατάσταση μπορεί να ανάγονται και σε βιολογικά στοιχεία καθώς και σε αναπτυξιακά και κοινωνικά . (Βλ. ΑΠ 861/90 ΠοινΧρ ΜΑ, 272, ΑΠ 1283/89 ΠοινΧρ Μ, 558, Λ. Κοτσαλή, Γνώση και άγνοια του αδίκου, σελ. 209- 215 επ., Γ Αλεβιζόπουλου, Δικαστική Ψυχολογία, σελ. 17, 45, 79, 90, 186 επ., ΑΠ 462/99, ΑΠ 1100/2000, ΠραξΛογΠΔ, 2000, 310 και παρατηρήσεις Γ. Συλίκου, σελ. 311, ΑΠ 700/99 ΠοινΧρ Ν, 251, ΑΠ 449/96 ΠοινΧρ ΜΖ, 70)

Οι σχιζοφρένειες είναι ενδογενείς καταστάσεις συγγενείς ή επίκτητες, που παρουσιάζουν παθολογία του εγκεφάλου. Η νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών διαφέρει από την διατάραξη της συνειδήσεως, η οποία είναι παροδική κατάσταση, η οποία εμφανίζεται σε υγιή άτομα και οι δύο μορφές προκαλούν ανικανότητα του ατόμου προς καταλογισμό της άδικης πράξης του πάσχοντα, αφού το άτομο δεν βρίσκεται σε θέση να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του και ενεργήσει ως υγιές άτομο στην κοινότητα (Βλ. ΑΠ 861/90 ΠοινΧρ ΜΑ, 272, ΑΠ 1283/89 ΠοινΧρ Μ, 558, Λ. Κοτσαλή, Γνώση και άγνοια του αδίκου, σελ. 209- 215 επ., Γ. Αλεβιζόπουλου, σελ. 17, 79, 186 επ.)

Το άτομο με την διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών πάσχει από παραφροσύνη ή φρενοπάθεια, που καθιστούν το πρόσωπο ανίκανο να αντιληφθεί το άδικο της πράξης. Στην νέα διάταξη έχει περιληφθεί εκτός της διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή της συνειδήσεως

και η διανοητική διατάραξη, στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι πάσχοντες από διανοητική υστέρηση, οι οποίοι εξομοιώνονται με τους αναφερομένους στην διάταξη έχοντας διαταραγμένες τις πνευματικές λειτουργίες ή και της συνειδήσεως. Οι έχοντες διατάραξη της διανοητικής τους λειτουργίας διακρίνονται στους χαμηλής διατάραξης, μέσης σοβαρής ή βαριάς μορφής διατάραξης. Το Δικαστήριο λόγω της καταστάσεως αυτής μπορεί να οδηγηθεί σε αθωωτική απόφαση αναστέλλοντας την διαδικασία στο ακροατήριο. Στην περίπτωση αυτή μετά την χορηγηθείσα αναστολή αν διαπιστωθεί πως παρήλθε η κατάσταση, που είχε οδηγήσει στην αναστολή διατάσσει την συνέχιση της διαδικασίας. (ΑΠ 984/2018, ΑΠ 789/2010, ΑΠ 1650/2008 ΤΝΠ ΔΣΑ).

Στον προϊσχύσαντα Ποινικό Κώδικα αναφερόταν ως διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών οι μορφές της ψυχοπάθειας εκείνες που εμπόδιζαν το άτομο να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή την διατάραξη της συνειδήσεως του, στην οποία περιλαμβανόταν άλλες μορφές ψυχοπαθολογίας, που περιέφεραν το άτομο στην ίδια ανωτέρω κατάσταση, που το άτομο δεν μπορούσε να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του. Στον νέο Ποινικό Κώδικα αναφέρεται κάθε μορφή ψυχικής διατάραξης καθώς και την νοητική υστέρηση. Η ανωτέρω αναφορά δημιουργεί προβλήματα ως προς το όριο του δείκτη νοημοσύνης, που καθιστά το άτομο αδύνατο να αντιληφθεί το άδικο των πράξεων του. Προφανώς στην περίπτωση αυτή ο Ειδικός επιστήμονας θα πρέπει να αναφέρει στην έκθεσή του την ικανότητα του πάσχοντα ολική ή μερική να αντιληφθεί το άδικο των πράξεων του. Η ψυχική διαταραχή που αναφέρεται στην νέα διάταξη περιλαμβάνει την κατάσταση εκείνη που το άτομο λόγω της διαταράξεως των πνευματικών λειτουργιών, που συμπεριλαμβάνονται οι ψυχοπάθειες λόγω παραφροσύνης ή φρενοβλάβειας, αδυνατεί να ενεργήσει ως φυσιολογικό άτομο στην κοινότητα. Στον νέο Ποινικό Κώδικα αναφέρεται εκτός της ψυχολογικής διαταραχής και η νοητική διαταραχή που προφανώς θέλει να συμπεριλάβει και την νοητική υστέρηση, η οποία είναι διαφορετική έννοια από την ψυχική διαταραχή. Το πρόβλημα που προφανώς θα απασχολήσει σε σχετικές υποθέσεις είναι από ποιο δείκτη νοημοσύνης και κάτω θα θεωρηθεί το άτομο ανίκανο να αντιληφθεί το άδικο των ενεργειών του. Κρίσιμος χρόνος για την συνδρομή του όρου του ελαττωμένου καταλογισμού είναι ο χρόνος τελέσεως της πράξεως. Ο μειωμένος καταλογισμός μπορεί να υποβληθεί και ως αυτοτελής ισχυρισμός, αφού δι' αυτού με την παραδοχή του επέρχεται μείωση της ποινής. (ΑΠ 802/2018, ΑΠ 1275/2017, ΑΠ 1069/2016 ΤΝΠ ΔΣΑ).

Στον νέο Ποινικό Κώδικα προβλέφθηκε η ψυχική ή πνευματική διαταραχή όταν δεν είναι ολική στην μείωση του καταλογισμού και στην ειδική μεταχείριση του κατηγορουμένου με την επιβολή μειωμένης ποινής (άρθρο 36 του ΠΚ). Στον προϊσχύσαντα και στον ισχύοντα Ποινικό Κώδικα δεν αναφέρεται ποιο άτομο είναι καταλογιστό αλλά στην άρση ή μείωση του καταλογισμού. Καταστάσεις οι οποίες χρήζουν όχι μόνο νομικής προσέγγισης αλλά και της ψυχιατρικής. Το άτομο δεν έχει την ικανότητα προς καταλογισμό όταν πάσχει από διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών ή της συνειδήσεως. Η διατάραξη της συνειδήσεως οδηγεί στην άρση του καταλογισμού, γιατί και αυτή όπως και η διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών οδηγούν στην άρση του καταλογισμού και αν οι λόγοι της άρσης δεν είναι ολική οδηγεί στην επιβολή μειωμένης ποινής. Η διατάραξη της συνειδήσεως αποτελεί οξεία κλινική βλάβη του εγκεφάλου με πτωτική κατάσταση των λειτουργιών αυτού. Κατά τον νόμο δεν είναι δυνατόν να επιβληθεί ποινή ή και να κηρυχθεί το πρόσωπο που τέλεσε μια εγκληματική πράξη ως ένοχος, αν το πρόσωπο αυτό πάσχει από ψυχική, διανοητική διατάραξη ή διατάραξη της συνειδήσεως του. Η μείωση της ποινής κατά την διάταξη του άρθρου 36 του ΠΚ όπως ισχύει μετά την αντικατάσταση της με τον νέο Ποινικό Κώδικα επέρχεται κατά την διάταξη του άρθρου 83 του ΠΚ, η οποία διαγράφει το πλαίσιο εντός του οποίου μπορεί να κινηθεί το Δικαστήριο (ΑΠ 1572/2019 ΤΝΠ ΔΣΑ).

Κατά την διάταξη του άρθρου 69 του ΠΚ όπως αντικαταστάθηκε με τον νέο Ποινικό Κώδικα (ν 4619/2019) :Μέτρα ασφαλείας, εκτός από τα προβλεπόμενα στα άρθρα 122 και 123 του ΠΚ, (σωφρονιστικά και θεραπευτικά μέτρα σε ανηλίκους) είναι τα μέτρα θεραπείας ατόμων που

πάσχουν από ψυχική ή διανοητική διαταραχή. Τα μέτρα ασφαλείας δεν μπορούν να επιβληθούν όταν η επιβολή τους παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας ενόψει της βαρύτητας της πράξης που έχει τελεστεί, της πράξης που υπάρχει κίνδυνος να τελεστεί, καθώς και της έντασης αυτού του κινδύνου. Για την αξιολόγηση των όρων αυτών απαιτείται ειδική αιτιολογία. (πάντα με βάση την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 του Συν). Στην περίπτωση που κάποιος που τέλεσε αξιόποινη πράξη, η οποία απειλείται με ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον ενός έτους, απαλλάχθηκε από την ποινή λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής (άρθρο 34), το δικαστήριο διατάσσει κατάλληλο για τη θεραπεία του μέτρο, εφόσον κρίνει ότι, εξαιτίας της κατάστασής του, υπάρχει κατά το χρόνο έκδοσης της απόφασης κίνδυνος, αν αφεθεί ελεύθερος, να τελέσει και άλλα τουλάχιστον ανάλογης βαρύτητας εγκλήματα. Η προηγούμενη παράγραφος ισχύει για όλα τα εγκλήματα κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας που απειλούνται με ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον τριών μηνών. Δεν ισχύει για τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας που δεν εμπεριέχουν χρήση βίας ή απειλή βίας.

Κατάλληλα θεραπευτικά μέτρα είναι: (α) η νοσηλεία σε ειδικό τμήμα δημόσιου ψυχιατρικού ή γενικού νοσοκομείου, (β) η νοσηλεία σε ψυχιατρικό τμήμα δημόσιου ψυχιατρικού ή γενικού νοσοκομείου και (γ) η υποχρεωτική θεραπεία και ψυχιατρική παρακολούθηση κατά τακτά χρονικά διαστήματα σε κατάλληλη εξωνοσοκομειακή Μονάδα ψυχικής υγείας ή εξωτερικά ιατρεία δημόσιου ψυχιατρικού ή γενικού νοσοκομείου.

Οι προϋποθέσεις επιβολής του μέτρου βεβαιώνονται με μία τουλάχιστον πραγματογνωμοσύνη που διενεργείται αμέσως μετά τη σύλληψη και με άλλη μία τουλάχιστον πραγματογνωμοσύνη που διενεργείται όσο το δυνατό πλησιέστερα προς τη δικάσιμο, με μέριμνα του εισαγγελέα του δικαστηρίου στο οποίο εισάγεται προς εκδίκαση η υπόθεση. Οι πραγματογνωμοσύνες διενεργούνται από πραγματογνώμονα που επιλέγεται, κατά προτίμηση, από τον κατάλογο που τηρείται στο οικείο Πρωτοδικείο. Στις πραγματογνωμοσύνες προτείνεται και το τυχόν κατάλληλο μέτρο θεραπείας. (άρθρο 69 α του ΠΚ όπως προστέθηκε με τον νέο Ποινικό Κώδικα Ν. 4619/2019). Η διάρκεια του επιβληθέντος μέτρου δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη των δύο ετών για τα πλημμελήματα και των πέντε ετών για τα κακούργηματα. Έναν μήνα πριν την συμπλήρωση του ανωτέρω χρονικού ορίου, το τριμελές πλημμελειοδικείο δύναται να αντικαταστήσει το μέτρο με άλλο ή να διατάξει την παράταση αυτού. Στην περίπτωση που ο νοσηλευόμενος στερείται συνηγόρου, το Δικαστήριο δύναται να του ορίσει συνηγόρο. Στην περίπτωση που κάποιος τέλεσε αξιόποινη πράξη λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής που μειώνει σημαντικά τον καταλογισμό του (άρθρο 36 παρ. 1) και η πράξη του απειλείται με ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον ενός έτους, το δικαστήριο, εκτός από την επιβολή της μειωμένης ποινής, διατάσσει την εισαγωγή του σε ψυχιατρικό παράρτημα καταστήματος κράτησης ή σε περίπτωση αναστολής εκτέλεσης της ποινής του, τα θεραπευτικά μέτρα του άρθρου 69Α παρ. 3, εφόσον κρίνει ότι συντρέχει ο περιγραφόμενος στο άρθρο 69Α παρ. 1 κίνδυνος. Οι παράγραφοι 2 και 4 του άρθρου 69Α έχουν και στην περίπτωση αυτή εφαρμογή. Η εκτέλεση του μέτρου γίνεται αμέσως μετά την έκδοση της απόφασης, με φροντίδα της εισαγγελικής αρχής. Μετά την ολοκλήρωση του θεραπευτικού μέτρου, ο καταδικασθείς εκτίει την ποινή του, εφόσον δεν έχει ανασταλεί η εκτέλεσή της. Από την ποινή αφαιρείται ο χρόνος νοσηλείας στο ψυχιατρικό παράρτημα καταστήματος κράτησης ή στις μονάδες του άρθρου 69Α παρ. 3, στοιχεία α' και β'. Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο του τόπου εκτέλεσης του μέτρου μπορεί όμως να διατάξει τη μη έκτιση της ποινής, αν το έγκλημα για το οποίο επιβλήθηκε είναι πλημμέλημα και η έκτιση δεν θεωρείται πλέον αναγκαία (βλ. και άρθρο 71 του ΠΚ ως ισχύει με τον νέο Ποινικό Κώδικα Ν 4619/2019). Το άτομο με ψυχική διαταραχή που έχει κριθεί ακαταλόγιστο για μια εγκληματική πράξη αντιμετωπίζει διπλό στιγματισμό και περιθωριοποίηση τόσο από τον δικαστή όσο και από το ψυχιατρικό θεραπευτικό πλαίσιο, που τον αντιμετωπίζει αρχικά με φόβο και στη συνέχεια μην έχοντας θεραπευτικό στόχο πέραν της «φύλαξης» με αδιαφορία. Υποβάλλεται σε ένα «μοναδικό» νομικό-ψυχιατρικό καθεστώς το οποίο

από τη μία διαφέρει τόσο από το καθεστώς του απλού παραβάτη όσο και από το καθεστώς ενός νοσηλευόμενου σε ψυχιατρική μονάδα, και από την άλλη μειονεκτεί έναντι αυτών. Ο εν λόγω ασθενής υστερεί συγκρινόμενος με κάποιον καταδικασμένο αλλά και με κάποιον που νοσηλεύεται σε ψυχιατρική κλινική. Αν ο ασθενής αυτός δεν είχε κριθεί ακαταλόγιστος (άρα και αθώος αναφορικά με την ποινή που πρέπει να του επιβληθεί) θα είχε τιμωρηθεί σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα για συγκεκριμένο χρόνο ποινής, και -όπως όλοι όσοι/ες έχουν καταδικασθεί- θα είχε το δικαίωμα να ασκήσει έφεση και να μειώσει την ποινή του σε ανώτερο δικαστήριο, και βέβαια να τύχει των ευεργετικών διατάξεων του νόμου για πρόωγη αποφυλάκιση (θεσμός της υφ' όρο απόλυσης άρθρα 106, 110 του ΠΚ). Υπό αυτήν την έννοια στερείται και μειονεκτεί του ποινικού κρατούμενου, αρχικά στον χρονικό προσδιορισμό της ποινής, εφόσον ο δεύτερος υποβάλλεται σε μια αορίστου χρόνου «φύλαξη». Παράλληλα, η έξοδος του από το ψυχιατρικό τμήμα βασίζεται στα υποκειμενικά κριτήρια του εκάστοτε δικαστή που κρίνει αν «έχει παύσει η επικινδυνότητα». Η κατάσταση αυτή επιδεινώνεται από τη μεγάλη καθυστέρηση στην εκδίκαση υποθέσεων των ελληνικών δικαστηρίων.

Από ψυχιατρικής πλευράς, ο νοσηλευόμενος ακαταλόγιστος ασθενής δεν λαμβάνει την απαραίτητη ολιστική (βιοψυχοκοινωνική) φροντίδα, και το προσωπικό της μονάδας -εφόσον ελεγχθεί η οξεία συμπτωματολογία και η συμπεριφορά- εξοικειώνεται με έναν ασθενή ο οποίος δεν πρόκειται να λάβει εξιτήριο. Οι ασθενείς αυτοί αποτελούν τους «νέους χρόνιους-ασυλικούς» ψυχιατρικά νοσηλευόμενους, στους οποίους οι θεράποντες ψυχίατροι δεν επιτρέπεται να δώσουν εξιτήριο, ενώ είναι ασαφές εάν δύνανται να μετακινηθούν σε ξενώνες αποκατάστασης. Αποτελεί «ιατρικό αλλά και νομικό παράδοξο»³ να ανατίθεται η «φύλαξη» σε σύγχρονες ψυχιατρικές μονάδες, που κατά κύριο λόγο λειτουργούν βάσει των αρχών της αποασυλοποίησης, ενώ σαφώς στις υποχρεώσεις των Ψυχιατρικών Νοσοκομείων και Κλινικών emπίπτουν η ψυχιατρική φροντίδα και η αποκατάσταση του ασθενούς (άρα και του «ακαταλόγιστου») και όχι η φύλαξη και ο σωφρονισμός του. Η παραμονή των ασθενών αυτών στις ψυχιατρικές κλινικές δημιουργεί δυσχέρεια στην λειτουργία αυτών, γιατί καταλαμβάνουν κλίνες των οξέων περιστατικών, γιατί ενώ ο χρόνος νοσηλείας των ψυχιατρικών ασθενών δεν υπερβαίνει συνήθως τους δύο μήνες, οι ασθενείς που ανατίθενται προς φύλαξη στις ψυχιατρικές κλινικές (άρθρο 69, 69 α του ΠΚ) παραμένουν για πέντε ή έξι έτη μέχρι να κριθεί από το Δικαστήριο η έλλειψη της προϋποθέσεως της επικινδυνότητας αυτών.

Βασικός όρος για την επανένταξη των κριθέντων ακαταλόγιστων στην κοινωνία

Η παραμονή των ασθενών αυτών στις ψυχιατρικές κλινικές αυξάνει τον κίνδυνο του στιγματισμού και της περιθωριοποίησης. Η παραμονή των ασθενών αυτών στις ψυχιατρικές κλινικές συντελείται χωρίς στόχευση αποθεραπείας αυτών διά του καταλλήλου επιστημονικού προσωπικού. Επίσης πρόβλημα υφίσταται για τους ασθενείς αυτούς και μετά την έξοδο τους από την κλινική ως αποθεραπευθέντες, γιατί δεν υφίστανται οι κατάλληλες δομές προς παρακολούθηση αυτών κατά την διάρκεια της εντάξεως τους στην κοινότητα. Το ίδιο πρόβλημα υφίσταται και για τους λοιπούς ασθενείς, που νοσηλεύονται σε ψυχιατρικές μονάδες μετά την έξοδο τους από αυτές κριθέντες ως αποθεραπευθέντες. Το κράτος πρέπει να αναπτύξει ειδικά ψυχοιατροδικαστικά τμήματα στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη προς αντιμετώπιση των ανακυπτόντων ψυχιατρικών προβλημάτων και διά της αναπτύξεως της ειδικής τεχνογνωσίας να μεριμνήσουν, ώστε τα αντιμετωπιζόμενα προβλήματα των ασθενών πέραν της θεραπευτικής αγωγής αυτών να ασκηθεί μέριμνα για την ένταξη αυτών στην κοινότητα με την παρακολούθηση του εξειδικευμένου προσωπικού. (βλ. Λειβαδίτης, Ψυχιατρική και καταλογισμός Ψυχοιατροδικαστική, Επιμ.: Α. Δουζένης, Λ.

Λύκουρας, Εκδόσεις Πασχαλίδη, Αθήνα 2008:249-256, Συνήγορος του Πολίτη, Φύλαξη ποινικώς ακαταλόγιστων ασθενών σε Ψυχιατρικά Νοσοκομεία. Μάρτιος, 2005, Παραδοτέο Π.β.1.4 «Έκθεση Αξιολόγησης των παρεμβάσεων εφαρμογής της Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης έτους 2014», Στο πλαίσιο του έργου: «Αξιολόγηση κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του Εθνικού Σχεδίου Δράσης «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» από το 2011 μέχρι και το 2015», Μάρτιος, 2015 Δουζένης, Λ. Λύκουρας. Η επικινδυνότητα της σχιζοφρένειας. Ψυχιατρική 2011, 22:105-106). Ο αποϊδρυματισμός και η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση αποσκοπούν στην επαναπόδοση των δικαιωμάτων – ατομικών, αστικών, πολιτικών – σε ανθρώπους που, λόγω προβλημάτων ψυχικής υγείας, τα έχουν απωλέσει ή κινδυνεύουν να τα απωλέσουν. Ύπ' αυτήν την οπτική, ο ρόλος του προσωπικού των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης είναι να προάγουν και να διασφαλίζουν την εξάσκηση των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών. Αυτός ο ρόλος θέτει τους επαγγελματίες του χώρου της ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης έναντι σοβαρών αντιφάσεων, πολλές εκ των οποίων απορρέουν από την υποχρέωση αφενός να φροντίσουν, αφετέρου να περιορίσουν – προς όφελος της φροντίδας – ένα άτομο που εμφανίζει σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας. Η επίγνωση και επεξεργασία των αντιφάσεων που προκύπτουν στην καθημερινή πρακτική είναι ένα σημαντικό βήμα στην προοπτική της επίλυσής τους. Στη σύγχρονη εποχή είναι προφανές και έχει καταστεί σαφές ότι η ψυχική υγεία των ανθρώπων αποτελεί αγαθό ύψιστης σημασίας και αξίας και για τη σωματική υγεία των ατόμων, για την «υγεία» των κοινωνικών ομάδων και των χωρών.

Ο λόγος για τον οποίο έχει σήμερα αναγνωριστεί η σημασία και η σπουδαιότητα της ψυχικής υγείας είναι ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των ψυχικά πασχόντων, γεγονός που επιφέρει δυσμενείς κοινωνικές επιπτώσεις και σημαντική οικονομική επιβάρυνση των δημοσίων δαπανών για την υγεία κάθε κράτους. Σύμφωνα με την Έκθεση για την Παγκόσμια Ύγεια έτους 2001, περίπου 450.000.000 άνθρωποι υποφέρουν από μία ψυχική ή συμπεριφορική διαταραχή, αριθμός που είναι πολύ πιθανό να αυξηθεί στο μέλλον λαμβάνοντας υπόψη την αύξηση του πληθυσμού που γηράσκει, των κοινωνικών προβλημάτων και αναταραχών που επιδεινώνονται.

Η ανησυχία που έχει προκληθεί από την αύξηση των ψυχικών διαταραχών σε παγκόσμιο επίπεδο ανάγκασε τις κυβερνήσεις πολλών χωρών να προβληματιστούν και να αναζητήσουν τρόπους αντιμετώπισης των πολλαπλών προβλημάτων που προκύπτουν από τις ψυχικές διαταραχές. Η προστασία και η βελτίωση της ψυχικής υγείας των ανθρώπων για να είναι αποτελεσματική απαιτεί την ανάπτυξη και εφαρμογή αντίστοιχων μέτρων πολιτικής, όπως η ανεμπόδιστη πρόσβαση των πολιτών κάθε χώρας σε κατάλληλες υπηρεσίες προαγωγής της ψυχικής υγείας και πρόληψης, η επαρκής περίθαλψη και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ασθενών που πάσχουν από ψυχικές διαταραχές, η εκτίμηση και καταγραφή της ψυχικής υγείας των κοινότητων, η μείωση των παραγόντων κινδύνου που οδηγούν σε ψυχικές και συμπεριφορικές διαταραχές, η ενδυνάμωση της ανάπτυξης του ανθρώπου, της οικογενειακής ζωής και της κοινωνικής συνοχής, η έρευνα των αιτιών των ψυχικών διαταραχών, η εύρεση αποτελεσματικών θεραπειών και ο συνεχής έλεγχος και αξιολόγηση των συστημάτων ψυχικής υγείας. Για να κριθεί κάποιος κατηγορούμενος ή ύποπτος τελέσεως αξιόποινης πράξης ακαταλόγιστος ή μειωμένου καταλόγιστου ή πρόσωπο που πάσχει από νοητική υστέρηση απαιτείται ο Ανακριτής, προανακριτικός υπάλληλος, ο Εισαγγελέας ή το Δικαστήριο να διορίσει πραγματογνώμονα ψυχίατρο, ο οποίος να γνωματεύσει για την ψυχοδιανοητική κατάσταση αυτού και κυρίως το κατά πόσο όταν τέλεσε αυτός την πράξη, για την οποία κατηγορείται ή κρίθηκε ύποπτος τελέσεως αυτής βρισκόταν σε κατάσταση, που αδυνατούσε να αντιληφθεί το άδικο των πράξεων του και να ενεργήσει ως υγιές άτομο στην κοινότητα. Η δικαστική αντιμετώπιση των ψυχοπαθών εγκληματιών και όσων έχουν ψυχοπαθητική προσωπικότητα εν γένει, αποτελεί αναμφισβήτητα ένα από τα πιο σημαντικά και πολύπλοκα ζητήματα του Ποινικού Δικαίου. Προκειμένου ο δικαστής να αντιμετωπίσει το αδιέξοδο που προκύπτει, καλείται στην ποινική δίκη ο ψυχίατρος - πραγματογνώμονας, ο οποίος, μέσω των ειδικών γνώσεων που κατέχει στο πεδίο της Ψυχιατρικής επιστήμης, εξετάζει τη διανο-

ητική υγεία του κατηγορουμένου ώστε να εκφέρει κρίση αναφορικά με την ικανότητα αυτού για καταλογισμό.

Η ψυχιατρική έρευνα - η οποία έχει ως βάση την κλινική εξέταση, πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο δια της συνεντεύξεως και ολοκληρώνεται μέσω της νευρολογικής εξετάσεως, η οποία εισφέρει βιολογικά στοιχεία και παράλληλα αμβλύνει την υποκειμενικότητα της συνεντεύξεως - αποτέλεσε την πρώτη και κλασική μορφή εξέτασεως του ψυχικού κόσμου του εγκληματία προς διακρίβωση της ικανότητας αυτού για καταλογισμό.

Οι διατάξεις του Π.Κ. που αναφέρονται στην ικανότητα προς καταλογισμό επιβάλουν καταρχήν την εξέταση της προσωπικότητας του δράστη. Ειδικότερα το άρθρο 33 § 1 ορίζει ότι «η πράξη που τέλεσε κωφάλαος δεν του καταλογίζεται αν κριθεί ότι δεν είχε την απαιτούμενη πνευματική ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψη του για το άδικο αυτό» (Λ. Κοτσαλή, *Ναρκωτικά κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 4139/2013*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 237-242.) Ο ψυχίατρος για να καταλήξει στο συμπέρασμα πως ο δράστης κάποιας αξιόποινης πράξης δεν είχε την ικανότητα για καταλογισμό διερευνά τις βιολογικές και ψυχολογικές προϋποθέσεις του ατόμου από την εκτίμηση των οποίων και μόνο μπορεί να οδηγηθεί σε ασφαλές συμπέρασμα, πως ο δράστης ή ύποπτος τελέσεως κάποιας αξιόποινης πράξης τε- λούσε σε κατάσταση διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών, η οποία δεν επέτρεψε σ' αυτόν να αντιληφθεί το άδικο των πράξεων του.

Εγκλεισμός πάσχοντα από ψυχικές διαταραχές σε ψυχιατρικό κατάστημα κατόπιν διενέργειας ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης

Ο εγκλεισμός ψυχικά πάσχοντα σε νοσηλευτικό ίδρυμα αποφασίζεται κατόπιν διενέργειας πραγματογνωμοσύνης, η οποία πραγματώνεται από ψυχιάτρους, οι οποίοι γνωματεύουν για την αναγκαιότητα του εγκλεισμού, την ακολουθούμενη θεραπεία και την αποθεραπεία και την ικανότητα ένταξης ή επανένταξης στην κοινότητα του ψυχικά πάσχοντα. Ο εγκλεισμός ψυχικά πάσχοντα σε ψυχιατρική κλινική για προληπτικούς ή θεραπευτικούς λόγους επιβάλλεται με σκοπό την αποφυγή επιδείνωσης της κατάστασης της υγείας του ή την αποτροπή βίαιων πράξεων κατά του ιδίου ή κατά τρίτων προσώπων (Γεωργάκα Ε., 2009). Είναι το τελευταίο μέτρο της πολιτείας για την προστασία της ψυχικής υγείας των νοσούντων, που λόγω της πάθησής τους δεν είναι ικανοί να αναγνωρίσουν και να κατανοήσουν την κατάστασή τους και να αποφασίσουν για το καλό της υγείας τους. Πρόκειται για το έσχατο μέτρο όταν η ψυχική κατάσταση των νοσούντων είναι εκτός ελέγχου και τα προληπτικά μέτρα δεν ήταν επαρκή (Κονταξάκης Β., 2010).

Ακούσια νοσηλεία ως μέτρο ασφαλείας

Ο ακούσιος εγκλεισμός σε ψυχιατρικό ίδρυμα είναι δυνατό να επέλθει και ως μέτρο ασφαλείας και ρυθμίζεται από τα άρθρα 34, 69 και 70 του Ποινικού Κώδικα. Οι ακουσίως εισαχθέντες σε αυτή την περίπτωση πρόκειται για ψυχικά νοσούντες που διέπραξαν εγκληματικές πράξεις λόγω νοσηρότητας και οι οποίες δεν τους καταλογίζονται από τα ποινικά δικαστήρια. Για λόγους ασφαλείας τους επιβάλλεται η φύλαξή τους σε δημόσιο θεραπευτικό ίδρυμα για όσο χρονικό διάστημα απαιτείται.

Το άρθρο 34 του Ποινικού Κώδικα ορίζει πότε μια πράξη δεν καταλογίζεται. Όταν ο υπαίτιος μιας πράξης δεν έχει την ικανότητα να αντιληφθεί τον άδικο χαρακτήρα της ενέργειας του λόγω διατάραξης της πνευματικής λειτουργίας ή της συνείδησής του τότε η άδικη πράξη δεν του καταλογίζεται. Με το άρθρο 69 του Ποινικού Κώδικα ορίζεται η φύλαξη του ψυχικά ασθενή (εφόσον

κρίνεται επικίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια) σε δημόσιο θεραπευτικό κατάστημα όταν έχει απαλλαγεί από την ποινή ή τη δίωξη λόγω διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών. Τέλος, το άρθρο 70 του Ποινικού Κώδικα ορίζει ότι η φύλαξη του ψυχικά ασθενή συνεχίζεται τόσο όσο την επιβάλλει η δημόσια ωφέλεια.

Ενώ το άρθρο 98 του Ν. 2071/1992 ορίζει ότι οι συνθήκες ακούσιας νοσηλείας οφείλουν να εξυπηρετούν τις ανάγκες της θεραπείας, η ποινική νομοθεσία από την πλευρά της (άρθρα 69 και 70 του ΠΚ) δεν κάνει αναφορά στη θεραπεία του ακαταλόγιστου δράστη και ενδιαφέρεται μόνο για τη δημόσια ασφάλεια (Παρασκευόπουλος Ν., Κοσμάτος Κ., 1997).

Ο σκοπός του συγκεκριμένου μέτρου είναι η ασφάλεια των πολιτών. Η νοσηλεία του ψυχικά πάσχοντα προφυλάσσει τους πολίτες από την επικίνδυνη συμπεριφορά και είναι ανάλογη της βαρύτητας και του είδους του εγκλήματος που έχει διαπραχθεί. Η συνέχιση ή όχι του μέτρου εξαρτάται από το βαθμό επικινδυνότητας του εγκλείστου, ακόμη και αν οι ψυχίατροι συνηγορούν υπέρ της παύσης του μέτρου ή επιβεβαιώνουν την αδυναμία παροχής κατάλληλης θεραπευτικής αντιμετώπισης του ψυχιατρικού ιδρύματος. Επιπλέον, η άρση του καταλογισμού, ο χαρακτηρισμός και η θεσμική μεταχείριση του ψυχικά ασθενή ως «ακαταλόγιστου», αφαιρεί από το δράστη την ευθύνη για την πράξη του, καθώς τη θεωρεί άνευ κινήτρου και νοήματος, υποβαθμίζοντας κατά αυτόν τον τρόπο την προσωπικότητα και τη βούληση του. Η ακούσια νοσηλεία ως μέτρο ασφαλείας αποτελεί ποινή, αλλά ο ασθενής δεν έχει τα δικαιώματα του ποινικού κρατουμένου και θέτει σε δοκιμασία τη φιλελεύθερη λειτουργία του ποινικού δικαίου σε σχέση με την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων.

Ο συγκεκριμένος τύπος ακούσιας νοσηλείας δεν λειτουργεί ως τιμωρία για το άτομο, ούτε το ψυχιατρείο έχει το ρόλο της φυλακής. Ο ασθενής δεν στερείται θεραπευτικής προσέγγισης, ακόμη και αν κρίθηκε ένοχος για την εγκληματική πράξη που τέλεσε. Το Συμβούλιο της Ευρώπης επισημαίνει την ποιότητα στο επίπεδο νοσηλείας σαν κριτήριο που διασφαλίζει και προκρίνει το στόχο της σωφρονιστικής επιτήρησης. Στην Ελλάδα, η Ειδική Επιτροπή Ελέγχου και Προστασίας των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Ψυχιατρικές Διαταραχές με το σχετικό έγγραφο 7/19/01.2005 προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης όρισε ότι τα Ψυχιατρικά καταστήματα κρατουμένων πρέπει να αποτελούν πραγματικές Μονάδες Ψυχικής Υγείας.

Η κρίση περί της ικανότητας για καταλογισμό

Η δικαστική αντιμετώπιση των ψυχοπαθών εγκληματιών και όσων έχουν ψυχοπαθητική προσωπικότητα εν γένει, αποτελεί αναμφισβήτητο ένα από τα πιο σημαντικά και πολύπλοκα ζητήματα του Ποινικού Δικαίου. Προκειμένου ο δικαστής να αντιμετωπίσει το αδιέξοδο που προκύπτει, καλείται στην ποινική δίκη ο ψυχίατρος - πραγματογνώμονας, ο οποίος, μέσω των ειδικών γνώσεων που κατέχει στο πεδίο της Ψυχιατρικής επιστήμης, εξετάζει τη διανοητική υγεία του κατηγορουμένου ώστε να εκφέρει κρίση αναφορικά με την ικανότητα αυτού για καταλογισμό.

Η ψυχιατρική έρευνα - η οποία έχει ως βάση την κλινική εξέταση, πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο δια της συνεντεύξεως και ολοκληρώνεται μέσω της νευρολογικής εξετάσεως, η οποία εισφέρει βιολογικά στοιχεία και παράλληλα αμβλύνει την υποκειμενικότητα της συνεντεύξεως - αποτέλεσε την πρώτη και κλασική μορφή εξέτασεως του ψυχικού κόσμου του εγκληματία προς διακρίβωση της ικανότητας αυτού για καταλογισμό.

Οι διατάξεις του Π.Κ. που αναφέρονται στην ικανότητα προς καταλογισμό επιβάλουν κατ' αρχήν την εξέταση της προσωπικότητας του δράστη. Ειδικότερα το άρθρο 33 § 1 ορίζει ότι «η πράξη που τέλεσε κωφάλαος δεν του καταλογίζεται αν κριθεί ότι δεν είχε την απαιτούμενη πνευματική ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψη του για το άδικο αυτό». Είναι προφανές ότι η διαπίστωση αυτής της διανοητικής ικανό-

τητας δεν μπορεί να γίνεται μόνο από τον δικαστή, ο οποίος έχει ως μοναδικά εφόδια την κοινή πείρα και λογική, εφόσον η σύγχρονη επιστήμη παρέχει τα μέσα διερευνησεως και εμβαθύνσεως στην πνευματική λειτουργία του προσώπου έτσι ώστε να είναι δυνατή η εξαγωγή ακριβών συμπερασμάτων αναφορικά με την κατάσταση της. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή της διατάραξης της συνειδήσεως, η συνδρομή των οποίων αίρει τον καταλογισμό καθώς ο δράστης στερείται της ικανότητας να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψη του για το άδικο αυτό (άρθρο 34 Π.Κ.). Στις περιπτώσεις αυτές, η κρίση του δικαστή σχετικά με την ικανότητα του δράστη προς καταλογισμό θα πρέπει να βασίζεται στα πορίσματα της ειδικής ψυχολογικής, ιατρικής και ψυχιατρικής εξέτασης του κατηγορουμένου.

Ο καταλογισμός αφορά στη σύνδεση μια άδικης πράξης με ένα ορισμένο πρόσωπο στο οποίο μπορεί αυτή να αποδοθεί και το οποίο υπέχει για αυτή ποινική ευθύνη. Στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα δεν περιλαμβάνεται κάποιος θετικός ορισμός της ικανότητας προς καταλογισμό. Με εξαίρεση τους ανηλίκους, για τους οποίους προβλέπονται ειδικές ρυθμίσεις (άρθρα 121 κ.ε. Π.Κ.) ο ποινικός νομοθέτης θέτει ως βάση την παραδοχή ότι όλοι είναι καταρχήν ικανοί για καταλογισμό και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί ορισμένα πρόσωπα να κριθούν ανίκανα προς καταλογισμό.

Η περίπτωση της ανικανότητας για καταλογισμό προβλέπεται στο άρθρο 34 Π.Κ., το οποίο ορίζει ότι: «Η πράξη δεν καταλογίζεται στον δράστη αν, όταν την διέπραξε, λόγω νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή διατάραξης της συνείδησης, δεν είχε την ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψη του για το άδικο αυτό». Η κρίση περί της ανικανότητας για καταλογισμό γίνεται με βάση τρία κριτήρια: το βιολογικό, το ψυχολογικό και το μικτό. Κατά το βιολογικό κριτήριο αρκεί για την κατάφαση περί της ανάγκης της συνολικής εξέτασης της προσωπικότητας του εγκληματία και τα προβλήματα που αυτή παρουσιάζει της ανικανότητας για καταλογισμό η διάγνωση ότι ο δράστης τελούσε υπό ορισμένη παθολογική βιολογική κατάσταση, όπως για παράδειγμα κάποια σωματική ασθένεια. Σύμφωνα με το ψυχολογικό κριτήριο, κρίσιμο στοιχείο για τη διαπίστωση της ανικανότητας προς καταλογισμό αποτελεί η ψυχική και βουλητική κατάσταση του δράστη, χωρίς να γίνεται οποιαδήποτε αναφορά σε βιολογικά - παθολογικά δεδομένα, γεγονός που προκαλεί ασάφειες και κατ'επέκταση μπορεί να οδηγήσει σε ανασφάλεια δικαίου, καθώς λείπει το επιστημονικά ελέγξιμο μέτρο των βιολογικών - ψυχοπαθολογικών κριτηρίων. Το τρίτο κριτήριο βάση του οποίου ρυθμίζεται η ανικανότητα προς καταλογισμό είναι το μικτό ή σύνθετο, το οποίο χρησιμοποιεί ο Π.Κ. στα άρθρα 34 και 36, διότι κατά την κρατούσα άποψη αποτελεί την καλύτερη δυνατή λύση σε επίπεδο πρακτικής δικαιοσύνης.

Το μικτό κριτήριο αποτελεί σύνθεση των άλλων δύο κριτηρίων που χρησιμοποιούνται για τη διάγνωση της ανικανότητας προς καταλογισμό. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στο πλαίσιο των άρθρων 34 και 36 Π.Κ. γίνεται λόγος για μία «διώροφη κατασκευή» της διαμορφωμένης σύμφωνα με το μικτό κριτήριο ανικανότητας προς καταλογισμό. Στον πρώτο όροφο αυτής της κατασκευής περιλαμβάνονται οι βιολογικές προϋποθέσεις και στον δεύτερο οι ψυχολογικές προϋποθέσεις, η συνδρομή των οποίων συνεπάγεται την εφαρμογή των άρθρων 34 και 36 Π.Κ. Αρχικά ελέγχεται αν συντρέχουν οι βιολογικές προϋποθέσεις των ως άνω άρθρων (νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών ή διατάραξη της συνείδησης) και σε καταφατική περίπτωση ο έλεγχος προχωρά στη διαπίστωση της συνδρομής των ψυχολογικών προϋποθέσεων (αν δηλαδή ο δράστης στερούνταν της ικανότητας να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψη του για το άδικο αυτό). Όπως προκύπτει τόσο από τη διατύπωση του νόμου όσο και από την πρακτική εφαρμογή, οι ψυχολογικές προϋποθέσεις για τη συνδρομή των άρθρων 34 και 36 Π.Κ. συνιστούν επακόλουθο των βιολογικών προϋποθέσεων που τις προκαλούν. Με άλλα λόγια η «βιολογική» προϋπόθεση και το «ψυχολογικό» επακόλουθο τελούν σε σχέση αιτίου και αποτελέσματος,

συνθέτοντας ένα ενιαίο πλέγμα παραγόντων που επιδρά στην ικανότητα ενός προσώπου για καταλογισμό μειώνοντάς την ουσιωδώς ή αποκλείοντάς την πλήρως.

Υπό την έννοια της διάταξης του άρθρου 34 Π.Κ. ως «νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών» λογίζεται κάθε μορφής διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών από παθολογικά αίτια, δηλαδή κάθε ασθένεια της διάνοιας, όπως είναι για παράδειγμα οι ψυχικές νόσοι υπό στενή έννοια, η φρενοβλάβεια υπό ευρεία έννοια καθώς και άλλες βαριές ψυχικές ανωμαλίες ή αλλοιώσεις. Ως «διατάραξη της συνειδήσεως» θεωρείται κάθε ψυχική διαταραχή που δεν πηγάζει από παθολογική κατάσταση του εγκεφάλου, αλλά μπορεί να εμφανιστεί με παροδική μορφή και σε άτομα που κατά τα άλλα είναι ψυχικά υγιή. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων αποτελούν η μέθη του ύπνου, η υπνοβασία, η υπέρμετρη και αιφνίδια υπερδιέγερση συναισθήματος κ.α.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η νομική έννοια της «νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών» δεν περιορίζεται στην έννοια της νόσου κατά την ιατρική ορολογία, αλλά εκλαμβάνεται με ευρεία έννοια, που περιλαμβάνει και άλλες καταστάσεις. Έχει κριθεί ότι υπό τον όρο αυτό νοούνται όλες οι μορφές παραφροσύνης ή ολιγοφρένειας (ψυχώσεις, ψυχοπάθειες, νευρώσεις). Μεταξύ άλλων «νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών» είναι δυνατό να προκαλέσουν οι διάφορες μορφές ψυχώσεων (τοξικές, οργανικές, ενδογενείς). Οι ενδογενείς δε ψυχώσεις όπως η μανιοκαταθλιπτική ψύχωση, η σχιζοφρένεια ή οι κυκλοθυμικές ψυχώσεις στις περισσότερες περιπτώσεις αίρουν τον καταλογισμό. Επιπλέον στην κατηγορία αυτή υπάγονται και οι νευρώσεις, οι οποίες συνιστούν ψυχικές ανωμαλίες οφειλόμενες σε μια σημαντική ποσοτική απόκλιση ορισμένων στοιχείων της προσωπικότητας από το κανονικό και περιλαμβάνουν κυρίως φοβίες, αγχώδεις αντιδράσεις, υστερία ή μανία καταδίωξης. Τέλος, η έννοια της «νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών» περικλείει και μεγάλο μέρος των ψυχικών παθήσεων ηλικιωμένων ατόμων που οφείλονται σε οργανικές αλλοιώσεις του εγκεφάλου ψυχώσεις, εγκεφαλική ατροφία κ.λπ.).

Στο πεδίο του ποινικού δικαίου η «διατάραξη της συνείδησης» έχει τη μορφή σύγχυσης και θόλωσης του δράστη, η οποία εκδηλώνεται ως σοβαρή διαταραχή είτε στη συνείδηση του εγώ του είτε στη συνείδηση του εξωτερικού του κόσμου. Η διατάραξη αυτή μπορεί να είναι υπαίτια ή ανυπαίτια. Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι καταστάσεις πάθους οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν και σε «διατάραξη της συνείδησης». Ως πάθος χαρακτηρίζεται η ψυχική κατάσταση που προέρχεται από την ένταση ορισμένου συναισθήματος ή επιθυμίας, που εκτείνεται βαθμιαία και κλιμακωτά με συνέπεια να κυριεύει το λογικό. Σε ορισμένες περιπτώσεις, βαριές καταστάσεις πάθους μπορούν να οδηγήσουν σε «διατάραξη της συνείδησης» κατά την έννοια του άρθρου 34 Π.Κ. και κατ' επέκταση σε ανικανότητα για καταλογισμό.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι αν λόγω μίας από τις δύο περιγραφόμενες ψυχικές καταστάσεις ο δράστης δεν είχε την ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψη του για το άδικο αυτό, (ψυχολογικές προϋποθέσεις) τότε αυτή δεν του καταλογίζεται, ενώ σε περίπτωση που η ικανότητα του για καταλογισμό δεν είχε εκλείψει εντελώς, είχε όμως μειωθεί σημαντικά, του επιβάλλεται ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83 Π.Κ.) κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 36 Π.Κ.

Προκειμένου να εκφέρει κρίση σχετικά με την ικανότητα του δράστη για καταλογισμό, ο ψυχίατρος - πραγματογνώμονας καλείται να εξετάσει την ψυχική του κατάσταση κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης και να προβεί σε διάγνωση της πιθανής ψυχικής πάθησης του. Το έργο αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα, δεδομένου ότι, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο ερευνητής υποχρεούται να ανατρέξει στο χρόνο τέλεσης του εγκλήματος, δηλαδή σε παρελθόντα χρόνο και να συνδυάσει τα ευρήματα του με αυτά που προκύπτουν κατά τον χρόνο εξέτασης του κατηγορουμένου. Η διαδικασία αυτή ενέχει σοβαρή πιθανότητα σφαλμάτων γιατί στο διάστημα που μεσολαβεί από την διάπραξη του εγκλήματος έως την εξέταση του δράστη, είναι πολύ πιθανό να έχει προκύψει μεταβολή της ψυχικής του κατάστασης.

Από τη συνολική εξέταση του κατηγορουμένου σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία, όπως οι

καταθέσεις μαρτύρων, καθώς και ιατρικά έγγραφα που αφορούν τη φύση και πορεία της νόσου από την οποία τυχόν πάσχει ο δράστης, ο ψυχίατρος - πραγματογνώμονας προσπαθεί να διαπιστώσει τη συνδρομή των βιολογικών προϋποθέσεων, ενώ ταυτόχρονα μπορεί με τα πορίσματα του να βοηθήσει σε μεγάλο βαθμό το δικαστή να διαμορφώσει την κρίση του σχετικά με την ύπαρξη ή μη των ψυχολογικών προϋποθέσεων άρσης ή ελάττωσης της ικανότητας για καταλογισμό κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης.

Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι το ζήτημα του εάν ο ψυχίατρος - πραγματογνώμονας έχει τη δυνατότητα να αποφανθεί όσον αφορά και στις δύο κατηγορίες κριτηρίων που προβλέπουν τα άρθρα 34 και 36 Π.Κ. («βιολογικά» και «ψυχολογικά») είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο και επ' αυτού έχουν διατυπωθεί αντικρουόμενες απόψεις.

Τέλος, αξίζει να γίνει μία μικρή αναφορά στο πρόβλημα της ικανότητας προς καταλογισμό των αποκαλούμενων «ψυχοπαθητικών» ή «ψυχικώς ανωμάτων» εγκληματιών, δηλαδή δραστών οι οποίοι εμφανίζουν «ψυχοπαθητική προσωπικότητα». Στις περιπτώσεις αυτές ο δικαστής βρίσκεται αντιμέτωπος με ιδιαίτερα προβλήματα διότι η «ψυχική ανωμαλία» των ατόμων αυτών δε συνιστά παθολογική ψυχική κατάσταση και δεν μπορεί να διαγνωστεί μέσω της κλινικής εξέτασης. Ακόμα δε και η προσφυγή του δικαστή στον ειδικό ψυχίατρο - πραγματογνώμονα δεν μπορεί να δώσει αποτελεσματική λύση στο πρόβλημα της ποινικής αντιμετώπισης των «ψυχοπαθητικών» ατόμων, κυρίως λόγω της αδυναμίας εξερεύνησης του ψυχικού τους κόσμου η οποία να καταλήγει σε ασφαλή για το δικαστή συμπεράσματα.

Η συνεργασία ανάμεσα στο δικαστή και στον ψυχίατρο- πραγματογνώμονα

Η οριοθέτηση της δικαιοδοσίας και ο καθορισμός των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στο δικαστή και στον ψυχίατρο - πραγματογνώμονα αποτελεί ένα ιδιαίτερα δυσχερές ζήτημα, το οποίο είναι αντικείμενο εκτενών συζητήσεων. Τούτο οφείλεται στο γεγονός ότι τα δύο αυτά πρόσωπα προέρχονται από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους και χρησιμοποιούν διαφορετική επιστημονική ορολογία, η οποία δεν επικαλύπτεται, με συνέπεια να μην γίνεται εύκολα κατανοητή από την πλευρά που στερείται ανάλογης πείρας και γνώσεων. Έτσι ο δικαστής αντιμετωπίζει δυσκολία στην κατανόηση αμιγώς ψυχιατρικών όρων και αντίστοιχα ο ψυχίατρος- πραγματογνώμονας παρουσιάζει έλλειμμα όσον αφορά στην κατανόηση νομικών εννοιών.

Ο ψυχίατρος-πραγματογνώμονας, βάσει της σχετικής δικαστικής παραγγελίας, συνδράμει το δικαστήριο στην αξιολόγηση του αποδεικτικού ερωτήματος που ανακύπτει αναφορικά με την ικανότητα του κατηγορουμένου προς καταλογισμό. Στηριζόμενος στις ειδικές επιστημονικές του γνώσεις καταθέτει τα στοιχεία που συνέλεξε από την παρατήρηση και συνολική εξέταση του δράστη, βάσει των οποίων η διαπιστωθείσα ψυχική απόκλιση ή ανωμαλία συνδέεται με συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη και αποφαίνεται αν αυτή είναι ικανή να επηρεάσει την ικανότητα του δράστη να διακρίνει το άδικο της πράξης του ή να συμμορφωθεί σύμφωνα με τη διάκριση αυτή.

Ειδικότερα, η διάγνωση των «βιολογικών» προϋποθέσεων των άρθρων 34 και 36 Π.Κ. (νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών ή διατάραξη της συνειδήσεως) αποτελεί κατά βάση έργο του ψυχίατρο-πραγματογνώμονα. Ο οποίος θα χαρακτηρίσει και θα εκτιμήσει τη βαρύτητα της διαπιστούμενης ψυχικής ασθένειας ή ανωμαλίας του δράστη και θα καταθέσει ενώπιον του δικαστή τα πορίσματα της έρευνάς του. Παράλληλα, οφείλει να τον ενημερώσει για την προσωπικότητα του δράστη συνολικά κατά το χρόνο τέλεσης της κρινόμενης πράξης, κατά τρόπο ώστε να είναι απόλυτα ακριβής και κατανοητή στο δικαστή η περιγραφή της ψυχικής κατάστασης στην οποία βρισκόταν ο δράστης κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης του. Εντούτοις, η αξιολόγηση σχετικά με το αν οι διαπιστώσεις του πραγματογνώμονα σε σχέση με την ψυχική υγεία του δράστη πράγματι εμπίπτουν σε κάποιο από τα «βιολογικά» κριτήρια που προβλέπουν τα άρθρα 34

και 36 Π.Κ. υπόκειται στην κρίση του δικαστή.

Όσον αφορά στην κρίση περί της συνδρομής των «ψυχολογικών» προϋποθέσεων των ως άνω άρθρων, αυτή εμπίπτει στην αρμοδιότητα του δικαστή, ο οποίος όμως θα πρέπει για τη διατύπωση της να λαμβάνει υπόψη του και την απάντηση του πραγματογνώμονα στο ζήτημα αυτό. Εφόσον δε η ανικανότητα ή η περιορισμένη ικανότητα για καταλογισμό του δράστη αποτελεί νομικό ζήτημα, η τελική κρίση σχετικά με τη συνδρομή τόσο των «βιολογικών» όσο και των «ψυχολογικών» προϋποθέσεων αυτής, που αποτυπώνονται στα άρθρα 34 και 36 Π.Κ., ανήκει αποκλειστικά στο δικαστή, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι για τη διαμόρφωσή της αξιοποιεί τα στοιχεία που εισφέρει στη δίκη ο ψυχίατρος-πραγματογνώμονας.

Ένας ακόμη παράγοντας από τον οποίο εξαρτάται η συνεργασία μεταξύ δικαστή και ψυχιάτρου-πραγματογνώμονα είναι η ιδιότητα υπό την οποία ο τελευταίος διεξάγει την πραγματογνωμοσύνη και παρουσιάζεται στο δικαστήριο. Ο δικαστής δείχνει περισσότερη εμπιστοσύνη στα πορίσματα μιας πραγματογνωμοσύνης όταν το πρόσωπο που τη διενεργεί είναι ψυχίατρος που ασκεί δημόσιο λειτούργημα και εκπροσωπεί στο δικαστήριο αρμόδιο ειδικό επιστημονικό ίδρυμα, σε αντίθεση με την περίπτωση που ο τελευταίος ενεργεί στο πλαίσιο της ιδιωτικής επαγγελματικής του δραστηριότητας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στην πρώτη περίπτωση η διενέργεια πραγματογνωμοσύνης αποτελεί το κύριο έργο ψυχιάτρου με ειδικευση στη Δικαστική Ψυχιατρική και όχι πάρεργο ιδιώτη ιατρού που ασκεί την Κλινική Ψυχιατρική. Ως εκ τούτου, το κύρος με το οποίο ο ειδικευμένος στο αντικείμενο της Δικαστικής Ψυχιατρικής πραγματογνώμονας διεξάγει τις απαραίτητες έρευνες για τη σύνταξη της σχετικής έκθεσης πραγματογνωμοσύνης, είναι σαφώς αυξημένο έναντι του ιδιωτικά εργαζόμενου ψυχιάτρου.

Η αποδεικτική αξία της πραγματογνωμοσύνης

Παρατηρήσεις αναφορικά με την υποχρεωτικότητα της ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης. Τα πορίσματα της ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης αντιμετωπίζονται στη δικαστηριακή πρακτική με μεγάλη δυσπιστία. Συνήθως τα δικαστήρια περιορίζουν σημαντικά τις περιπτώσεις στις οποίες γίνεται δεκτός ο αποκλεισμός ή μείωση της ικανότητας για καταλογισμό, ενώ σε πολλές περιπτώσεις καταφεύγουν στη μέση οδό του ελαττωμένου καταλογισμού, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 36 του Π.Κ., για να αποφύγουν να δεχθούν το ακαταλόγιστο του δράστη.

Νομοθετικό πλαίσιο του ακουσίου εγκλεισμού πάσχοντα από ψυχικές διαταραχές

Στα αδιέξοδα αυτά των προγενέστερων νομοθετημάτων σχετικά με την ακούσια νοσηλεία σε ψυχιατρικό ίδρυμα ήρθε να δώσει κάποιες λύσεις το κεφ. 6 του Ν. 2071/92. Καθιερώνοντας εγγυήσεις δικαστικού ελέγχου της νοσηλείας (άρθρο 96), οριοθετώντας σαφείς προϋποθέσεις ακούσιας εισαγωγής σε Μονάδα Ψυχικής Υγείας (άρθρο 95), ορίζοντας σύντομες προθεσμίες δικαιοδοτικού ελέγχου (άρθρο 96), παρέχοντας δικαιώματα στο φερόμενο ως ασθενή (άρθρα 96 και 97), ορίζοντας ανώτατο χρόνο ακούσιας νοσηλείας (άρθρο 99) και αναγνωρίζοντας ως πρωταρχικές τις θεραπευτικές ανάγκες της νοσηλείας (άρθρο 98), δημιούργησε μια νέα πραγματικότητα νομοθετικής αντιμετώπισης της ψυχικής ασθένειας που κινείται στο πνεύμα του Κράτους Δικαίου και των διατάξεων της ΕΣΔΑ (Παρασκευόπουλος & Κοσμάτος, 1997).

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Ν. 2071/92, προϋποθέσεις της ακούσιας νοσηλείας είναι α) η ύπαρξη ψυχικής διαταραχής, η ανικανότητα κρίσης του ψυχικά πάσχοντα για το συμφέρον της υγείας του και η έλλειψη νοσηλείας του να έχει συνέπεια τον αποκλεισμό της θεραπείας του ή

την χειροτέρευση της κατάστασης της υγείας του ή β) η αποτροπή πράξεων βίας κατά του ίδιου ή τρίτων. Την εισαγωγή μπορούν να ζητήσουν συγγενείς ορισμένου βαθμού και σε επείγουσες περιπτώσεις αυτεπάγγελτα ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών. Η αίτηση πρέπει να συνοδεύεται από αιτιολογημένες γνωματεύσεις δύο ψυχιάτρων. Εάν οι δύο γνωματεύσεις συμφωνούν ο εισαγγελέας ζητά τη μεταφορά του ψυχικά πάσχοντα σε κατάλληλη μονάδα ψυχικής υγείας. Σε περίπτωση που η εξέταση του ψυχικά πάσχοντα είναι ανέφικτη ο εισαγγελέας μπορεί να διατάξει τη μεταφορά του για εξέταση σε δημόσια ψυχιατρική κλινική, όπου μπορεί να μείνει για παρατήρηση μέχρι 48 ώρες. Ο ψυχικά πάσχων πρέπει να ενημερώνεται αμέσως μετά την ακούσια εισαγωγή του για τα δικαιώματά του (διορισμός συνηγόρου και τεχνικού συμβούλου, εμφάνιση στο δικαστήριο, δικαίωμα άσκησης ένδικων μέσων για την έφεση και ανακοπή της ακούσιας εισαγωγής, επανέλεγχος της ψυχικής του υγείας κ.τ.λ.) και να συντάσσεται ανάλογο πρακτικό που υπογράφει ο ίδιος ή ο συνοδός του, εάν ο ίδιος δεν μπορεί να υπογράψει. Μέσα σε τρεις μέρες ο εισαγγελέας εισάγει την υπόθεση στο Μονομελές Πρωτοδικείο, το οποίο πρέπει να συνεδριάσει κατά τις επόμενες δέκα μέρες για την επικύρωση ή όχι της ακούσιας νοσηλείας. Σ' αυτή τη συνεδρίαση καλείται και ο ψυχικά πάσχων πριν 48 ώρες και έχει δικαίωμα να παραστεί με δικηγόρο και ψυχίατρο ως τεχνικό σύμβουλο. Η ακούσια νοσηλεία, όταν πάψουν να συντρέχουν οι προϋποθέσεις που οδήγησαν σε αυτή, διακόπτεται και χορηγείται εξιτήριο στον ψυχικά πάσχοντα. Μετά την πάροδο 3 μηνών νοσηλείας, ο επιστημονικός διευθυντής της μονάδας και ένας ακόμα ψυχίατρος υποβάλλουν έκθεση στην εισαγγελία για να αιτιολογήσουν την περαιτέρω παράταση. Η ακούσια νοσηλεία δεν μπορεί να διαρκέσει πάνω από 6 μήνες, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις και τότε απαιτείται η σύμφωνη γνώμη τριών ψυχιάτρων (ο θεράπων ιατρός και δύο που ορίζονται από τον εισαγγελέα) (Αλεβίζος, 1997, Γεωργάκα, 2009, Κοσμάτος, 2002, Λειβαδίτης, 1994, Μπιλανάκης, 1994, Σπυρόπουλος, 1997, Τεμπέλη & Κωνσταντακόπουλος, 2003).

Προβλήματα στην εφαρμογή των διαδικαστικών προϋποθέσεων του Ν. 2071/1992 για ακούσιο εγκλεισμό.

Η ακούσια νοσηλεία στην Ελλάδα ρυθμίζεται με τον Ν. 2071/92. Κατά την εφαρμογή του νόμου, μετά από έρευνα του Συνηγόρου του Πολίτη, ανέκυψαν προβλήματα που αφορούν την διαδικασία της ακούσιας νοσηλείας των ψυχικά πασχόντων. Τα ζητήματα που ανέκυψαν είναι τα ακόλουθα:

A. Ζητήματα ιατρικών γνωματεύσεων

1) Η εξέταση των φακέλων κατέδειξε ότι σε ποσοστό 98% περίπου επί του συνόλου των έγκυρων παρατηρήσεων οι ιατρικές γνωματεύσεις υπογράφονται από δύο ψυχιάτρους.

Ωστόσο, προέκυψε ότι σε κανένα από τα ιατρικά σημειώματα δεν αναγράφεται η υπηρεσιακή θέση των γιατρών που εξέτασαν τον ασθενή. Στο κείμενο της γνωμάτευσης αναφέρονται τα ονόματά τους και η ειδικότητά τους ως «ψυχιάτρων», αλλά στην υπογραφή δεν αναφέρεται ο υπηρεσιακός βαθμός τους. Η αναφορά στο όνομα και τον υπηρεσιακό βαθμό των ψυχιάτρων επιβάλλεται, διότι με βάση το άρθρο 96 παράγρ.7 του Ν. 2071/92 ορίζεται ότι το δικαστήριο, αν κρίνει ότι οι γνωματεύσεις των δύο ψυχιάτρων διαφοροποιούνται μεταξύ τους ή δεν είναι πειστικές ή ο επιστημονικός διευθυντής του νοσοκομείου στο οποίο έχει εισαχθεί ο ασθενής διατυπώνει αντίθετη προς τις γνωματεύσεις γνώμη, διατάζει την εξέταση του ασθενή και από άλλο ψυχίατρο. Προτιμάται επίκουρος καθηγητής τουλάχιστον ή επιστημονικός διευθυντής Δημόσιας Μονάδας Ψυχικής Υγείας ή ο νόμιμος αναπληρωτής του.

Επίσης προέκυψε ότι στις μισές περιπτώσεις επί του συνόλου των έγκυρων παρατηρήσεων ακούσιων εγκλεισμών, η ιατρική γνωμάτευση δεν ήταν αιτιολογημένη, αναφορικά με την ύπαρξη ή όχι συγκεκριμένης ψυχικής διαταραχής. Ο ψυχίατρος έχει τον ρόλο του πραγματογνώμονα και

η κρίση του είναι εκείνη που θα απαντήσει στο «ερώτημα» του εισαγγελέα για ακούσια ή μη νοσηλεία του «ασθενούς» βάσει των προϋποθέσεων του νόμου (2071/92).

B. Μεταφορά ασθενών από την Αστυνομία

Ένα άλλο ζήτημα που προέκυψε ήταν ότι σε ποσοστό 97% περίπου επί των έγκυρων παρατηρήσεων η μεταφορά των ασθενών έγινε από την αστυνομία. Στις εν γένει διατάξεις δεν προβλέπεται ρητά η υποχρέωση μεταφοράς και ο τρόπος μεταχείρισης των διακομιζόμενων ασθενών από το αστυνομικό προσωπικό. Η πρακτική αυτή φαίνεται ότι βασίζεται στο γεγονός ότι ο εισαγγελέας απευθύνεται προς το αστυνομικό τμήμα και όχι προς το ΕΚΑΒ. Η αντιμετώπιση των ψυχικά πασχόντων ως επικινδύνων για τη δημόσια τάξη κι ασφάλεια εκδηλώνεται με τη μεταγωγή τους με περιπολικό ή με κλούβα, τη χρήση χειροπέδων (ενεργοποίηση του άρθρου 147 του ΠΔ 141/91) και τη συνοδεία τους από αστυνομικό προσωπικό, ακόμη και όταν η θέα του ένστολου προσωπικού είναι παράγοντας να αυξήσει την ταραχή τους και τα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουν ή να επιδεινώσει την κατάσταση της υγείας τους. Επίσης η Σύμβαση του Οβιέδο (ν. 2619/98, άρ. 716), καταργώντας το κριτήριο της επικινδυνότητας, κατέστησε σαφές ότι ως λόγος ακούσιας νοσηλείας μένει μόνο η ψυχική διαταραχή και η ανάγκη νοσηλείας, γεγονός ωστόσο που μάλλον δεν έχει γίνει αντιληπτό από τις εισαγγελικές και δικαστικές αρχές της χώρας. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και ο νέος Κ.Ι.Δ. (ν.3418/05, άρ. 28 παρ. 8) όπου η θεραπευτική ανάγκη και η ψυχική διαταραχή, τίθεται ως προϋπόθεση της αναγκαστικής νοσηλείας. Οι διατάξεις της Σύμβασης του Οβιέδο και αυτές του Κ.Ι.Δ. υπερισχύουν του ν.2071/92, καθώς η μεν πρώτη υπερισχύει βάσει ρητής διάταξης του Συντάγματος (άρ. 28) ενώ και οι δύο ως μεταγενέστεροι νόμοι (Φυτράκης Ε., 2007). Το άρθρο 96 παρ. 2 Ν. 2071/92 επιτάσσει την αξιοπρεπή μεταφορά των ακούσια εγκλεισμένων ασθενών, η οποία θα συνεπαγόταν να γίνει είτε με ασθενοφόρο είτε με συμβατικά αυτοκίνητα (όπως προβλέπεται στα Προγράμματα Παρέμβασης στην Κρίση) και με τη συνοδεία νοσηλευτών. Ο ασθενής πρέπει να ενημερώνεται για την πορεία του, την ακολουθούμενη φαρμακευτική αγωγή, την αναγκαιότητα της νοσηλείας του και την δυνατότητα διορισμού τεχνικού συμβούλου και συνηγόρου.

Προσωπικά δεδομένα στην ψυχική υγεία.

Στην σύγχρονη εποχή έχει καταστεί περισσότερο από σαφές πως η ψυχική υγεία των ανθρώπων αποτελεί αγαθό υψίστης σημασίας και αξίας και για την σωματική υγεία των ατόμων, την υγεία των κοινωνικών ομάδων και των χωρών. Η ανησυχία που έχει προκληθεί σε παγκόσμιο επίπεδο από την αύξηση των ψυχικών διαταραχών ανάγκασε παγκόσμιους οργανισμούς, αλλά και τις κυβερνήσεις πολλών χωρών να προβληματιστούν και να αναζητήσουν τρόπους αντιμετώπισης των πολλαπλών προβλημάτων που προκύπτουν από τις ψυχικές διαταραχές.

Η προστασία και η βελτίωση της ψυχικής υγείας των ανθρώπων για να είναι αποτελεσματική απαιτεί την ανάπτυξη και εφαρμογή αντίστοιχων μέτρων πολιτικής, όπως η ανεμπόδιστη πρόσβαση του συνόλου των πολιτών στις κατάλληλες υπηρεσίες παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας, η ποιοτική περίθαλψη και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ασθενών. Παράλληλα, σημαντικό και αναπόσπαστο κομμάτι του έργου της προστασίας και βελτίωσης της ψυχικής υγείας μιας κοινωνίας αποτελεί και η πλήρης και αντικειμενική καταγραφή των στοιχείων της ψυχικής υγείας των κοινοτήτων, ο συνεχής έλεγχος και αξιολόγηση των συστημάτων ψυχικής υγείας, η μείωση των παραγόντων που οδηγούν στις ψυχικές διαταραχές, η έρευνα και η ενδυνάμωση των ατομικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των ατόμων μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων και προγραμμάτων προαγωγής της ψυχικής υγείας. Η χάραξη της πολιτικής για την ψυχική υγεία

πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της πολιτικής για την υγεία, την πρόνοια και την κοινωνία γενικότερα. Επίσης, η πολιτική για την ψυχική υγεία θα πρέπει να προάγει τα δικαιώματα των ασθενών όπως η ισότητα και η εξάλειψη των διακρίσεων, το απαραβίαστο της προσωπικής ζωής, η αυτονομία, η σωματική ακεραιότητα, το δικαίωμα πληροφόρησης και συμμετοχής, η ανεξιθρησκεία, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και της ελεύθερης κίνησης. Πολύ συχνά τα παραπάνω δικαιώματα αγνοούνται, δεν εφαρμόζονται κατάλληλα μέτρα και παραβιάζονται και υιοθετούνται στερεοτυπικές στάσεις και συμπεριφορές τόσο από το γενικό πληθυσμό, όσο κάποιες φορές και από επαγγελματίες στην παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας και στο σχεδιασμό αντίστοιχων μέτρων πολιτικής. Η ψυχική διαταραχή δεν μπορεί να αποτελέσει μέτρο για την άνιση μεταχείριση των ψυχικώς πάσχοντων. Οι ψυχικώς πάσχοντες πρέπει να αντιμετωπίζονται από την πολιτεία με ισότητα στην εργασία, εκπαίδευση και εν γένει στην κοινωνία. Για την ακούσια νοσηλεία απαιτείται το άτομο να πάσχει από ψυχική διαταραχή και να καθίσταται επικίνδυνο για το περιβάλλον του και για τον εαυτό του. Η ανικανότητα του ατόμου που πάσχει από ψυχική διαταραχή πρέπει να εξατομικεύεται. Το πρόσωπο που ορίζεται ως εκπρόσωπος του ατόμου, που πάσχει από ψυχικές διαταραχές πρέπει να φροντίζει και να μεριμνά για το συμφέρον του εκπροσωπούμενου του. Ο επεξεργαστής των δεδομένων των ατόμων που πάσχουν από ψυχικές διαταραχές οφείλει να επεξηγεί στον πάσχοντα όλα τα δεδομένα που τον αφορούν στο πλαίσιο της ικανότητας αυτού να αντιληφθεί τα δεδομένα που τον αφορούν, τους λόγους της ακούσιας νοσηλείας του και την λαμβανόμενη θεραπευτική αγωγή. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα του, μετά τον χρόνο της θεραπείας του. Η υποχρέωση αυτή υφίσταται για τον επαγγελματία υγείας και κατά τον χρόνο νοσηλείας του ψυχικά πάσχοντα. Ένας ψυχικά ανάπηρος μπορεί να είναι λειτουργικός στην κοινότητα μέχρι την εκδήλωση της νόσου και κυρίως λόγω της άρνησης λήψης σχετικής αγωγής. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων του ψυχικά ασθενούς αποτελεί βασική νομική υποχρέωση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας. Η εξέλιξη της τεχνολογίας στη σύγχρονη εποχή και οι δυνατότητες επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, έχουν καταστήσει πλέον τη διαφύλαξη του ιατρικού απορρήτου και των προσωπικών δεδομένων που αφορούν την ψυχική υγεία κάθε προσώπου, τα οποία υπάγονται στην κατηγορία των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, ως ιδιαίτερη νομική υποχρέωση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, όπως είναι οι ψυχίατροι, οι νομικοί, οι ψυχολόγοι, οι κοινωνικοί λειτουργοί, κ.ο.κ.).

Κατ' εξαίρεση σε κάποιες περιπτώσεις μεμονωμένα επιτρέπεται η άρση του ιατρικού απορρήτου. Στις προαναφερθείσες περιπτώσεις αυτές απαιτείται να συντρέχει κίνδυνος για τη ζωή του ασθενή ή τη ζωή άλλων, γεγονός που δύναται να κρίνει μόνο ο επαγγελματίας ψυχίατρος. Ακόμη όμως και στις περιπτώσεις αυτές ο επαγγελματίας οφείλει να έχει ενημερώσει πρωτίστως τον ασθενή για τις ενέργειες που πρόκειται να πράξει.

Εκ των παραπάνω, προκύπτει ένα πλέγμα υποχρεώσεων των επαγγελματιών ψυχικής υγείας που συνδέεται μεν με την τήρηση του απορρήτου εκ μέρους τους, αλλά και με την υποχρέωσή αυτών να γνωστοποιούν στους ψυχικά ασθενείς νομική (αλλά και ηθική) τους αυτή υποχρέωση.

Το δικαίωμα στην αποκατάσταση

Είναι έκδηλο ότι στη δύσκολη περίοδος που διανύει η οικονομία μας, τα άτομα με ψυχικά προβλήματα, έχουν πολλές δυσκολίες στην κοινωνικοοικονομική τους επανένταξη.

Η παρούσα οικονομική κατάσταση σε συνδυασμό με το στίγμα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας δημιουργούν αναγκαιότητα για την άμεση λήψη ουσιαστικών και αποτελεσματικών μέτρων που θα υποβοηθούν την ψυχοκοινωνική τους αποκατάσταση.

Η Ψυχοκοινωνική Αποκατάσταση στοχεύει στο να βοηθά τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας να απολαμβάνουν πλήρως το σύνολο των δικαιωμάτων τους, όπως αυτά απορρέουν από

τα διεθνή κείμενα και την εθνική νομοθεσία.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση αποτελεί μια διαδικασία η οποία ενισχύει τις ευκαιρίες στα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας να επιτύχουν ένα όσο το δυνατό καλύτερο επίπεδο ανεξάρτητης λειτουργίας τους στην κοινότητα. Η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση συνεπάγεται τόσο τη βελτίωση των ικανοτήτων των ατόμων όσο και την εισαγωγή αλλαγών στο ευρύτερο περιβάλλον, ώστε να δημιουργηθούν οι συνθήκες για μια ποιοτική ζωή για ανθρώπους που έχουν βιώσει μια ψυχική διαταραχή. Στόχο της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης αποτελεί η ανάπτυξη του καλύτερου δυνατού επιπέδου λειτουργικότητας των ατόμων, αλλά και η μείωση των προβλημάτων που προέρχονται είτε από την ψυχική νόσο είτε από τον κοινωνικό περίγυρο. Βασικό λοιπόν στόχο της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης αποτελεί η μείωση του στίγματος και των διακρίσεων σε βάρος των ψυχικά πασχόντων καθώς και η προαγωγή της ισότητας και των ευκαιριών αυτών.

Έμπρακτη εφαρμογή των αρχών της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης

Στην χώρα μας και βασικό μηχανισμό επαγγελματικής αποκατάστασης των ψυχικά ασθενών, ρητά προβλεπόμενο και ρυθμιζόμενο από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο (άρθρο 12 του Ν. 2716/1999 για την ψυχική υγεία), αποτελούν οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι. Σ.Π.Ε.), οι οποίοι έχουν διττό χαρακτήρα καθώς λειτουργούν ως Μονάδα Ψυχικής Υγείας και ως κοινωνική επιχείρηση ταυτόχρονα.

Η περίθαλψη των ψυχικώς πασχόντων διακρίνεται στην εκούσια και ακούσια νοσηλεία. Η ακούσια νοσηλεία αποτελεί την εξαίρεση της μεταχείρισης του ασθενή. Ουδείς δύναται να υποβληθεί σε οιαδήποτε ιατρική πράξη χωρίς την συγκατάθεση του ασθενή. Στην περίπτωση της ακούσιας νοσηλείας απαιτείται να συντρέχει αποδεδειγμένα η επικινδυνότητα του ψυχικά πάσχοντα ως προς το κοινωνικό περιβάλλον και τον εαυτό του. Ο επαγγελματίας ψυχικής υγείας και στην περίπτωση αυτή οφείλει να ενημερώνει τον ψυχικώς πάσχοντα για την αναγκαιότητα του εγκλεισμού του σε νοσηλευτική μονάδα και την αναγκαιότητα λήψης σχετικής αγωγής. Ο ψυχικά πάσχων έχει δικαίωμα να ζητήσει κατά την ενημέρωση του την παρουσία του νόμιμου εκπροσώπου του ή του προσώπου που κρίνει αυτός ως εμπίστου για την ενημέρωση αυτού. Ο εγκλεισμός πρέπει να είναι περιορισμένος και να κατατείνει στην αποϊδρυματοποίηση ή αποασυλοποίηση του ψυχικά ασθενή και καταβολή προσπάθειας για κοινωνική επανένταξη αυτού στην κοινότητα. Ο επαγγελματίας ψυχικής υγείας οφείλει να ενημερώνει τον ασθενή είτε όταν πρόκειται για εκούσιο εγκλεισμό ή για εκούσιο για την αναγκαιότητα λήψης θεραπείας για την ανάγκη αποθεραπείας αυτού. Οι υπεύθυνοι επεξεργασίας (νοσηλευτικές μονάδες ψυχικής υγείας κλινικές κλπ) οφείλουν να τηρούν αρχείο, το οποίο να περιλαμβάνει το είδος της ψυχικής νόσου, την ληφθείσα φαρμακευτική αγωγή, τον χρόνο του εγκλεισμού αυτού στην μονάδα, και την δυνατότητα αποθεραπείας αυτού και τις υπάρχουσες δυνατότητες ένταξης στην κοινότητα. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να τηρούνται ανωνυμοποιημένα σε περίπτωση χρήσης αυτών για στατιστικούς σκοπούς. Στα δεδομένα αυτά δύναται να έχει πρόσβαση το υποκείμενο των δεδομένων του. Τα δεδομένα αυτά δύναται να χρησιμοποιηθούν ανωνυμοποιημένα για επιστημονικούς σκοπούς (βλ. Κάτιας Κασσανδρινού προσωπικά δεδομένα στην ψυχική υγεία. ΕΑΔΔ). Η ακούσια νοσηλεία διενεργείται με παραγγελία του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών σε δημόσιο φορέα για την εξέταση του ψυχικά πάσχοντα ασθενή για την διάγνωση της αναγκαιότητας της νοσηλείας του. Πρέπει να νομοθετηθεί η δυνατότητα αυτή να διεξάγεται και από ιδιωτικό φορέα ψυχικής υγείας, στις περιπτώσεις αυτές μάλιστα που ο ψυχικά ασθενής παρακολουθείται από ιδιωτικό φορέα ψυχικής υγείας. Στην περίπτωση αυτή την ανωτέρω υποχρέωση οφείλει να έχει και ο υπεύθυνος επεξεργασίας των δεδομένων του ψυχικά πάσχοντα, τα οποία να αφορούν την

γνωμάτευση του ασθενή, την λαμβανόμενη θεραπευτική αγωγή, τα αποτελέσματα της πορείας της νόσου, την διάρκεια του χρόνου νοσηλείας και την διάρκεια εξέλιξης της νόσου. Για να είναι αποτελεσματικότερη η θεραπεία αυτού. Ο επεξεργαστής των δεδομένων του ψυχικά πάσχοντα μεριμνά για την αποασυλοποίηση του ψυχικά πάσχοντα με την ένταξη αυτού σε μονάδα ημιαυτόνομης διαβίωσης. Ο επαγγελματίας ψυχικής υγείας δύναται να κρίνει σε ποια περίπτωση δύναται ο ψυχικά ασθενής να ενταγεί πλήρως στην κοινότητα εργαζόμενος σ' αυτήν και συμμετέχοντας σε όλους τους τομείς κοινωνικής διαβίωσης. Τούτο εξαρτάται από την μορφή της ψυχικής νόσου και την πορεία εξέλιξης αυτής και από την λήψη της σχετικής φαρμακευτικής αγωγής. Η ψυχική αναπηρία για τον περιπατικό ασθενή καθίσταται έκδηλη μόνο στην περίπτωση, που εκδηλωθεί αυτή, οπότε στην περίπτωση αυτή πρέπει να λειτουργήσει ο μηχανισμός εκείνος, που πρέπει να επιλυθεί ο επαγγελματίας υγείας για την πρόληψη δυσμενούς επιδράσεως του ασθενή στον ίδιο του εαυτό ή και στο περιβάλλον του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΑΣΤΙΚΟΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Τα αποδεικτικά μέσα του γαλλικού αστικού δικονομικού δικαίου που εκτελούνται από εμπειρογνώμονα

Γενικές παρατηρήσεις [1]

Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να ανακύπτουν στη διάρκεια μιας δίκης ειδικής φύσεως ζητήματα των οποίων η διευθέτηση είναι μεν απαραίτητη για τη λύση της διαφοράς, πλην, όμως, το δικαστήριο δεν έχει τις απαιτούμενες γνώσεις για να τα αντιμετωπίσει επιτυχώς, δεδομένου ότι στην εποχή μας δεν είναι δυνατόν για κανέναν να γνωρίζει επισταμένως τα πάντα. Ο δικαστής όλο και συχνότερα πρέπει να αντιμετωπίσει αντικειμενικά και αμερόληπτα θέματα που ανήκουν στην ύλη άλλων επιστημών όπως π.χ. της ιατρικής, της τοπογραφίας, της βαλλιστικής, της χημικής συνθέσεως των τροφίμων, της ψυχιατρικής, κ.ά. Για το λόγο αυτό καθίσταται απαραίτητη η συνδρομή κάποιου εμπειρογνώμονα που θα εξετάσει το συγκεκριμένο ζήτημα, θα συντάξει τη σχετική έκθεση και θα την υποβάλει στο δικαστήριο, προκειμένου το τελευταίο να διαφωτιστεί σχετικά με την επίλυση της διαφοράς που έχει αχθεί ενώπιόν του.

Αυτό, βέβαια, σημαίνει ότι όσο εξελίσσεται η επιστήμη και η τεχνολογία και επεκτείνεται το πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας, όλο και πιο συχνά θα προκύπτει η ανάγκη προσφυγής του δικαστή σε εξειδικευμένες γνώσεις εμπειρογνομώνων, γεγονός που αποβαίνει αφενός δαπανηρό για τους διαδίκους και αφετέρου χρονοβόρο για την εξέλιξη της δίκης. Προς μετριασμό αυτών των μειονεκτημάτων, ο Γάλλος δικονομικός νομοθέτης, δρώντας διορατικά και πρωτότυπα, αντί να προσπαθήσει με τη θέση σε ισχύ του νέου γαλλικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας να περιορίσει τις περιπτώσεις διάταξης του «ακριβού» και «αργού» αποδεικτικού μέσου της πραγματογνωμοσύνης, δημιούργησε δύο «φθηνότερα» και «ταχύτερα» αποδεικτικά μέσα, τη διαπίστωση (constatation) και τη γνωμοδότηση (consultation), τα οποία μαζί με την πραγματογνωμοσύνη (expertise) αποτελούν αυτό που αποκαλείται στο σύγχρονο γαλλικό αστικό δικονομικό δίκαιο ως αποδεικτικά μέσα που εκτελούνται από εμπειρογνώμονα (mesures d'instruction exécutées par un technicien). Ο εμπειρογνώμονας αυτός, ανάλογα με το αποδεικτικό μέσο που καλείται να εκτελέσει ονομάζεται, διαπιστώνων (constatant), γνωμοδοτών (consultant) ή πραγματογνώμων (expert), αντίστοιχα.

Σε συνέχεια των ανωτέρω γενικών παρατηρήσεων αξίζει να επισημανθεί (α) ότι το αντικείμενο του όποιου αποδεικτικού μέσου εκτελείται από εμπειρογνώμονα είναι πάντοτε η διαφώτιση του δικαστή μόνον επί πραγματικών περιστατικών και ποτέ επί νομικών ζητημάτων και (β) ότι η πραγματογνωμοσύνη αποτελεί στο ισχύον γαλλικό αστικό δικονομικό δίκαιο ένα είδος αποδεικτικού *ultimum refugium*, υπό την έννοια ότι το δικαστήριο μπορεί να τη διατάξει, μόνο αν κρίνει ότι δεν αρκούν τα ηπιότερα αποδεικτικά μέσα της διαπίστωσης ή της γνωμοδότησης για τη διευθέτηση του ανακύψαντος πραγματικού ζητήματος και συνακόλουθα για την ορθή επίλυση της διαφοράς.

Τέλος, η νομοτεχνική διάρθρωση των διατάξεων του γαλλικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας που αφορούν τη ρύθμιση των εξεταζόμενων αποδεικτικών μέσων είναι μεθοδικότατη. Ο Γάλλος νομοθέτης, προτάσσει ορισμένες κοινές διατάξεις που εφαρμόζονται αδιακρίτως σε όλα τα αποδεικτικά μέσα που εκτελούνται από εμπειρογνώμονα και στη συνέχεια παραθέτει την ειδικότερη

ρύθμιση της διαπιστώσεως, της γνωμοδοτήσεως και της πραγματογνωμοσύνης. Η ανάλυση που περιέχεται στις επόμενες σελίδες δεν θα μπορούσε παρά να ακολουθήσει τον ίδιο μεθοδικό δρόμο που διάλεξε και ο Γάλλος νομοθέτης, για να καταλήξει στη σύγκριση του αποδεικτικού μέσου της πραγματογνωμοσύνης μεταξύ του ελληνικού και του γαλλικού αστικού δικονομικού δικαίου.

Οι κοινές διατάξεις (art.232-248 NCPC)

Οι κοινές διατάξεις που προβλέπει ο γαλλικός Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας για κάθε αποδεικτικό μέσο που εκτελείται από εμπειρογνώμονες είναι εξαιρετικά σημαντικές, δεδομένου ότι καθορίζουν τις ευχέρειες, τις υποχρεώσεις, τις αρμοδιότητες και τα όρια που περιέχει το έργο του εκάστοτε εμπειρογνώμονα και συνακόλουθα και την ευθύνη του τελευταίου.

Ο διορισμός του εμπειρογνώμονα

Η επιλογή του προσώπου που θα εισφέρει τις ειδικές του γνώσεις στο δικαστήριο μόνο επί πραγματικών περιστατικών είτε ως διαπιστώνων, είτε ως γνωμοδοτών, είτε ως πραγματογνώμονας ανήκει στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου που διατάσσει τη διαπίστωση, τη γνωμοδότηση ή την πραγματογνωμοσύνη, αντίστοιχα. Το διορισθέν πρόσωπο πρέπει να προχωρήσει στις απαραίτητες ενέργειες προσωπικά, γεγονός που σημαίνει ότι δεν μπορεί να αναθέσει τη διενέργεια του διαταχθέντος αποδεικτικού μέσου σε άλλο τρίτο και άγνωστο στο δικαστήριο πρόσωπο. Κατ' εφαρμογήν του κανόνα αυτού, κρίθηκε άκυρη η πραγματογνωμοσύνη που δεν είχε γίνει από τον διορισθέντα πραγματογνώμονα, αλλά από τον υιό του.

Ο νόμος δίνει τη δυνατότητα να διοριστούν ως εμπειρογνώμονες και νομικά πρόσωπα, στην περίπτωση δε αυτή το συγκεκριμένο ή τα συγκεκριμένα φυσικά πρόσωπα που θα εκτελέσουν το διαταχθέν αποδεικτικό μέσο προτείνονται από τον αντιπρόσωπο του νομικού προσώπου στο δικαστήριο, το οποίο και έχει τον τελευταίο λόγο για το διορισμό τους.

Η εξαίρεση ενός διορισθέντος εμπειρογνώμονα μπορεί να γίνει ίδια πρωτοβουλία ή αιτήσει των διαδίκων για τους ίδιους ακριβώς λόγους που κρίνονται εξαιρετέοι και οι δικαστές, ενώ, προκειμένου περί νομικών προσώπων, ο λόγος της εξαίρεσης μπορεί να αφορά είτε αυτό καθαυτό το νομικό πρόσωπο είτε τα προταθέντα από αυτό και ορισθέντα από το δικαστήριο φυσικά πρόσωπα. Οι λόγοι αυτοί προβλέπονται στο άρθρο 341 NCPC και αφορούν στο σύνδεσμο του δικαστή και εν προκειμένω του εμπειρογνώμονα είτε με το αντικείμενο είτε με κάποιο εκ των υποκειμένων της δίκης. Η διαδικασία, όμως, που ακολουθείται κατά την εκδίκαση της αίτησης εξαίρεσεως ενός εμπειρογνώμονα δεν είναι ίδια με την διαδικασία της εξαίρεσης των δικαστών, δεδομένου ότι το άρθρο 234 NCPC παραπέμπει μόνο στο άρθρο 341 NCPC που προβλέπει του λόγους εξαίρεσης και όχι και στα άρθρα 341-355 NCPC που σχετίζονται με τα οικεία διαδικαστικά ζητήματα.

Η αντικατάσταση του εμπειρογνώμονα μπορεί να λάβει χώρα για τους εξής λόγους: α) αν η αίτηση περί εξαίρεσεώς του γίνει δεκτή, β) αν ο διορισθείς εμπειρογνώμονας αρνηθεί το διορισμό του, γ) αν ανακύψει κάποιο νομικό κώλυμα, όπως θα ήταν π.χ. το επαγγελματικό απόρρητο του ψυχιάτρου που κλήθηκε να γνωμοδοτήσει επί της ψυχικής υγείας ενός διαδίκου που ήταν και ασθενής του και δ) αν δεν ανταποκρίνεται στα καθήκοντά του, όπως π.χ. όταν καθυστερεί αδικαιολόγητα να ολοκληρώσει την αποστολή του.

Τα καθήκοντα και οι ευχέρειες του εμπειρογνώμονα

Ο διορισθείς εμπειρογνώμονας πρέπει εντός των προθεσμιών που του τίθενται να ενεργεί με ευσυνειδησία, αντικειμενικότητα και αμεροληψία και να εκφράζει την άποψή του μόνο επί των ζητημάτων για την εξέταση των οποίων διορίστηκε χωρίς να επεκτείνεται και σε άλλα θέματα δίχως τη γραπτή συμφωνία των διαδίκων]. Σε καμία πάντως περίπτωση δεν μπορεί να εκφέρει γνώμη επί νομικών ζητημάτων ούτε και έχει την εξουσία να προχωρεί στο συμβιβασμό των διαδίκων. Περαιτέρω, στο τελικό του πόρισμα πρέπει να αναφέρει όλες τις πληροφορίες που συμβάλλουν στην διαφώτιση των πραγματικών ζητημάτων τα οποία όφειλε να εξετάσει, αλλά απαγορεύεται να αποκαλύψει τόσο τα στοιχεία που συνέλεξε με παράνομο τρόπο όσο και αυτά που τα έμαθε επ' ευκαιρία της εκτέλεσης της αποστολής του.

Ο εμπειρογνώμονας, για να φέρει εις πέρας το έργο του, μπορεί να συλλέγει προφορικές ή γραπτές πληροφορίες από κάθε πρόσωπο, εφόσον καθορίζονται τα στοιχεία της ταυτότητάς του και οι σχέσεις του με τους διαδίκους, καθώς και να ζητεί από τους τελευταίους ή και από τρίτους την κοινοποίηση κάθε στοιχείου σχετικού με την υπόθεση, σε περίπτωση δε αρνήσεως ή άλλης δυσκολίας, μπορεί να ζητεί από το δικαστήριο τη διάταξη της κοινοποίησης.

Οι ευχέρειες του δικαστηρίου

Το άρθρο 236 NCPC, επαναλαμβάνοντας τη διατύπωση του άρθρου 149 ιδίου Κώδικα, αναφέρει ότι το δικαστήριο μπορεί να επεκτείνει ή να περιορίζει το εύρος της αποστολής που εμπιστεύτηκε στον εμπειρογνώμονα. Μπορεί, επιπροσθέτως, να παρευρίσκεται στις εργασίες που εκτελεί ο τελευταίος, να του ζητά, είτε με δική του πρωτοβουλία είτε κατόπιν σχετικής επισημάνσεως των διαδίκων, παντοίες εξηγήσεις, να καθορίζει τις σχετικές προθεσμίες, να εξετάζει τα πρόσωπα που του δίνουν πληροφορίες και να καλεί τον εμπειρογνώμονα, μετά την παράδοση του πορίσματός του, προς προφορική ή γραπτή συμπλήρωση ή επεξήγηση των συμπερασμάτων του.

Το δικαστήριο, όμως, δεν μπορεί να αναθέτει στον εμπειρογνώμονα, ανάμεσα στα άλλα καθήκοντά του, και τη συμφιλίωση των διαδίκων, δεδομένου ότι ο Γάλλος νομοθέτης θέλησε με τη διάταξη του άρθρου 240 NCPC να θέσει τέλος στην πρακτική που είχε διαμορφωθεί υπό το καθεστώς του παλαιού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, εμπιστευόμενος το έργο του συμβιβασμού αποκλειστικά και μόνο στα έμπειρα χέρια του δικαστηρίου.

Η διαπίστωση (art.249-255 NCPC)

Με το δεδομένο ότι το γαλλικό δίκαιο αποδείξεως προβλέπει, όπως προαναφέρθηκε, τρία επιμέρους αποδεικτικά μέσα που απαιτούν τη συνδρομή εμπειρογνωμόνων, επιβάλλεται η όσο το δυνατόν ακριβέστερη εννοιολογική και δικονομική διάκριση τους. Κατ' έναν ορισμό, η διαπίστωση είναι εκείνο το αποδεικτικό μέσο με το οποίο περιγράφεται ένα πραγματικό περιστατικό σε ένα πρακτικό που συντάσσεται από δικαστικό επιμελητή ή από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, εφόσον στη δεύτερη αυτή περίπτωση τού έχει δοθεί δικαστική εντολή. Το πρόσωπο που συντάσσει το πρακτικό αυτό καλείται στο γαλλικό δίκαιο «constatant» (σε ακριβή μετάφραση «διαπιστώνων»).

Από τον ανωτέρω σύντομο, αλλά περιεκτικό ορισμό της διαπιστώσεως, σε συνδυασμό και με τις επιταγές των κοινών διατάξεων που θέλουν να περιορίζεται ο εμπειρογνώμονας στα όρια της ανατεθείσας αποστολής του, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι ο διαπιστώνων πρέπει απλώς να περιγράφει και να καταγράφει ένα πραγματικό περιστατικό ως ένας απλός παρατηρητής, δίχως να μπορεί να επεκταθεί στις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει σε πραγματικό ή νομικό επίπεδο

το περιγραφέν περιστατικό. Επειδή, λοιπόν, η διαπίστωση έχει ως σκοπό την επίσημη καταγραφή ενός γεγονότος ακόμη και στην τελευταία του κρίσιμη λεπτομέρεια, ο νόμος ορίζει ότι πρέπει κατά κανόνα να γίνεται γραπτώς και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και κατόπιν σχετικής αποφάσεως του δικαστηρίου μπορεί να γίνει προφορικά.

Η διενέργεια της διαπιστώσεως μπορεί να διαταχθεί οποτεδήποτε, ακόμη και κατά την απόπειρα δικαστικού συμβιβασμού ή κατά τη διάσκεψη του δικαστηρίου για την έκδοση αποφάσεως, οπότε στην τελευταία περίπτωση ενημερώνονται οι διάδικοι, οι οποίοι και μπορούν να ζητήσουν επανάληψη των συζητήσεων της μέχρι πρότινος περαιωθείσης δίκης. Ο διαπιστώνων ενημερώνεται για την αποστολή που του ανατέθηκε από τη γραμματεία του δικαστηρίου, στην οποία και κατατίθενται οι γραπτές διαπιστώσεις, όσες δε έγιναν προφορικά καταγράφονται σε πρακτικά.

Η γνωμοδότηση (art.256-262 NCPC)

Η γνωμοδότηση, όπως και η διαπίστωση, είναι ένας ακόμη τρόπος για να αποφευχθεί η πολυδάπανη και χρονοβόρα πραγματογνωμοσύνη. Η γνωμοδότηση είναι μία υποτυπώδης πραγματογνωμοσύνη και διατάσσεται για τα ζητήματα των οποίων η επίλυση δεν απαιτεί περίπλοκες έρευνες. Το πρόσωπο που τη διεξάγει καλείται στα γαλλικά «consultant» (σε ακριβή μετάφραση «γνωμοδοτών») και μπορεί να διοριστεί ακόμη και από τους καταλόγους των πραγματογνωμόνων που υπάρχουν στα δικαστήρια. Σε αντίθεση με τον διαπιστούντα, ο γνωμοδοτών μπορεί να αποφανθεί και επί των πραγματικών συνεπειών που μπορεί να έχουν τα περιστατικά που εξετάζει, μπορεί π.χ. να δηλώσει ότι οι πληγές του θύματος θα επουλωθούν σε δύο μήνες, γεγονός που θα του στερήσει μισθούς ποσού 2.000,00.-€.

Μια ακόμη διαφορά της γνωμοδότησης από τη διαπίστωση είναι ότι το δικαστήριο επιτάσσει συνήθως την προφορική διεξαγωγή της και κατ' εξαίρεση τη γραπτή, διαφορά που οφείλεται στο γεγονός ότι η διαπίστωση είναι το μέσο εκείνο με το οποίο ο δικαστής μπορεί να διατηρήσει αναλλοίωτα τα ίχνη ενός γεγονότος, ενώ η γνωμοδότηση αποσκοπεί στη γρήγορη επίλυση του ανακώψαντος τεχνικού ζητήματος, λόγω της απλότητας του οποίου αρκεί η προφορική δήλωση του γνωμοδοτούντος, η οποία, βέβαια καταγράφεται στα πρακτικά. Κατά τα υπόλοιπα η διαδικασία της γνωμοδότησης είναι πανομοιότυπη με τη διαδικασία της διαπιστώσεως.

Η πραγματογνωμοσύνη (art.263-284 NCPC) Γενικές παρατηρήσεις

Με το αποδεικτικό μέσο της πραγματογνωμοσύνης ο δικαστής επιφορτίζει ορισμένα πρόσωπα που καλούνται πραγματογνώμονες (experts στα γαλλικά) να πραγματοποιήσουν προς το σκοπό της επιλύσεως μιας διαφοράς έρευνες επί πραγματικών περιστατικών και τεχνικές διαπιστώσεις που απαιτούν ειδικές γνώσεις και ικανότητες και να κοινοποιήσουν στο δικαστήριο που τους διόρισε το αποτέλεσμα της έρευνάς τους. Ο γαλλικός Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας δεν διάκειται, όπως προαναφέρθηκε, ευμενώς προς το αποδεικτικό αυτό μέσο, κυρίως λόγω των εξόδων και της καθυστέρησης που συνεπάγεται για τη δίκη. Για το λόγο αυτόν, το πρώτο κιόλας άρθρο των διατάξεων που αφορούν στο μέτρο αυτό «ξεκαθαρίζει» ότι η πραγματογνωμοσύνη διατάσσεται μόνο όταν τα αποδεικτικά μέσα της διαπιστώσεως ή της γνωμοδοτήσεως δεν επαρκούν για να δια φωτίσουν τον δικαστή.

Η απόφαση που διατάσσει την πραγματογνωμοσύνη

Το δικαστήριο μπορεί κατά κανόνα να διορίζει μόνο ένα πρόσωπο ως πραγματογνώμονα, εκτός αν κρίνει απαραίτητο τον διορισμό περισσότερων, ενώ στην απόφασή του πρέπει να αναφέρονται οι λόγοι που καθιστούν απαραίτητη την προσφυγή στην ύστατη, όπως επισημάνθηκε, λύση της πραγματογνωμοσύνης, ο διορισμός του πραγματογνώμονα, τα κεφάλαια της αποστολής του τελευταίου και την προθεσμία εντός της οποίας θα πρέπει να κοινοποιηθεί το πόρισμα της πραγματογνωμοσύνης στο δικαστήριο. Μόλις εκδοθεί η ανωτέρω απόφαση, η γραμματεία του δικαστηρίου κοινοποιεί αντίγραφο της στον διορισθέντα πραγματογνώμονα, ο οποίος και θα πρέπει να δηλώσει στο δικαστήριο την αποδοχή του χωρίς καθυστέρηση και να αρχίσει αμέσως τις εργασίες της πραγματογνωμοσύνης.

Ο Γάλλος νομοθέτης αν και για τους συγκεκριμένους λόγους που προεκτέθηκαν δεν διάκειται ευμενώς προς τη διάταξη πραγματογνωμοσύνης, είναι βέβαιο ότι, άπαξ και μετωπίζει ως ένα αποδεικτικό μέσο μεγάλης σπουδαιότητας και καίριας σημασίας, δεδομένου ότι είναι το μόνο αποδεικτικό μέσο, μαζί με το δικαστικό όρκο, για το οποίο προβλέπεται ότι η προδικαστική απόφαση που το διατάσσει μπορεί να προσβληθεί με έφεση ανεξάρτητα από την οριστική απόφαση επί της ουσίας. Οι λόγοι που επιτάσσουν την απόκλιση αυτή από τους γενικούς ορισμούς του άρθρου 150 NCPC είναι προφανείς. Από το πόρισμα της πραγματογνωμοσύνης διακυβεύονται σοβαρά συμφέροντα των διαδίκων και εξαρτάται το αποτέλεσμα του εκάστοτε δικαστικού αγώνα. Θα ήταν, λοιπόν, ανεπιεικές για κάθε διάδικο, να δημιουργούνται εντυπώσεις από μια εξόφθαλμα άκυρη πραγματογνωμοσύνη, επί της οποίας μάλιστα θα στηριχθεί και η μέλλουσα να εκδοθεί απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και παρόλα αυτά να μην μπορεί να την προσβάλει πριν την έκδοση αποφάσεως επί της ουσίας.

Έτσι, ο διάδικος μπορεί να ασκήσει έφεση αυτοτελώς κατά της απόφασης που διατάσσει την πραγματογνωμοσύνη, κατόπιν σχετικής άδειας που του χορηγεί ο Πρόεδρος Εφετών, εφόσον κριθεί ότι υπάρχει σπουδαίος και νόμιμος λόγος προς τούτο. Για τη χορήγηση της ανωτέρω άδειας ο διάδικος υποβάλλει σχετική αίτηση στο Εφετείο που εκδικάζεται κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων και στην περίπτωση που κριθεί ότι είναι βάσιμη, ο Πρόεδρος Εφετών καθορίζει τη δικάσιμο κατά την οποία θα εξεταστεί η υπόθεση που αφορά στο ζήτημα της πραγματογνωμοσύνης.

Αναφέρεται ενδεικτικά ότι τα γαλλικά Εφετεία κάνουν κατά κανόνα δεκτές εφέσεις που στρέφονται αυτοτελώς κατά της αποφάσεως που διατάσσει πραγματογνωμοσύνη στις περιπτώσεις που αυτή είναι παράνομη ή αφορά στο νομικό χαρακτηρισμό πραγματικών περιστατικών ή νομικών πράξεων (π.χ. μιας δικαιοπραξίας) και, ως εκ τούτου είναι άκυρη γιατί επιφορτίζει τρίτο πρόσωπο να επιτελέσει το έργο του δικαστή, ζητώντας του να εκφέρει γνώμη επί νομικών θεμάτων, τα οποία δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αποτελέσουν το αντικείμενο κανενός αποδεικτικού μέσου που εκτελείται από άτομα με ειδικές γνώσεις.

Οι εργασίες της πραγματογνωμοσύνης

Ο πραγματογνώμονας οφείλει να ενημερώνει το δικαστήριο για την πρόοδο των εργασιών του, στην περίπτωση δε που ο επί των αποδείξεων δικαστής παρίσταται κατά τις διενέργειες των εργασιών αυτών, τότε κρατούνται πρακτικά των βεβαιώσεων και των εξηγήσεων του πραγματογνώμονα, καθώς και τον τυχόν δηλώσεων των διαδίκων. Ο επιφορτισμένος με την πραγματογνωμοσύνη ειδικός μπορεί να ζητήσει τη γνώμη και κάποιου άλλου ειδικού μόνο όμως για ζητήματα που δεν εμπίπτουν στο πεδίο της δικής του ειδικότητας και επιστημονικής γνώσεως, διότι σε αντίθετη περίπτωση θα επιφόρτιζε κάποιο άλλο άτομο με την αποστολή που του ανατέθηκε,

πράγμα που δεν το επιτρέπει το γαλλικό δίκαιο. Έτσι, ο πραγματογνώμων ιατρός που εξετάζει το θύμα αυτοκινητικού ατυχήματος, μπορεί να συνεργαστεί με κάποιον μικροβιολόγο για τις εξετάσεις αίματος και ούρων, ο τοπογράφος με κάποιον αρχιτέκτονα, ο εκτιμητής της αξίας των εγκαταστάσεων ενός ιπποτροφείου με διαταχθεί, την αντί κάποιον κτηνίατρο κ.ο.κ.

Περαιτέρω, οι διάδικοι οφείλουν να εφοδιάζουν τον πραγματογνώμονα με όσα στοιχεία ο τελευταίος κρίνει αναγκαία για την ολοκλήρωση της αποστολής του, στην περίπτωση δε που οι τελευταίοι αδρανούν, τότε ο πραγματογνώμονας μπορεί να αποταθεί στο δικαστήριο, στο οποίο άλλωστε, αποτελείται και για την αντιμετώπιση όποιας άλλης δυσκολίας ανακύπτει κατά την εκτέλεση της αποστολής του. Ο πραγματογνώμονας πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν του τις παρατηρήσεις και τις απαιτήσεις των διαδίκων και να τις επισυνάπτει στο πόρισμά του, αν του υποβάλλονται γραπτώς. Τέλος, αν οι διάδικοι συμβιβαστούν εν τέλει, ο πραγματογνώμονας βεβαιώνει ότι η αποστολή του είναι πλέον άνευ αντικειμένου και απέχει από οποιαδήποτε περαιτέρω ενέργεια.

Το πόρισμα του πραγματογνώμονα

Αν η ανάπτυξη των απόψεων του πραγματογνώμονα δεν απαιτεί την γραπτή τους αποτύπωση, τότε ο δικαστής μπορεί να επιτρέψει την προφορική τους διατύπωση στο ακροατήριο, οπότε και θα καταγραφούν στα πρακτικά. Όπως, όμως, μπορεί να φανταστεί κανείς, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων ο πραγματογνώμονας θα υποβάλει γραπτώς τις απόψεις του στο δικαστήριο σε μορφή αναφοράς, την οποία καταθέτει στην οικεία γραμματεία. Αν με το συγκεκριμένο ζήτημα έχουν επιφορτιστεί περισσότεροι πραγματογνώμονες της ίδιας ειδικότητας, τότε θα πρέπει να συντάξουν κοινή αναφορά, ενώ, αν ο διορισθείς πραγματογνώμονας ζήτησε τη συνδρομή κάποιου άλλου ειδικού, η άποψη του τελευταίου επισυνάπτεται στην αναφορά του πραγματογνώμονα ή στα πρακτικά ή στη δικογραφία, ανάλογα με την περίπτωση.

Συγκριτικό δίκαιο του Γαλλικού Αστικοδικονομικού Δικαίου με το Ελληνικό Δίκαιο

Σύγκριση με τις αντίστοιχες διατάξεις του ελληνικού δικαίου

Όπως προαναφέρθηκε και αναλύθηκε, το γαλλικό αστικό δικονομικό δίκαιο προβλέπει και θεσπίζει τριών ειδών αποδεικτικά μέσα που απαιτούν τη συνδρομή εμπειρογνώμονα, προκειμένου με τον τρόπο αυτό να περιοριστούν τα πρόσθετα έξοδα και η σημαντική καθυστέρηση που σχεδόν πάντοτε προκαλεί η διενέργεια μιας πραγματογνωμοσύνης. Αντιθέτως, στο ελληνικό αστικό δικονομικό δίκαιο δεν προβλέπεται αντίστοιχη διαβάθμιση αποδεικτικών μέσων που εκτελούνται από άτομα με ειδικές γνώσεις. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι σε όσες περιπτώσεις ανακύπτει στη χώρα μας η ανάγκη εισφοράς ειδικών γνώσεων στη δίκη, το δικαστήριο, δρώντας στα πλαίσια μια ισοπεδωτικής δικονομικής λογικής που του επιβάλλεται θέλοντας και μη εκ των νομοθετικών πραγμάτων, είναι αναγκασμένο να διατάξει αποκλειστικά και μόνο πραγματογνωμοσύνη ανεξαρτήτως του βαθμού πολυπλοκότητας και δυσκολίας που παρουσιάζει το προς απόδειξη ζήτημα. Για το λόγο αυτόν, η σύγκριση μεταξύ των δύο δικαίων που ακολουθεί περιορίζεται μόνο στη ρύθμιση του αποδεικτικού μέσου της πραγματογνωμοσύνης. Πιο συγκεκριμένα:

Η ελληνική ρύθμιση της πραγματογνωμοσύνης δεν παρουσιάζει ουσιώδεις διαφορές σε σύγκριση με την αντίστοιχη γαλλική, απεναντίας θα μπορούσε να ειπωθεί ότι είναι ίσως εκείνο το μέσο

που παρουσιάζει τις περισσότερες ομοιότητες με το αντίστοιχο του γαλλικού δικαίου. Και στο ελληνικό δίκαιο, λοιπόν, η πραγματογνωμοσύνη μπορεί να διαταχθεί αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο ή αιτήσει των διαδίκων, εφόσον κριθεί ότι έχουν ανακύψει ζητήματα των οποίων η αντιμετώπιση απαιτεί ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης. Τα ζητήματα αυτά πρέπει να αφορούν πραγματικά περιστατικά και δεν είναι δυνατή η διάταξη πραγματογνωμοσύνης επί νομικών θεμάτων.

Ως προς την επιλογή του πραγματογνώμονα, και ο Έλληνας δικαστής έχει την ευχέρεια να τον επιλέξει είτε από τον κατάλογο που τηρείται σε κάθε δικαστήριο, είτε να διορίσει κάποιο άλλο πρόσωπο, εκτός καταλόγου, που κρίνει ο ίδιος κατάλληλο για την αποστολή που προτίθεται να του αναθέσει. Το διορισθέν πρόσωπο μπορεί να αντικατασταθεί για εύλογη αιτία και να εξαιρεθεί, ομοίως, για τους ίδιους περίπου λόγους που κρίνονται εξαιρετέοι και οι δικαστές. Το ελληνικό δίκαιο, όμως, σε αντίθεση με το γαλλικό, προβλέπει και ορισμένες περιπτώσεις προσώπων που είναι ανίκανα να διοριστούν πραγματογνώμονες.

Και ο πραγματογνώμονας του ελληνικού δικαίου έχει την ευχέρεια να λάβει γνώση των στοιχείων της δικογραφίας που του είναι απαραίτητα για την ολοκλήρωση της αποστολής του και υποβοηθείται στο έργο του από το δικαστήριο που τον διόρισε, στην περίπτωση δε που έχει επιφορτιστεί με τη σύνταξη έγγραφης γνωμοδότησης, το δικαστήριο του ορίζει προθεσμία εντός της οποίας θα πρέπει να την καταθέσει στη γραμματεία του δικαστηρίου αυτού.

Οι σημαντικότερες διαφορές από το γαλλικό δίκαιο είναι η υποχρέωση ορκίσεως του πραγματογνώμονα, η πρόβλεψη κυρώσεων στην περίπτωση αρνήσεως του ή αποχής από τα καθήκοντά του, η διάταξη νέας πραγματογνωμοσύνης ή η επανάληψη της διενεργηθείσας και ο διορισμός τεχνικών συμβούλων εκ μέρους των διαδίκων. Βέβαια, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις δύο τελευταίες περιπτώσεις δεν πρόκειται ακριβώς για διαφορές, δεδομένου ότι και στο γαλλικό δίκαιο μπορεί να γίνει επανάληψη της ήδη διενεργηθείσας αυτοψίας στα πλαίσια των γενικότερων διατάξεων περί της ακυρότητας των διαδικαστικών πράξεων που σχετίζονται με την εκτέλεση των διαταχθέντων αποδεικτικών μέτρων, ενώ το γεγονός ότι δεν προβλέπεται ρητά στη γαλλική ρύθμιση ο διορισμός τεχνικών συμβούλων, δεν εμποδίζει σε τίποτα τους διαδίκους να τους διορίσουν (βλ. Παντελή Ρεντούλη Δικηγόρου περιοδικό Δίκη 2008 σελ 192 επ).

Συμπεράσματα

Η προκαταρκτική Πραγματογνωμοσύνη ενέχει τον κίνδυνο εσφαλμένων επιστημονικών συμπερασμάτων είτε λόγω της ταχύτητας με την οποία διενεργείται, είτε λόγω της απειρίας του πραγματογνώμονα είτε και για τις δυο αυτές αιτίες οι οποίες σε κάθε περίπτωση δεν θα βοηθήσουν στην απόδοση δικαιοσύνης.

Οι πραγματογνωμοσύνες θα πρέπει να γίνονται από ειδικά εργαστήρια κρατικά ή ιδιωτικά, τα τελευταία των οποίων θα πρέπει να έχουν όλα τα εχέγγυα της καλής εκτελέσεως των επιστημονικών εργασιών, της σοβαρότητας και αμεροληψίας.

Μετάκληση Τεχνικών Συμβούλων από το εξωτερικό. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου μόνον ένα εργαστήριο ή μία Υπηρεσία έχει την δυνατότητα να κάνει την πραγματογνωμοσύνη. Τούτο συμβαίνει παραδείγματος χάριν με τις πραγματογνωμοσύνες που αφορούν σε όπλα, βλήματα κ.λ.π. οι οποίες γίνονται μόνον στα εργαστήρια της Αστυνομίας. Στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχουν εκ των πραγμάτων δυνατότητες στους παράγοντες της δίκης [κατηγορούμενο και παριστάμενο προς υποστήριξη της κατηγορίας] να έχουν τεχνικούς συμβούλους ισάξιου κύρους οι οποίοι θα παρακολουθήσουν και θα συμβάλουν ουσιαστικά στον έλεγχο της εργασίας των πραγματογνώμωνων. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να προβλεφθεί να δύνανται οι παράγοντες αυτοί της δίκης να μετακαλούν επιστήμονες και ειδικούς τεχνικούς από εργαστήρια του εξωτερικού οι οποίοι θα έχουν την δυνατότητα ελέγχου της εργασίας των πραγματογνώμωνων και εκτός των

χρονικών ορίων της διενεργουμένης πραγματογνωμοσύνης και οι οποίοι με την ιδιότητα αυτή [του επιστήμονα ή του ειδικού τεχνικού] να μπορούν να μετέχουν ανά πάσα στάση της δίκης ως τεχνικοί σύμβουλοι και όχι ως μάρτυρες, όπως έως σήμερα είναι δυνατό να γίνει, με αποτέλεσμα την ανεπίτρεπτη υποβάθμιση της δικονομικής τους αξίας.

Στις περιπτώσεις όπου υπάρχει πραγματογνωμοσύνη ή έκθεση εξειδικευμένων επιστημόνων, να είναι υποχρεωτική η παραπομπή της υποθέσεως στο δικαστήριο όπου εκεί υπάρχει η κατά τρόπο δημόσιο διερεύνηση της υποθέσεως με όλα τα εχέγγυα που συνεπάγεται αυτή από πλευράς δημοσιότητας και να μην περαιώνεται η ποινική δίωξη με την διαδικασία των δικαστικών συμβουλίων.

Αυτός που έχει το καθήκον να διατάξει την πραγματογνωμοσύνη, θα πρέπει να απευθύνεται σε εργαστήρια ή ειδικούς οι οποίοι κατά προτίμηση να είναι εκτός της έδρας του Εφετείου όπου θα εκδικασθεί η υπόθεση ή θα γίνει χρήση της πραγματογνωμοσύνης ώστε να αποκλείεται κάθε υπόνοια ότι είναι δυνατόν να υπάρξει προσπάθεια επηρεασμού των πραγματογνωμόνων από τους ενδιαφερόμενους.

Θα πρέπει να θεσμοποιηθεί δια τους έχοντες την ιδιότητα του πραγματογνώμονος η ενημέρωσή τους επί των εξελίξεων της επιστήμης ή της τέχνης τους, ώστε να εκτελούν κατά το δυνατόν καλύτερα το έργο τους.

Ο θεσμός των τεχνικών συμβούλων θα πρέπει να εκσυγχρονισθεί ώστε αυτοί να προτείνονται μεν από τους διαδίκους εφ' όσον το επιθυμούν, οι δαπάνες τους όμως να καλύπτονται από την Πολιτεία. Με τον τρόπο αυτό η δικαιοσύνη θα αναβαθμισθεί στην κοινή περί δικαίου συνείδηση του πολίτη ο οποίος θα γνωρίζει ότι η οικονομική ευρωστία δεν επηρεάζει τον ευαίσθητο τομέα της αποδεικτικής διαδικασίας στην Ποινική δίκη.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, καθίσταται προφανές ότι η ψυχιατρική - ψυχολογική πραγματογνωμοσύνη είναι μια πολύπλοκη διαδικασία τόσο από ψυχιατρικής όσο και από νομικής πλευράς, παρουσιάζοντας ιδιαίτερα και δυσεπίλυτα προβλήματα.

Η κυριότερη δυσκολία που εμφανίζει από τη σκοπιά της Ψυχιατρικής επιστήμης έγκειται στην τεράστια ποικιλία ψυχικών νόσων και παθήσεων (οι οποίες καταγράφηκαν επιγραμματικά στο πρώτο και τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας), πολλές από τις οποίες εμφανίζουν παρόμοια συμπτώματα, με συνέπεια να είναι απαραίτητη η ιδιαίτερη ικανότητα και εξειδικευμένη εμπειρία εκ μέρους του ψυχιάτρου - πραγματογνώμονα, ώστε να είναι σε θέση να ερμηνεύσει ορθά τα στοιχεία που προκύπτουν από την συνολική εξέταση του ατόμου και να καταλήξει έτσι στη σωστή διάγνωση αναφορικά με την διανοητική του υγεία.

Στο πεδίο της Νομικής επιστήμης και ειδικότερα στο πλαίσιο της ποινικής δίκης. Το βασικότερο πρόβλημα εδράζεται στη δυσκολία συνεννόησης ανάμεσα στο δικαστή και στον ψυχίατρο - πραγματογνώμονα, η οποία οφείλεται στο γεγονός ότι τα δύο αυτά πρόσωπα προέρχονται από εντελώς διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους και χρησιμοποιούν ορολογία που δύσκολα γίνεται αντιληπτή δίχως τις σχετικές γνώσεις και εμπειρία στο καθένα από τα δύο αυτά ετερόκλητα επιστημονικά αντικείμενα.

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η εν λόγω δυσχέρεια, έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί από διακεκριμένους νομικούς αλλά και ψυχιάτρους διάφορες προτάσεις που στοχεύουν στην διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ του ποινικού δικαστή και του ψυχιάτρου - πραγματογνώμονα. Προς πλήρωση των ανωτέρω προϋποθέσεων που θα συμβάλλουν καθοριστικά στην αποτελεσματικότερη και εποικοδομητικότερη συνεργασία ανάμεσα στον ποινικό δικαστή και στον ψυχίατρο - πραγματογνώμονα, προτείνεται η δημιουργία Ινστιτούτου Δικαστικής Ψυχιατρικής, το οποίο θα είναι αρμόδιο για τη διενέργεια γνωμοδοτήσεων σε ποινικές υποθέσεις, την εξειδίκευση ψυχιάτρων και ψυχολόγων στο ειδικότερο αντικείμενο της Δικαστικής Ψυχιατρικής και Ψυχολογίας, την επιμόρφωση των δικαστών σε θέματα που άπτονται του εν λόγω ειδικού επιστημονικού κλάδου καθώς και τη διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών. Ταυτόχρονα, θεωρεί επιβεβλημένη την

αναδιατύπωση των άρθρων 34 και 36 Π.Κ., ιδίως κατά το σκέλος των «βιολογικών» προϋποθέσεων που τίθενται για την εφαρμογή τους. Τα πορίσματα της ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης αντιμετωπίζονται στη δικαστηριακή πρακτική με μεγάλη δυσπιστία. Συνήθως τα δικαστήρια περιορίζουν σημαντικά τις περιπτώσεις στις οποίες γίνεται δεκτός ο αποκλεισμός ή μείωση της ικανότητας για καταλογισμό, ενώ σε πολλές περιπτώσεις καταφεύγουν στη μέση οδό του ελαττωμένου καταλογισμού, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 36 του Π.Κ., για να αποφύγουν να δεχθούν το ακαταλόγιστο του δράστη. Η ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη πρέπει να είναι υποχρεωτική, στις περιπτώσεις που προκύπτει ζήτημα της ικανότητας του δράστη για καταλογισμό ή μειωμένο καταλογισμό. Στην περίπτωση που ζητείται από τους διαδίκους ο διορισμός ψυχιάτρου ως πραγματογνώμονα πρέπει ο Ανακριτής, προανακριτικός υπάλληλος, ο Εισαγγελέας ή το Δικαστήριο να προβαίνει στον διορισμό ως πραγματογνώμονα ψυχιάτρου, για την επίλυση του προβλήματος του καταλογισμού ή μειωμένου καταλογισμού του δράστη.

Ο Ηλίας Σεφερίδης, εισήλθε στο δικαστικό σώμα το έτος 1983. Υπηρέτησε στις Εισαγγελίες Πρωτοδικών Τρικάλων, Καστοριάς, Σερρών και στην Εισαγγελία Εφετών Θεσσαλονίκης και αφυπηρέτησε το έτος 2021, με το βαθμό του Εισαγγελέα Εφετών.

Έργα συγγραφέα

- Η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων δραστών
- Βία και εγκληματικότητα
- Ερμηνεία και σχόλια δικαίου ανηλίκων και ποινικοοικονομικού δικαίου ανηλίκων μέχρι και τον νόμο 4356/2015
- Μάρτυρες στην ποινική διαδικασία
- Ποινικοί νομικοί προβληματισμοί
- Εγκλήματα σε βάρος ανηλίκων και αδυνάμων προσώπων να υπερασπιστούν τον εαυτό τους
- Ο θεσμός της υιοθεσίας και της αναδοχής μετά τον νόμο 4538/2018
- Παραβίαση προστασίας προσωπικών δεδομένων
- Κληρονομική διαδοχή εκ διαθήκης και εξ' αδιαθέτου.

Βιβλιογραφία

1. Α. Κωνσταντινίδης, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Βασικές Έννοιες, 3η Έκδοση, 2017.
2. Θ. Δαλακούρας Ποινική Δικονομία Βασικές Έννοιες και Θεσμοί της Ποινικής Δίκης.
3. Π. Καίσαρη, Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.
4. Ι. Ζησιάδη, Ποινική Δικονομία.
5. Χρ. Σεβαστίδη, Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.
6. Λ. Μαργαρίτη, Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.
7. Μ. Μαργαρίτη, Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.
8. Μ. Παπαδογιάννη, Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.
9. Αθ. Κονταξή, Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.
10. Αγ. Μπουρόπουλου, Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.
11. Στ. Αλεξιάδη, Ανακριτική.
12. Λ. Κοτσαλή, Γνώση και άγνοια του αδίκου .
13. Αθ. Δουζένη -Λ. Λύκουρα, Επικινδυνότητα της σχιζοφρένειας.
14. Γ. Αλεβιζόπουλου, Δικαστική Ψυχολογία.
15. Συνήγορος του πολίτη. Φύλαξη ποινικώς ακαταλόγιστων ασθενών.
16. Ι. Λειβαδίτης. Ψυχιατρική και καταλογισμός Ψυχιατροδικαστική.
17. Λ. Κοτσαλή. Ναρκωτικά κατ' άρθρο ερμηνεία του ν. 4139/2013.
18. Κάτιας Κασσανδρινού. Προσωπικά δεδομένα των πασχόντων από ψυχικές διαταραχές.

Διπλωματικές εργασίες

Αλίκη Λαλακίδη. Πραγματογνωμοσύνη ειδικά ζητήματα διενέργειας εξέτασης.

Ακριβή Γιοβανούδα. Η ψυχιατρική- ψυχολογική πραγματογνωμοσύνη στην ποινική δίκη.

Αικατερίνη Τσουκαλά. Αντιλήψεις και στάσεις των επαγγελματιών ψυχικής υγείας απέναντι στην ακούσια νοσηλεία.

